

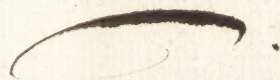
Theodore
Besterman

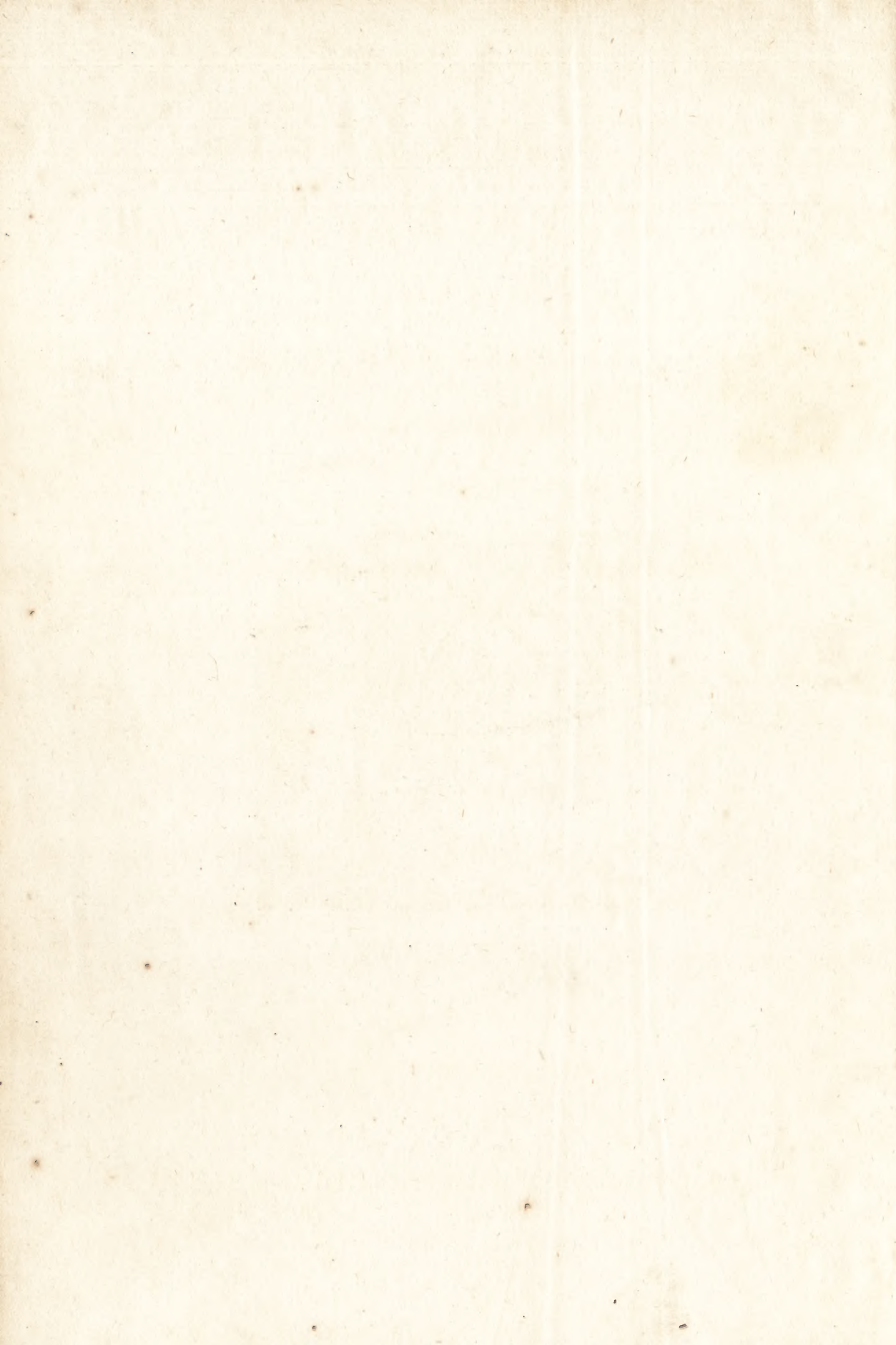
F 7
11

In hoc quarto Tomo continentur
historica et antiquitates. scilicet;

1. Saturnalium Sermorum libri 2.
2. De Amphitheatro liber singularis.
3. De Amphitheatris extra Romam libellus.
4. De Vesta et Vestalibus Syntagma.
5. De Bibliothecis Syntagma.
6. De cruce libri 3.
7. Diva Virgo Hallensis.
8. Diva Sichemiensis sive Agricolis.
9. Rejectionum Sannionis cujusdam Batavi.
10. Lovanium

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and is difficult to decipher due to its lightness and the age of the paper.

IUSTI LIPSI
SATURNALIVM
SERMONVM

LIBRI DVO,
QVI DE GLADIATORIBVS.

Editio vltima, & castigatissima.

Cum aeneis Figuris.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,

Apud Ioannem Moretum.

cId. Idc. iv.

Cum Privilegiis Casareo & Regio.

1871
SALVATIUM

SEMIOMIA

LIBRI

DE

...

...

...

...

...

...

...

A D
N O B I L I S S I M V M
A M P L I S S I M V M Q V E V.
A V G E R I V M G I S L E N I V M
B V S B E Q V I V M.

L I B R O S, quos de Gladiatorum prisco ritu diu conceptos nunc profero, lucem adspicere volui, Vir nobilissime, in nomine tuo. Volui, imò debui. siue amoris tui causâ, quem in præsentem absentemq; tenes & perseueras: siue virtutis doctrinæq;, quâ iure omnium bonorum oculos in te conuertisti. certè meos. Nempe tu ille es, qui res & consilia tractasti Imperatoris nō vnus. tu ille, qui summiis de rebus ad summum Principem legatus, inter ipsos hostes cognomen repperisti Boni. Scilicet vt radij solis in sordes & caligantia loca coniecti, illustrent, non inquinantur: sic tu, inter feros illos squalentesq; animos resplendiisti nihilominus verâ virtutis tuæ luce. Et prudentiam fiteo doctrinamque: votum hoc tantùm interpono, vt similes tui consiliarij contingant patriæ, quam Fata volent esse saluam. Vidimus nuper libellum duplicem Itineris & Consilij tui. libellum: sed qui, meo animo, scholas dissertationesque superat multorum sapientum. Breuia omnia, fateor: & eò placent magis, quia inclusa prudentia, non ostensa. Quin genus ipsum dictionis (etsi id minimè inter tuas curas) priscum adstrictumque, sententijs occultum: &, quod verè in-

4
uideo, subtilis breuitas innata tibi, aliis adfectata. Sed
ne fræna ingenio meo laxem in hoc campo: munus à
me cape, Vir maxime; non pretium, vt me deuinctum
liberem, sed pignus vt obstringam. Nec enim exigua
hæc, & de ludis verè ludum, referendæ gratiæ esse vo-
lumus, sed testandæ. Quamquam huic ipsi operæ ali-
quod pretium fortasse erit apud eos, qui veteri germa-
naque doctrinâ non perfusi sunt sed tincti: qui hac ve-
lut face illustratum iri infinitos scriptorum locos non
inuiti fatebuntur. Nam nouos istos &, vt sic dicam,
musteos homines, iure sperno ab his libris: qui, tam-
quam in vænalibus, loqui adhuc Latinè tentant: qui que
magni & beati sibi videntur in præceptiunculis & con-
cinnatis aliquot nugis, quas oculo recto non digner
aspicere. At mihi prisca placita; & vt ille apud Co-
micum,

Qui vtuntur vino vetere, sapientes putat:
sic nos, qui doctrinâ. Vale. & me ama, hæc tuêre.

I V S T V S

I V S T V S L I P S I V S
CHRISTOPH. PLANTINO

S. DICO.

 Tu fidem etiam meam appellas; & ubi Satyra, inquis, ubi Funus? Quid tibi vis, mi Plantine? an ut ego sim funus? Si nescis, hoc agitur. Difficile enim dictu credituq, quas turbas mihi dederit Satyra illa prior, parum hercle liquido auspicio emissa. Clamores, conuicia, sibili. Alius, Quis iste est, qui sine ullis suffragiis Censorem publicum agit? qui inuidiam sibi non hominum, sed gentium parat? Insanit homo. irruit in se ipse, & segetem incidit sue fame. Alius, Me aperte laesit: alius, Me schemate percussit. & ad summam ea dicta, imò scripta de misella Satyra, quæ sine rubore nemo ex ergastulo audiat cum inusta fronte. At ego fatuus etiam gratiam exspectabam ab nouitate scripti ignarus scilicet deliciarum huius aui: qui eò iam venimus, ut nec vitia nostra, nec remedia ferre possimus. At qui olim Seneca in Claudium ludere potuit, non cum sale solum sed cum morsu; idq, filio & coniuge superstite, imò regnante: mihi venia opus, leuiter & leniter ineptias tangenti Critici gregis. Quid enim castigatione illâ mollius? adeo ut lenitate nimia prauaricatus videri possim publica caussa. Reuera enim lusi, non laesi: & ostendi vulnera, non impressi. At enim tectè & colore quodam nos tangis, inquiunt. O non interpretes meæ mentis, sed diuinos! qui non dictum mihi, non scriptum, fortasse nec cogitatum, tamen id sciunt. Per colorem ego te? qui ne

nunc quidem, cuius coloris sis, scio. Unus aut alter perstricti mihi, fateor: sed adeò non tectâ aut obliquâ petitione, ut nominauerim etiam, & percusserim, quod dicitur, manu rectâ. In te si culpa similis: bene & ingenuè, quòd agnoscis. tamen quid ego possum, si telo quod in alterum ieci tu occurris, & induis te tuâ sponte? At enim Principum ius imminutum iui. Cedò ubi? quian poësim manare negavi ab Augusto fonte? Idem nunc nego. & honores, titulos, quaq; alia fortuna sunt, tribui posse à Principibus fateor: ingenium doctrinâque non eripi, non dari. En crimen, quod dignum sit tunicâ molestâ. Nec enim aliud vel fidiculis expresserint ex omni eo scripto. Itaque, ut illuc redeam, mi Plantine, frustra me vocas in turbidam hanc arenam: diverti in aliam, cum voluptate magis, & sine noxâ. Ad ludos, inquã, me dedi & spectacula prisca. quæ desita & ignota nostro auro retraxi, & proposui non auribus solum, sed oculis; neque ut legi, sed panè dicam spectari possint. Hoc ipsum erit fortasse qui spernet, ut leue. sed spernet, nō culpabit. Mihi autem satis, ut hanc inquietam manum & anceps acumen stili consumã in re si non magna fama, at non male. Nullius intererit quid de Secutore aut Myrmillone deliret: & ridebit aliquis in his nugis, non ringetur. Denique extra iudicium & proscriptionem fuero Ius scribende Satyræ Apollinari alicui relinquam, qui id à* Principe impetrabit. Tu, vir amice, pro Saturâ Saturnal hoc habe; pro Funere Munus: & tuam meâque causam ages, si opus erit, apud eos qui & hæc & memorias omnes veteres non perisse vellent, sed interisse. Vale.

* Sidonij
lib. I. epi-
stolam XI.
vide quòd
respexi.

I. L I P S I
 S A T V R N A L I V M
 S E R M O N V M
 L I B E R I.

C A P. I.

Occasio & origo horum sermonum.

MENSIS December erat, & per febriculam valetudo mihi non bona. Itaque visendi causâ ad me venerunt Victor Giselinus & Ianus Lernutius familiares mei. Et post salutem, Lernutius: Iamne melius? ait. Huius quidem operâ, inquam ego. certè, Victor, hâc noctem clementem & cum quiete habui: & omnino commodior esse mihi visus sum post hesternam medicinam. Ita facilè censebam, ait Victor. sed cedò venam, fodes, vt tangam. Cùm tetigisset, hilariore vultu, Benè habet, inquit: respexit nos Hygeia. Sed duo etiam sunt, à quibus procul habendus es, Lipsi, libri & curæ. quæ nisi vitas, seriò dico, teipse euitas. Ego cum risu, Ab alterâ quidem causâ immortalis sum, Victor. Nam libros, per hæc tædia temporum, summis digitis vix tango. Curarum, fateor, largiter est: & publica siue priuata respiciam, bona earum vbique seges. Atqui scito, ait Victor, non ab alio quàm curarum igne magis interfici vitalem illum in nobis fontem. At enim patria & nos periclitamur. Scio. sed tu egoque habenas scilicet temperabimus publici fati? Curæ sint hæ curæ illi, qui supra nos curat. Tu Anaxagoram cogita, qui increpanti cuidam * ἐδέν σοι μέλει τῆ πατρίδος; ὀφήμεί, ἔφην. ἐμοὶ γδ κ' ἐσφόδρα μέλει * Nilne tibi cum patriâ? Bona verba, inquit. mihi summa curæ illa patria.

& simul cælum ostendebat. Hæc enim reuera patria nobis. & vt radij solis per terram sparsi, à cælo & in cælo tamen sunt: sic noster animus quanquam in terris, humilia ista spernat, verseturque apud originem sui. Dicebat hæc Victor; & ecce puer nuntians duos de viâ, vti apparebat, aduenisse, quibus

quibus opus esset me conuento. Surrexi. & iam ad vos redeo, inquam; ne graue sit tantisper solos esse ad hunc ignem. Et simul innui puero ligna iniicere, & largiùs exstruere focum. Ecce autem exiens video ad fores Duzam, Pighiumque. Cùm trepidâ gratulatione collum iis inuasi, Et vos estis? inquam. ô sperati mihi optati que saluete. Vnde autem, & quò per hanc anni hiemem? nec enim temerarium est, credo. Ego quidem è Batauis, ait Duza, & tuâ vnus causâ. Pighius hic à Veteribus suis: iunxit que nos in viâ bonus aliquis deus. Mihi certè bonus, inquam: & iam viuo valeoque, cùm vos teneo. Sed intremus, quæso: & date duobus istis pariter quod gaudeant. Simul Victor & Lernutius ad limen facti obuij, atque inter se amicissimè complexi sunt. Sed diuelli ego, Et heus, heus, inquam, sedeamus: neu diutiùs ignem inuideate istis, qui stupent certè à curru. Nam herclè strictum hodie frigus, & vt ille ait,

Iam prata canis albicant pruinis.

Imò iam calemus, ait Duza, apud te quidem nostrum ignem. Sed quid morbi fuerat, fodes? Nam de inualetudine tuâ Antuerpiæ accepimus à nostro Plantino. & mehercules etiam palle. Non nunc quidem, inquam ego. nam vos me hoc gaudio dedistis in ruborem. Tamen febricula fuerat, in quâ oppugnandâ noster hic verè Victor. Sed sedete, agite, mi hospites. vetus verbum nostis, Romanus sedendo vincit. Cùm sedissemus, Quàm saluè autem omnia in Batauiâ inquam, mi Duza? Priuatim omnia, inquit. Nam de rep. quid dicam, nisi maria malorum? Melius ominare, inquam. & nōne per hanc pacem sedauit illa tempestas? Caput mouens leuiter Duza, Vereor, inquit, vt paucorum modò dierum Alcedonia illa sint, non firma tranquillitas. Facem extinctam si igni admoueas, vehementiùs accenditur: sic positum hoc bellum metuo vt insurgat & acriùs recrudescat. Heu sæculum! inquam ego.

Enimuerò di quasi pilas nos homines habent,

vt ait Comicus: ita pace & bello alternis iactamur, quasi per lusum. Sed mittamus hæc scæua. Pighius noster quid, & quò? Antuerpiæ, inquit, nescio quid litium molestiarumque mihi fuit cum nummario tricōne: quas deterfum veni (me designabat) in hoc Sole. Ego verò detergebo, inquam: & lubentio rem te fa-

te faciam, quàm ipsa Lubentia est. Conuersusque ad reliquos, Vos amici, aio, cænabitis apud me vnà cum isthoc hodie. Vultu renuit solus Duza, &, Non potest Lipsi, inquit. nam vocata opera est. Quid vocata? inquam. nōne Aduenticia hodie debita vobis? Iure communi perigrinantium impetrabo hoc certè: si minùs, vel * ἐν χειρὸς νόμῳ, vt dicunt Græci. Et simul iniiciēbam manum. Cum subrisu Duza, Hæc quidem vis est, inquit. Cæsar videor: ita iugulum mihi petit iste Brutus. Tamen, amici, relictas omnes res habeo præ quod vos vultis. Puer modò adfit, qui ad Canterum renuntiet. En adest, inquam. abi puer, & redi citiùs quàm Asparagi coquantur. Nos intereà ambulēmus.

*manuariâ lege.

CAPVT II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Liuij lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus explicatusque. Saturnus deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Cænatōria. Synthesis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti.

PVER redire mihi tardè visus. Itaque spatiis aliquot confectis, Sedeamus, inquam: puer hic Duza intereà ministrauerit. Age tu, vasum cum aquâ. Lauinus. & cùm trepidarent de loco, Etiam inter vos hæc deliciæ? inquam. Amicitia aut pares omnes accipit, aut facit. Sede tu Duza, tu Pighi, vos reliqui. Ego adfedi in imo. & cùm oculos circumtulissem, Heus puer, inquam, profana nobis hæc mensa est. salinum oblitus. Lernutius me adspexit, velut caussam requirens eius dicti. Ita, inquam, Lernuti. Profanam sine salino mensam esse veterum opinio fuit, sed & nostra. Arnobius: *Sacras facitis mensas salinarum appositis, & simulacris deorum.* Quin & salinum ipsum inter vasa sacra. Benè notat interpres vetus ad illud Horatij,

Salinum sacrâ mensam facit.

— *splendet in mensâ tenui salinum.*

Salinum propriè est patella, in quâ diis primitiæ cum sale offerebantur. Et Statius ad hanc mentem:

— *exiguo placuerunt farra salino.*

Itaque in Liuiio libro x x v i. ferre iam possum, *Vt salinum patellamque deorum causâ habeant.* etsi non pessimè rescripsi * olim, *culignam.* Sed affirmat vulgatam etiam Valerius, qui de pau-

*Vide epist. Quæst. lib. I. epist.

peritate Fabricij & Æmilij : *Vterque, inquit, patellam deorum & salinum habuit.* Et Plinius : *Fabricius bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat.* At de simulacris deorum, quod addit Arnobius : verum est, collocasse eos in mensâ statuam dei cuiuspiam velut tutelam geniumque mensæ. Ita Herculem Epitrapezium lego in Siluis Statij : qui Vindici fuit

In mensâ olim deorū imago ali-qua.

— *Castæ Genius tutelæque mensæ.*

Et ante Vindicem, eum

— * *Pellæus habebat*

* *Martial. de eodem Hercule Vindiciis, Hoc habuit nume Pellæi mē- sâ tyranni.*

Regnator, latius numen venerabile mensis.

Quinetiam deos ipsos initio mensæ inuocabant. Quintilianus Declamat. CCCI. *Habuiisti honorem & illud humile limen intraisti, & adisti mensam: ad quam cum venire cœpimus, deos inuocamus.* Inter hos sermones puer regressus à Cantero. Ego inelamaui, Ades, inquam ; testudo, non homo : & qui ignauiozem possis facere ipsam ignauiam. Dic, vbi moratus ? Parabat respondere puer, sed Duza occupauit. &, Vnam hanc noxiam amitte Lippi, inquit. Seruorum hic dies est. Quid tu iam ? inquam. Nempe, inquit, hodie Saturnalia. Cùm capite ego abnuissem, Ita verò, inquit, hodie legitima veterum Saturnalia. aut Fasti omnes me fallunt, qui ea coniciunt in diem XVI. Kalendas. Atqui per id festum, velut vsurariam quandam libertatem seruos habuifse, non ignoras. Imò ius iis datum quodam genere supra ipsos dominos ; cum quibus commutabant etiam vestem. Dio lib. LVIII. ἐν τοῖς Κερνίοις οἱ δ' ἔλοι τὸ τ' δεσποτῶν χηῖμα μεταλαμβάνοντες ἑορτά- ζουσι. id est, *Saturnalibus serui habitum herilem sumentes festiuè agūt.* Atque adeò sedebant ad dominicam mensam, dominis præministrantibus. Athenæus lib. XIV. ταῖς τ' Κρονίαν ἡμέρας ἐστὶ ἐστὶ Ῥωμαίων πρὸς ἐστὶν τὰς οἰκετάς, αὐτὰς τὰς τ' οἰκετῶν ἀναδεχομένους λειτουργίας. id est, *Saturnalium diebus, mos Romanis, præbere seruis conuiuium, sic vt ipsi officia seruorum obirent.* Attij versus huic rei:

Exercent epulas lati, famulosque procurant

Quisque suos.

Seneca ex- plicatus:

Et Seneca locum non inuitum huc traxerim, epistolâ XLVII. *Instituerunt diem festum, non quo solùm (ex veteri meo libro, solo, cum sententiæ totius medicinâ) cum seruis domini vescerentur,*

Correptis- que.

sed

sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permisissent, & domum pusillam remp. esse iudicauerunt. Nam intellegit hoc Saturnalium festum. Ego post ea Duzæ verba placatior, imò verò iam hilarior, Abi puer, inquam, vicisti hoc patrono. conuersusque ad conuiuias, Amici, aio, comburamus hunc diem. Bona Saturnalia hodie.

*Quapropter edulcare conuenit vitam,
Curasque acerbis sensibus gubernare.*

vt ait Matus. Id quidem in procliui, ait Pighius. Certè, vt hic apparatus est, nos hodie molliùs apud te curabimur, quàm regi Antiocho oculi solent. Non cibo, Pighi, inquam, (subita enim hæc cænula est, & velut condicta) sed voluntate certè lubentiaque. Sed doce nos, antiquùmne hoc Saturni festum? Antiquissimum, ait Pighius. Nam Saturnus, vt scire te scio, inter veterimos Italiæ deos. qui frugibus repertor, quique gentes eas primus docuisse creditur sationes. Itaque non dubiè Latinis nomen inuēnit à fatu. Vt enim à portu Portūnus, à nuptu Neptunus; sic disertè à fatu, Satunus. Nam ita primitus pronuntiabant. Festus: *Hic Deus in Saliaribus Satunus nominatur, videlicet à sationibus.* malè ibi vulgò, *Satirrus*, vel, *Saturnus*. Nam Salij scilicet aliter indigetabant, quàm vulgus. Sic Tertullianus, *Exceptus à Iano, vel vt Salij volunt, Eano.* Crebra autem & vetus ea terminatio in nominibus deorum. Sic Pilunus, Picunus, Vertunus, etiam hodie in antiquioribus libris: denique, vt dixi, Neptunus. Victor hîc interfatus, De Neptuno Pighi, inquit, permittite ambigam: Cicero contra te, qui deriuat à nando. Eius verba I I. De naturâ deor. *Ut à portu Portunus, sic Neptunus à nando, prioribus litteris paullum immutatis.* Pighius excepit, Imò tu permittite de scriptura ista ambigam. Neptunus ais à nando? quomodo potest? Rem spectem, siue verba: infelix originatio tua Cicero, imò falsa. Varro meliùs, *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit.* Sed, meâ fide, numquam fugit id verbum ab ore Marci. Corruptum locum adfero, scribendumque, à nubendo, vel, à nuptu. Res auctor est, & Cicero ipse, qui comparat Neptuni etymon cum Portunni. ineptissimè, vulgata quidem illa lectio si vera sit quam ego planissimè persuasus sum ab stolido aliquo Hermâ esse, qui nubendi verbum

*Saturni
etymon
Latinum.*

*Festus cor-
rectus.*

*Ratio ter-
minandi
infecten-
diq; nomi-
na deorum
prisca.*

*In Cicero
diuinitio.*

Saturnalia
quando in-
stituta.
Dissensus
Liuij à
Dionysio.

non nisi in coniugijs nouerat. Vetus ergo in Italiâ ille deus :
etiam festum, si Macrobij centonibus fides, quos vobis non
inculco. Dionysius Halicarnasseus originem Saturnalium ad
regem Tullum clarè refert libro tertio. At Liuius post reges ex-
actos demum festum id constituit, lib. II. *A Sempronio*, inquit,
& *M. Minutio Cos. ades Saturno dedicata : Saturnalia institutus fe-
stus dies*. Imò centenis aliquot post annis agnoscere institutio-
nem eius videtur libro vigesimo tertio: eâ mente tamen, credo,
quòd aut paucis adhuc sacer festusque esset is dies; aut quòd
tunc demum in Decembrem mensẽ reiectus, cum antea ha-
bitus alio mense. Verba quidem Liuij clara hæc: *Postremò, ex
libris Decembri iam mense ad adem Saturni immolatum est, lectister-
niumque imperatum & conuiuium publicum, ac per urbem Saturnalia
die ac nocte clamatum : populusque eum diem festum habere ac seruare
in perpetuum iussus*. Nam hæc narrat Cn. Seruilio & C. Flami-
nio Coss. bello Punico secundo. Ait Liuius, clamatum Satur-
nalia. Vellem voce additâ, Iò Saturnalia. Certè is solemnis cla-
mor. Dio de militibus in Claudij libertum iocantibus: *συμβόη-
σαντες ἑξαίφνης τῆς δὴ τὸ θρυλλέμενον, ἰὼ Σαταρνάλια*. id est, *clamâtes sta-
tim illud tritum, Iò Saturnalia*. Macrobius tamen, vt vulgata le-
ctio Liuij: *quo solo die apud adem Saturni, conuiuium soluto, Saturnalia
clamabantur*. Clamabant & Bona Saturnalia. Arrianus in Dif-
fertationibus Epicteti: *τοῖς γὰρ παιδίοις ὅταν προσελθόντα κροτῆν ἢ λέγειν,
σήμερον Σαταρνάλια ἀγαθὰ λέγουσιν, ἐκ ἔστι ἀγαθὰ ταῦτα, ἐδάμασ' ἀλλὰ καὶ
αὐτοὶ ὀπιπροθέμεν*. id est, *Pueris enim cum adueniunt plaudentes & di-
centes, Hodie bona Saturnalia, dicimusne, Non sunt hæc bona? nequa-
quam: sed ipsi quoque applaudimus*. Martialis allusit,

Iste tibi faciet Bona Saturnalia porcius.

Fortasse & Catullus, *Saturnalibus optimo dierum*. Causa huic
clamori, præter religionem, etiam lætitia. quia certè non alium
diem priuatim publiceque habuerunt hilariorem. Inde sermo,
Saturnum Pollucis filium esse, *vel à pollendo* (ait Fulgentius in
Mythologicis) *vel à pollucibilitate, quam nos humanitatem dicimus*.
*Vnde & Plautus in comœdiâ Epidici ait, Bibite, pergræcamini pollu-
cibiliter*. Nec malè Fulgentius. Omnes enim illi dies reuera iocorum
conuiuiorumque. Inde ortum, vt præter reliqui tempo-

Saturnus
Pollucis
proles.

Læticia Sa-
turnalium.

Manè tunc
lauabant.

ris morem, Saturnalibus manè lauarent, quasi statim transitu-
ri ad

ri ad

ri ad mensam. Didici è solo Tertulliano : *Non lausor, inquit, diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam : attamen lausor honestâ horâ & salubri.* Et ab eâdem causâ, vt ego quidem coniiicio, instituta mutatio vestis. Nam Imperatorum temporibus, Senatores Equitesque, Saturnalibus, in synthesi conspiciebantur. Refero ad Imperatorum tempora. quia vix est, vt id obtinuerit antè ; velex Senecâ, epistolâ XVIII. *Si te hîc haberem, libenter conferrem quid existimares esse faciendum: vtrum nihil ex cotidiana consuetudine mutandum, an & hilariùs cœnandum & exuendum togam.* Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solet, voluptatis causâ & festorum dierum vestem mutauimus. Ita enim narrat, vt videatur eam culpam impingere suo æuo. Idque in parte verum. Nam olim quidem Togas ponebant domini, easque serui induebant : at synthesim sumpsisse eos non credo, non lego. Quæ tamen Senecæ & post æuo, receptissima per eos dies. Martialis :

*Synthesibus dum gaudet Eques dominusque Senatus,
Dumque decent nostrum pillea sumpta Iouem.*

Nec alterius sententiæ illud epigramma:

*Nil lasciuius est Charisiano.
Saturnalibus ambulat togatus.*

Causa recipiendi, quoniam cœnatoria, opinor, ea vestis. At Saturnalia, non aliud quàm promiscuæ epulæ & velut continentis comissationes. Iure ergo, tanquam in publico quodam ciuitatis conuiuio, sumpta vestis quæ ad conuiuia, eaque etiam in publico vsurpata lætitiæ testandæ. Finierat Pighius. sed ad eum Victor, Velim Pighi, inquit, paullò ista fusiùs. Tibi hîc liquet, credo : sed nobis in priscis iis ritibus adhuc nubes. quam sermoneis tui luce remoue. Parebo, inquit. etsi vobis eruditus rerum veterum, satis censebam, vt pedem modò ponerem in viam. Romanis in duplici discrimine vestis. Alia Domestica, alia Forensis. Suetonius, Ammianus, Iurisconfulti. Illa intra parietes scilicet vsui : hæc in negotiis inque foro. Commutare eas, & domi forenses, aut foris domesticas induisse ; probum. Inter domesticas, Cœnatoria quam non fas videre publicam lucem. Martialis in lemmate,

Cœnatoria:

Nec fora sunt nobis, nec sunt Vadimonia nota :

Hoc opus est, piētis accubuisse thoris.

*Aut foris
etiam, sed
sub tempore
cænæ.*

*Synthesis,
inter cænato-
ria.*

*Semper Ro-
mani vestē
in cænā
mutabant.*

*Pallium,
pro eā ve-
ste.*

*Plauto
lux.*

Itaque vt rem nouam narrat Dio in Hadriano, quòd Fronto nobilis orator Turbonis tribunal adierit ἐν τῇ σολῆ τῆ δειπνίτιδι, in conuiuiali veste. Et ab hac mente idem Hadrianus Imp. Senatores & Equites semper in publico togatos esse iussit, nisi à cænā reuerterentur, ait Spartianus in eius vitâ. Et benè iuuat Spartianus. Fas enim mosque, vt apparet, cum cænatorijs conspici in publico, sub cænæ tempus. Cur non igitur Saturnalibus diebus permillum, per quos continuæ, vt dixi, cænæ? Hercules non aliam causam video Synthesis sumptæ. Nam quod probandum superest, Synthesim adfirmo dictam cænatoriam vestem: vtique hominum lautiorum. Martialis fatis clarè:

Vndecies vnâ surrexti, Zoile, cænâ:

Et mutata tibi est synthesis vndecies.

Tranquillus validè adiuuat, qui in Nerone obseruat cum notâ, quòd plerumque *synthesinam indutus, prodierit in publicum, sine cinctū & discalceatus.* qui scilicet conuiuantium habitus. Iamne capitis? an etiam de Cænatorijs latiùs dico? Annuistis: dicam. Mos ille vetus Romæ, vt domi haberent vestes ad cænâ. & si foris cænarent, acciperent ab amicis, aut ipsi adferrent. Capitolinus in vitâ Maximini: *Cùm ad cænâ ab Alexandro esset vocatus, in patris honorem, quòd ei deesset vestis cænatoria, ipsius Alexandri accepit.* Plautus pallium malacum id appellauit, me interprete, Bacchidibus:

Pro galeâ scaphium, pro insigni sit corolla plectilis,

Pro hastâ talus, pro lorica malacum capiam pallium.

Nam describit omnia, quæ solita conuiuio. Et benè, Pallium. credo enim fuisse ad eam formam. Martialis quidem sic appellat, vbi de se cum vxore accumbente:

Ad mensam venies, sed sic diuisa recumbes,

Vt non tangantur pallia nostra tuis.

Et Petronius de Trimalcione cænante: *Pallio coccino adra sum incluserat caput, circaque oneratas veste ceruices latyclauiam immiserat mappam.* Rectè etiam, Malacum Plautus. Reuerà enim mollior pretiosiorque ea vestis, & è purpurâ sæpè. Apud Horatium vetula amatrix:

Muri-

Muricibus Tyriis iteratæ vellera læne

Cui properabantur? tibi nempe.

Ne foret æquales inter conuiuia, magis quem

Diligeret mulier sua, quàm te.

Nam ad conuiuia manifestè accomodat. Etiam Petronius :

Vestimèta mea cubitoria (legerim, *accubitoria*, litterulâ retractâ) *per-* Petronius
leuiter e-
mendatus.
didit, quæ mihi natali meo donauerat cliens quidam, Tyria sine dubio Accubito-
ria vesti-
mentis.
sed iam (malim negandi notâ, *sed haud*, vt *dibapha* significet)
semel lota. Sed & Perſius :

— *ecce inter pocula querunt*

Romulidæ saturi, quid dia poëmata narrent.

Heic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna est,

Rancidulum quiddam, &c.

Nam lænam circum humeros & quidem hyacinthinam, ve- Læna, pro
cænatoriis.
Plerumq;
è purpurâ
coccineæ.
stem hanc dixit conuiuialem. Lautiorum videlicet hominum
cænatoria semper purpurea coccinæue : quæ fortassis propriè

Synthesi dicta, & ideò tantùm Equiti & Senatori adtributa à

Martiale, exclusâ plebe. Dio, vbi Suetonius de Nerone, *synthe-*

simam dixit, siue *synthesim* : vertit in eâdem re, *χιθωνιον εὐδμων*, id

est, *tuniculam floridam*. Et scio floridam vestem in Apuleio aliis-

que legi; sed videte tamen ne veriùs hîc sit, *εὐδμων*, à colore vi-

delicet, qui in *synthesi* violaceus, vel vt * Plinius etiam appellat,

Ianthinus. Hæc de Cænatoriis. quem morem mansisse ad Si-

donij tempora disco ex libro primo Epistolar. vbi de conuiuio

imperatorio, à quo iam surrexerat: *Paulum à prospectu Imperato-*

ris procefferamus, atque etiamnum chlamydis induebamur, cum mi-

hi Consul, &c. Ostendit clarè positam à se chlamydem, & resum-

ptam.

Coniectura
in Dione.

* Plinio lib.
XXI. c. VI.
Ianthina
vestis di-
cta.

Quamdiu
perseuerari
i mos.

C A P V T III.

De Saturnalium diebus. Opalia. Suida lux. Ausonio medicina. Var-
roni lux & medicina. Autè Saturnalium dies.

BEAS nos, Pighi; sermonibus istis, inquam. sed de nume-
ro dierum Saturnalium, nîlne addis? Neque enim liqui-
da vulgò ea res: & Macrobius, qui conatur, puluerem ob oculo-
s nobis spargit. ita concinnat nescio quid perplexi, & quod,
peream, si vîquam cepit ipse. Pighius, Ita solus ego qui consu-
lor?

* Qui cele-
ber inter
Priscos Iu-
recōsultos.
Quot dies
Saturna-
lium.
Opalia.

lor? inquit. Melius est domum aperiam, & folium mihi po-
nam nouus * Brutus. Tamen, quâ de re quæris, sic habuit. An-
tiquitus vnus Saturnalia dies: & idem communis cum Ope.
Nam Opalia & Saturnalia vtraque incidebant in diem XIV.
Kal. Iani. Macrobius testis, & Kalendarium verus repertum
Romæ. Quid mirum? quorum lectus communis est, vt sit
dies? Nam Ops siue Rhea, vxor Saturni. Hoc nisi præscimus,
nunquam illud Suidæ è Lexico dextrâ manu capiemus: Κεθρία,
ἐορτὴ ἀγομένη Κρόνου ἐ τῆ μητρὶ τ̄ θεῶν: id est, *Saturnalia, festum celebra-
tum Saturno & Matri deum*. Quid enim in speciem vanius,
quàm Saturnalia adscribere Matri deum, siue Opi? At caussa
confusionis Græculo non iniusta, communitio illa dierum à me
dicta. Hæc Ops opem feret Ausonio poëtæ, cuius desperatæ fa-
nitatis versum etiam Æsculapius noster, Scaliger, deposuit: ego
de viâ medicus sanabo. In carmine de Feriis Romanis:

Visne ope sancte sacrum, vel Saturnalia dicam?*

Festaque seruorum, cum famulantur heri?

Ausonius
correctus.

Nam clarè lego, *Visne Opis antè sacrum*. Ambigit poëta Opalia
prius an Saturnalia dicat. quare? quia, vt iam iteraui, conuenie-
bant ea festa, & vtrique deo, deæ, facer idem dies. Interpellauit
hîc Victor: & Correctio, inquit, per- clara: non illa quam pon-
is dierum concursio. Varro facit tenebras, qui lib. quinto de
L. L. *Saturnalia*, inquit, *dicta ab Saturno, quod eo die ferie eius, vt
post diem tertium Opalia, Opis*. Ecce, nōne disertè post diem ter-
tium à Saturnalibus Opalia celebrata vult? at tu aiebas die eo-
dem. Respondit Pighius, His tenebris, Victor, dabo lucem.
Quæ de communitio dierum prædixi, ad Consulium tempora
pertinent & temp. priscam: non idem de C. Cæsaris & deinceps
ætate sentias. Vt enim Cæsar fastos correxit, & huic De-

* Vide Ma-
crobiū,
qui multa,
lib. 1.

Varro,
quando li-
bros de
I. L. scri-
psit.
Forasse is
emendatus.

cembri mensi duos addidit dies: * Saturnalia, vt sic dicam, se-
dem mutarunt, & à XVI. Kal. numerari cœpta, non vt antè à
XIV. Migrarunt igitur Saturnalia: non tamen Ops, quæ in die
veteri stabilis permansit. Hanc correctionem Cæsarianam
clarum Varronem spectasse. qui condidit eos De linguâ Lati-
nâ libros (vti vel hinc discimus) Cæsare iam Dictatore: & feria-
rum dies ad Fastos eius aptauit. Tamen in Varrone scribi erit
verius, vt post, die tertio. Hoc mihi iam lucet, inquit Victor: tu

perge.

perge. Iterumque Pighius : Vt ergo cœpi dicere, inquit, vnus Saturnalium dies mansit ad C. Cæsarem : ab illo, tres celebra-
 ri cœpti. idque Octavianus Augustus tenuit, qui in legibus iu-
 dicialiis triduum ferias seruari iussit. Haftenus certa possum :
 de die quarto dicam incerta. Nam illum quis addiderit, non le-
 ctum mihi, & credo, nunc non scriptum. Quintum saltem
 diem additum à Caligulâ reperio. Suetonius : *Vt latitiam publi-
 cam in perpetuum augetet, diem adiecit Saturnalibus, appellauitq; Iu-
 uenalem.* Diem Beroaldus intellegit sextum vel octauum. Errat.
 vos accipite quintum. Dio lib. LIX. de hac ipsâ re : *τά τε Κεγονία
 ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἑορτάζεσθαι ἐπέλαυσε* : id est, *Saturnalia per dies quinque
 celebrari iussit.* Tamen ille ipse quintus dies post Caij cædem ab-
 olitus, sed restituit Claudius docente eodem Græco lib. LX.
*τοῖς τε Κεγονίαις τὴν πέμπτην ἡμέραν, τὴν καταδειχθεῖσαν τε ὑπὸ τοῦ Γαίου, καὶ
 τῆτο καταλυθεῖσαν, ἀπέδωκε.* id est : *Saturnalibus quintum diem, à Caio
 institutum, posteaque omissum, restituit.* In vniuersum ergo Satur-
 nalium dies legitimi, vti videtis, quinque. Ego dixi. Cùm de-
 fuisset Pighius, Lernutius occupauit. Sed enim scrupus ille de
 die quarto. non tollis hanc molestiam pedibus? Vellem tu
 meo capiti, inquit. nam iuxta tecum id scio. Diuinemus, in-
 quam ego. An Tiberius, si fortè, addidit? Certè ille solus inter-
 iectus Caligulam & Augustum. Huic vaticinio, ait Pighius, ex
 Tiberij moribus non est fides. Nec enim ille vnquam fautor
 rei ludicræ : & , vt eius seueritas fuit, diminutum potius publi-
 cas voluptates isset, quàm auctum. Ego quamquam cum Eu-
 ripidâ nutrice possum dicere,

Ὅ μάλιστα εἰμί τ' ἀρανὴ γυνάμια σαφῶς :

Vates ego haud sum, incerta certò vt nouerim.

tamen diuinem diem quartum esse ab Augusto. cuius extremis
 annis irrepserit, crescente luxu, & quia ea auctio plebi volenti.

*Viderita-
 mē ab Au-
 gusto esse.*

CAPVT IIII.

Etiā quaesitum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

SVSCIPIT Lernutius. Anchoram iecisti, Pighi, sed non-
 dum adspicis terram. Duo me turbant. Ais à Iulio Cæsare
 tres Saturnalium dies factos, antea vnum. Ais nunquam
 plures fuisse quaque. Primum oppugnat Cicero, qui libro v.

*Tres dies
 etiā ante
 Cæsarem.*

ad Atticum diu ante Iulianam correctionem tertia Saturnalia nominat: *Mancipia Vanabant*, inquit, *Saturnalibus tertiis*. Sed & Mallius quidam apud Macrobiū, cuius ibi verba. Alterum. Interrupit Pighius, *St*, inquit. turbinem hunc prius remoueam, ne naui nostræ frangat ratem. Tertia Saturnalia nominat Cicero: Fateor. hilaritas ergo triduana, sed non feriæ, non sacrum. Festus pro me: *Quinquatrus appellari quidam putant à numero dierum. qui scilicet errant, tam hercules quàm qui triduo Saturnalia et totidem diebus Compitalia. Nam his omnibus, singulis diebus sunt sacra.* Iam dic de altero. Septem dies Saturnalium comperior, ait Lernutius, non vt tu perseueras quinque. Lucianus in Croniis plus vno loco. Martialis,

Quo modo septem numerati.

Saturni septem venerat ante dies.

& poëtæ alij. Subridens Pighius, Per hanc, inquit, tempestatem facilè ero in portu. Saturnalia legitima dixi quinque fuisse: tu, illique quos laudas, spurios adicitis dies binos. Vt clarè dicam. Ipsa Saturnalia constabāt diebus quinque: at Sigillaria, quæ subsequēbantur, binis. Quæ festiuitas quia non abhorrens à lætitiâ priori, illique continens erat: factum vt confusè numerati Saturnales septem. At in re aliud fuit. Itaque ille ipse Martialis, vbi veritatis diligentior, nominat Saturnalia modò quinque:

Et iam Saturni quinque fuere dies.

Alibi: *Hæc signata mihi quinque diebus erunt.*

Tamen septem dies etiam ante Cæsarem.

Et iamne hæc res in vado? Imò, inquit Duza, ecce alius iimbriticor Auster. Nam vt Martialis ætate dies septem numerentur, causam video: anteriori æuo quid fiet? cùm septem recensitos reperiam multis ante Cæsarem annis? Nouius Atellanatum scriptor:

Olim exspectata septem veniunt Saturnalia.

Sed & Mummus quidam:

— nostri maiores veluti benè

Multa instituere, sic hoc optimè, frigore

Fecere summo dies septem Saturnalia.

Nec facilis solus is nodus.

Et quid ais tu? Vnus ante Cæsarem Saturnalia dies: binos Sigillaritios adde: vbi septem? Amplius largior. tres fuerint Saturnalium: vbi septem? Exspecto quid ad ista noster Brutus. Tacebat Pighius. Et mehercules obbrutui, inquit. Iuua in partem

tem

rem Lipsi. Egónè? inquã. oram reperire nullam quã te expediam queo. & quin ad prius illud tectorium confugimus, lætitiæ fuifse dies plures, non festi? Nisi id sit, submitto equidem arma.

CAPVT V.

Saturnalia Gladiatoribus ludisque destinata. Ipsi Gladiatoribus Marti, vel potius Saturno sacri. Saturnus inter inferos maleficus & cruento sacro gaudens. Tibullo lux, & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

RISIT vehementer Duza; & Hic Auster, vt video, inquit, vos omnes perculit. Heus puer, da vinum huic naufrago Lipsio: sed merum. Nam aquã non vltra illi opus. Etiam rides? inquã ego. vlciscar. Da mihi puer eccliam pateram è crystallo: illam capaciore[m] dico, quæ est in Delficâ. Admiratus Duza, Hui! tam grandem? inquit. Non id è more tuo, non è sanitate. Nimirum, inquã, non Cereri, sed Saturno hoc factum sit. Itaque, ait Duza, tu nos omnes hodie reddes faturos. malle[m] hilares & lubentes. Sanè mos Romanus non magis conuiujs hunc diem dicauit, quàm facetijs & ludis. Itaque Gladiatoribus, Venatio, Circenses, quanquam aliàs; tamen his diebus propriè dabantur. Gladiatoribus imprimis, quorum tutela Saturnus. Erras Duza, inquã: Mars potius. Apud Tertullianum certè lego (libello de Spectaculis) *Martem & Dianam vtriusque ludi præsidem nouimus*. ludi videlicet gladiatorij, venatoriique. Item Saluiantum: *Colitur & honoratur Minerva in gymnasijs, Venus in theatris, Neptunus in Circis, Mars in arenis, Mercurius in palaestris*. Duza renidens & renitens, Non pugnem, inquit, tantis scriptoribus libens: tamen vereor vt verior Lactantius sit: *Munera*, inquit, & *que vocantur Venationes, Saturno adtribuerunt*. Ita eum locum infertâ copulâ lego. Nam & in Epitomâ Lactantij: *Munerum editiones Saturno factæ (lego sacræ) sunt: scena Liberi patris est*. Addicit Lactantio Aufonius,

*Gladiatoribus Saturnalibus dati.
Eorû præses Mars.*

Vel potius Saturnus.

Et gladiatores funebria prælia notum

Decertasse foro: nunc sibi harena suos

Vindicat, extremo cum iam sub mense Decembri

Falcigerum placant sanguine caligenam.

Vbi duo notes, & pugnas gladiatores Saturnalibus; & Satur-

Saturnus
inter deos
inferos ha-
bitus.

no placando propitiandoque Caussam quam putem eius rutilæ fuisse, hæc est. Saturnus non inter superos, sed inferos deos. Plutarchus in καταγραφῇ κεφαλαίων. Ρωμαῖοι, inquit, τὸν Κρόνον ἡγήθησαν θεὸν ὑπερδαῖον καὶ χθόνιον, & alibi, Κρόνον δὲ τὸ πάτω θεῶν, εἰ τὸ ἄνω νομίζουσιν. Eademque opinio apud Græcos ipsos. Itaque in Tartaro eum collocat Prometheus apud Æschylum,

Ἐμαῖς δὲ βελαῖς ἄρτ' ἄρα μελαμβεαδῆς
Κρόνου καλῶ πειτὸν παλαιγεῖν Κρόνον
Αυτοῖσι συμμάχοισι.

*Me consulentē, in Tartari recessibus
Habet latebra antiquitus satum Cronum,
Eiusque comites.*

Et in Catalogo deorum duodecim maiorum omisit Ennius,
*Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.*

Saturnus
maleficus.

non facturum, si inter cælitæ fuisset. Credo eam opinionem valuisse, quia triste Saturni fidus & maleficum: quale ingenium deorum inferorum. Inde est nœnia Græcorum, Κρόνον ὄμμα: id est, *Saturnius oculus*: inde superstitio, Saturni diem viæ non faustum. Tibullus,

Tibullo
lux.

*Aut ego sum caussatus aues, aut omina dira,
Saturni aut sacram me tenuisse diem.*

Ovidius ad amatorem, cui iter invito fuadet:

*Nec pluuias opta, nec te peregrina moerentur
Sabbata, nec damnis Alia nota suis.*

Idē san-
guine pla-
candus.

Saturni
sacerdotes
coccinati.

Iure ergo Romani, quia gladiatorum sanguine placari manes credebant, eaque prima ludicri causa; hoc spectaculum dedicarunt crudo & sanguineo deo. Quò traho etiam cultum sacerdotum eius à reliquo vulgo secretum. Nam pallio coccineo mystæ Saturni velabantur. Tertullianus de Testimonio animæ: *Atque id plerumque facit & vittâ Cereris redimita, & pallio Saturni coccinata, & deæ ffidis linteata.* Idem de Pallio: *Cum latioris purpuræ ambitio & galatici ruboris superiectio Saturnum commendat.* Coccineus enim color (quem Galaticum ruborem appellat, quia granum id Galatiæ frequens) sanguinis & cædium est: ideoque & Imperatoriis olim paludamentis, ait Plinius, dicatum coccum. Hæc satis certa. Abnuere tamen

Paluda-
menta Im-
peratorum
coccinea.

nobis

nobis Prudentius tuus videtur, Victor, in Hainartigeniâ:

*Respice terrifici scelerata sacraria Ditis,
Cui cadit infestâ fusus gladiator arenâ.*

Sed * Ditem qui eundem cum Saturno hîc capiat, meâ sententiâ, haud aberret.

Diti sacros esse gladiatores ex Prudentio.

** Aut etiâ Diti, hoc respectu, quod manibus placandis datâ gladiatores.*

CAPUT VI.

Gladiatores olim in conuiujs: Campanorum instituto. Romani id amulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in Cubicularijs gladiatoribus. Germanorum immanitas.

INTER hos sermones intulerant pueri missum secundum. in quo gallinæ, columbæ, turdi, & eiusmodi altilium minuta. Et ego ad hospites, En, inquam, paravi ad illud Comicum,
Non ampliter, sed munditer conuiuium.

Tempus non tulit. nec inter eos ganeones ego, quibus modulus est vitæ culina, vt ait Varro. Itaque sumite quæso contenti istis. Etiam excusas? ait Pighius.

Sibi habeant sua regna reges, sibi diuitias diuites:

nobis dum sic sit. Et quæ cæna præ istâ, quam suauissimæ doctissimæque fabulæ condiunt? Vellem paullò magis, inquam: nec tu Pighi sermonis esses tam parcus. Parcus ego? inquit. cui linguarium meherclè dandum fuit, ita insolitè hac omni cænâ sum loquax. Scis enim ingenium meum: quamque illud Homericum in me conueniat,

Ἄλλ' ἔοι χάρις ἀμφοτέρω ἐπέεσσιν.

Sed non illius cingebat Gratia labra.

Tace, inquam. Nam tu quidem

Ἄριον ἄριον, ἀδωατώτατον λαλεῖν.

Bonus loqui, sed fabulari nescius.

vt inuertam illud Eupolidis. Sed quoniam cœpimus, & bella iam occasio est, de Gladiatoribus placetne largiùs fabulari? Nam verum fateamur. non alius mos est, quem disertè intellegi pluris intersit veterum scriptorum. Quæ historia ab hac commemoratione gladiatorum, quis orator, quis poëta abstinit? Et quidem pleræque metaphoræ, similitudines, imagines, alij flores orationis sunt ab istis. Occupa ergo hanc gratiam

Virtitas intellecta rei gladiatoria.

tiam tu Pighi, & doce nos inuulgatum adhuc ritum. Egónē? ait. imò Duza hic potius — παλαιάτε πολλάτε εἰδώς. — & prisca & pluria noscens. Et solusne Pighius hîc pro magistro? Tum ego, Qui viam ad mare nescit, annem sibi quærit duce[m] : sic nos te Pighi, uti penetremus ad mare illud antiquitatum. Eia ! vrgetis modestiã meam, inquit. sed enim ne alienum sit ab hac mensã. Renidens Duza: Adeò hic sermo, Pighi, mensæ non disconuenit, ut Romani rem ipsam cottidie oculis vsurpauerint super mensam. Nam in lætiori conuiuio solemne fuit, in triclinio paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam. Ortus, ut videtur, mos à Campanis: de quibus Silius libro XI. Punicor.

Gladiato-
res olim
super men-
sam:

Auſtori-
bus Cam-
panis.

Quinetiam exhilarare viris conuiuia cæde
Mos olim, & miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro, sæpe & super ipsa cadentum
Pocula, resperſis non parco sanguine mensis.

Strabo de iisdem lib. quinto : ἐπὶ τῷ αὐτῷ δὲ ἐνεξέφρασαι, ὡς ὅτι δὲ εἶπνον ἐκάλουσαν πρὸς ἑαυτὴν μονομάχων, ὁρίζοντες ἀειθρὸν κατὰ τὴν τῶν δειπνῶν ἀξίαν. id est: Eò luxus prouecti sunt, uti conuiuias vocarent ad paria gladiatorum, quorum numerum augebant minuebant ve pro dignitate cuiusque conuiuij. Liuius libro nono : Et Romani quidem ad honorem deum insignibus hostium armis vsi sunt: Campani ab superbiã & odio Samnitium, gladiatores (quod spectaculum inter epulas erat) eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt. Ab ijs ergo, quidè hauserunt Romani. de quibus Nicolaus Damascenus : τὰς τῶν μονομάχων θείας, inquit, ἔμῃσιν ἐν πανηγύρεσι καὶ θεάτροις ἐποιεῖντο Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐσιπέσεσιν. ἐν ἀλειν δ' ἐν τινεσὶ πολλάκις ὅτι δειπνον τὰς φίλους ὅτι τε ἄλλοις, καὶ ὅπως ἂν δύο ἢ τρία ἑαυτῶν ἰδίῃσιν μονομάχων, ὅτε καὶ κομωθέντες δειπνοῦ & μέθης, εἰσεκάλειν τοὺς μονομάχους, καὶ ὁ μὲν αἶμα ἐσφάττετο, αὐτοὶ δ' ἐκρόταν ὅτι τέτρω ἢ δ' ὕδρω. id est: Spectacula gladiatorum non per ferias tantum & in theatris Romani exhibuerunt, sed priuatim in conuiujs. Quin & ad cenam sæpe amicos vocare soliti, cum ob alia, tum ut bina aut terna paria gladiatorum viderent: quos vino iam & cibo madidi intrò vocabant. atque ille quidem trucidabatur: isti plausum manibus dabant, tanquam in re letã. Nec de alio ritu Horatium exaudio:

Quos Ro-
mani imi-
tati.

Horatius
explicatus.

Cædimur, & totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.

Lumina accipio, cenã, præter opinionem florilegi interpretis.

Perfe-

Perseueravit ille mos ad extrema imperij tempora. Capitolinus de Vero: *Gladiatorum etiam frequētis* (ita inibi lego) *pugnas in conuiuio habuit, trahens cenam in noctem, & in thoro conuiuiali condormiens.* Lampridius de Antonino: *Gladiatores ante conuiuium pugnantes, sibi frequenter exhibuit.* Atque hi coniuiales gladiatores sunt, quos Cubicularios Lampridius in Commodio dixit: *Inter* Cubicularij gladiatorum. *hac habitu victimarij victimas immolauit: in arenā rudibus; inter cubicularios gladiatores pugnavit lucentibus aliquando mucronibus.* Ita paullò veriùs doceo, quàm Turnebus: qui Rudiarios pro Cubicularijs substituit, deā non fauente. Nam & Dio illum in publico sine ferro; domi gladiis, & ad cædem vsque, dimicasse commemorat: *ἡ ἐμονομαχίαι*, inquit, *ὅτι οἱ μὲν, ὡς ἡ φωνὴ ἐστὶν τινὰς ἐν δὲ τῶ κοινῷ, ἀνδρὶ σιδήρῳ ἢ ἀνδρὶ αἵματος ἀνδραπορεύει.* id est, *Et digladiabatur domi quidem, etiam ad cædem quorūdam, in publico autem, sine ferro, & sine sanguine humano.* Desierat Duza, & ad eum ego: Sed censent hanc legitimam in conuiuio pugnam fuisse, an quasi lusum? Hostibus quidem nostris, inquit, fit hic lusus. prorsus legitima pugna, & cum applausu conuiuantium, occidebāt, occidebantur. Ita Nicolaus: cuius verba, vt video, præteruolarunt tuas Cruentæ Romanorū conuiuia. aures. Vultu auersatus feritatem eam Victor, *Di boni! crudas & immanes epulas!* inquit. & iam miror Lapitharum conuiuia in prouerbiū esse, non esse Romanorum. Quid illos culpas? respondit Duza. nos ecce Galli nihilo meliores. Posidonius: *Κελτοί*, Celtarum, siue Germanorum magis. inquit, *ὡς τὸ δ' εἶπνον μονομαχίῳ.* Galli super cenā digladiantur. Imò hoc ampliùs scribit, eò dementiæ prouectos, vt paullulo argento vel vasis aliquot fictilibus conducti (quæ pacto scilicet propinquis darentur) supini in scuto immobilesque iacerent, atque ibi accedens alius iugulum ijs incideret. At enim, inquit Victor, de Germanis id accipi commodius veriusque est. Scis enim quomodò Græci vsitati voce *καλῆς*.

Huc refer Figuram de Gladiatoribus in conuiuio.

CAPVT VII.

In genere de Spectaculis primò. Tum de celebritate & frequentia Gladiatorij ludicri. quamque id gratum. Quo nomine antiquis dictum. Munus, Munerarius, Mumerator. Editio, Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

AT tibi, Pighi, fatin' vt præcisa nunc omnis tergiuersatio? Perge, cum Musis beneuolentibus. Sed mussante etiam Pighio, ego velut commotior, Quàm lenta hæc materies? inquam. corbita celerius moueatur in tranquillo mari. Fac, siquid facis. At Pighius renidens, Sine præmediter saltem, inquit. Vnde enim tam numero possim, de re obsitâ & vetultâ? Nos precabimur, ait Lernutius, Numeriam deam tibi vt adsit & Monetam. De postremâ, inquit, accipio omen: fauentior vt mihi quàm Antuerpiæ sit. Vos audite, adiuuate, & aberrantem dirigite. Spectaculorum res nec antiquis quidem sine curâ fuit: scripseruntque de iis ex professo, quod sciamus, Suetonius Tranquillus, & * Tertullianus. Alterius liber nunc est: alterius, fuit. Sed causâ scribendi iis finisque, non vna. Ille vt explicaret, noster vt damnaret, descenderunt in hanc arenam. Et sanè pleriq. Theologi è priscis, cum viderent pietatis damno, additum deuinctumque populum his ludis; passim inuecti in eos, vt libidinis fauitiæque fontes. Et benè illi. nec malè nunc ego, qui per Suetonij vestigia iens ritus illustrabo prisci & nobis ignoti æui. Quomodo enim vel illos ipsos viros sanctos legemus capiemusque, nisi cognitione aliquâ imbuti rerum earum quas carpunt? Vt omittam scripta omnia profana; quibus immittenda lux ab hac narratione. Atque vt primas totius sermonis lineas ducam; Spectaculorum apud Romanos quadrigas constituo, Gladiatores, Venationem, Circenses, Scenam. Tria ex iis ad oculos maximè, vnum pertinuit ad aures. Quæ ad oculos, propria ferè Romanorum. aut si in aliâ gente; tenuia præ istis, & dictu parum digna. Scio & Agones Musicos fuisse, & Gymnicos ludos: sed nouè illa traducta Romam, nec mihi nunc curæ. Dicam de Gladiatoribus, vt petistis. quod inter omnia scire vos volo celeberrimum fuisse frequentissimumque

Scriptores etiam olim de re ludicrâ.

** Præter hos, etiam Sennius Capito.*

Theologi veteres inuecti in Spectacula crebrò.

Diuisio Spectaculorum.

Gladiatorij ludi, inter omnes, celeberrimi.

que Romæ. Cicero adfirmat feriò, oratione pro Sestio: *Equidem existimo nullum tempus esse frequentioris populi, quàm illud gladiatorium: neque concionis ullius, neque verò ullorum comitiorum.*

Et in quo plebs maximè vel delectabatur, vel veriùs, infaniebat. Idem Cicero, de gladiatoribus: *Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maximè delectatur.*

Gratissimi plebi.

Idemque studium appositè exprimit & tangit quicumque scriptor, De causis corruptæ eloquentiæ. *Iam verò, inquit, propria et peculiaria huius Urbis vitia penè in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor, & gladiatorum equorumque studia. quibus occupatus obsessusque animus, quantulum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inueneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios * adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus? Nam illud fœdum, incredibile, quod addit: Ne præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. Colligunt enim discipulos non seueritate disciplina, nec ingenij experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationis.*

Iuuentuti in deliciis.

** Exëplum habes in Suetonij Nerone, cap. xxij.*

Spectaculum hoc appellatum propriè, Munus. vel quia populo gratis daretur; vel, vt Tertullianus ait, *ab officio, quia officium se mortuis facere arbitrabantur.* Et bene ac peritè Tertullianus. nam Munus propriè officium antiquis; sicut Munis, officiosus. Festus: *Munem significare certum est officiosum: sicut è contrario immunis dicitur, qui nullo fungitur officio.* At origo gladiatorum, vt innox dicam, à funebri re. Is qui præbebat, ab eà voce Munerarius dictus. Glossæ, *Munerarius,*

Hi ludi propriè Muneris nomine veniunt. et sè Venatio etiam comprehensa, vt dico lib. ij.

Munerarius.

cuius vocis primum patrem Quintilianus facit Augustum libro VIII. *Quædam in usu, inquit, perquam recentia, vt Messalla primus Reatum, Munerarium Augustus primus dixerunt.*

Nam antea vel Domini ludorum dicebantur, vt Cicroni de Legibus: vel Editores, & res ipsa Editiones. Capitolinus in Antonino: *Absens populi Romani voluptates per ditissimos editores curari vehementer præcepit.*

Dominus.

Editor. Editiones.

Lapis propter Neapolim: HIC. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO. IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN. MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORVM. ET. OMNEM. APPARATVM. PECVNIA. SVA. EDIDIT. Alius Præcensite: OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM. MVNE-

In Tacito
coniectura.

RIS. BIDVI. Et exempla plura obuia vulgò. Tacitum in hac voce bene emendasti Lipsi, lib. III. Annal. de vitis Drusi: *Huc potius intenderet, dicm adificationibus, noctem conuiuus traheret.* benè, inquam, tu, *editionibus*: quia ad ludos hos cruentos edendos frequentandosque Drusus pronus. Nec sine causâ tamen ficta ab Augusto illa vox noua. quia Editores Dominive, communes sunt omnibus ludis: Munerarius non nisi is qui munera edit, id est Gladiatores aut Venationes. Muneratorem dixit magis nouè Florus de Spartaco: *quasi planè expiaturus omne præteritū dedecus, si de gladiatore munerator fuisset.* Hic Lenucius, Sed non res ipsa, etiam *Gladiatorium* dicta? quæ vox mihi a tibi lecta. Ad illum Pighius, Lecta in Liuiio, inquit: sed pro* aucto-ramento pretioque gladiatorum, non pro ludis. At* Cicero alijque, plus semel *Gladiatores*, pro spectaculo & munere ipso vsurpant, homines pro re: vt contrâ rem pro hominibus, cum Seruitia, Coniugia dicimus, seruos & coniuges ipsos. De verbo quod satis est dixi, si addidero Gladiatorem à Quintiliano definiiri *qui in arenâ populo spectante pugnat.* Ita enim hîc appello: non eos, quos Iurisconsultus, l. vlt. De iure immunitatis *μαχαροποιὰς* dixit; satis propriè, at parum vsitatè.

Munera-
tor.

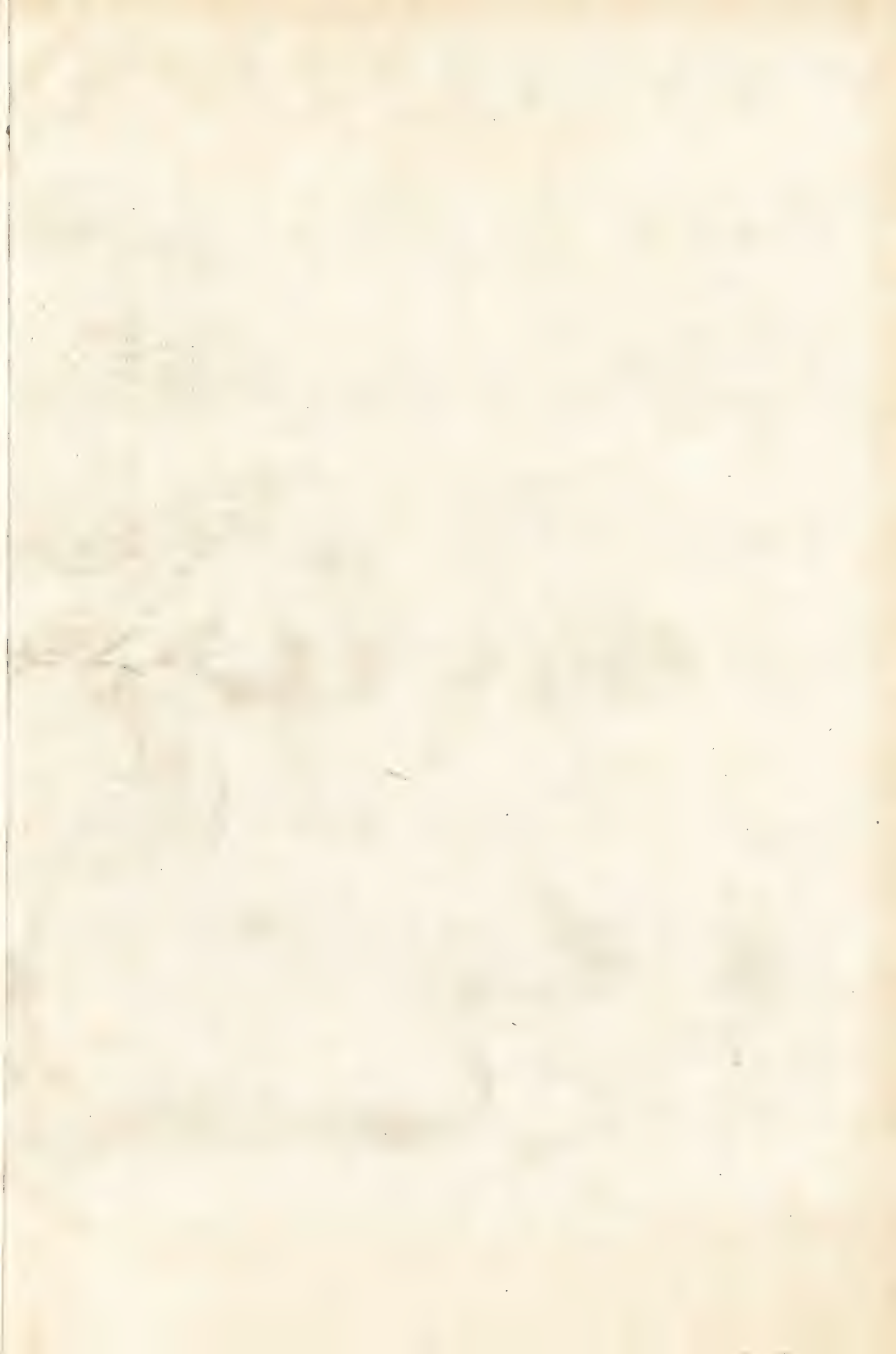
*Videlib.
II. cap. v.
Gladiato-
res, pro ipsis
ludis.
*Lib. II. ad
Attic. ep. I
Philip. I.
Et IX.
aliâsq.
Gladiator
quis.

CAPVT VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causa. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio præluximus, eumque emendauimus. Recensio veterum munerum. quæ olim comprehensa Actis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores: mox etiam plebeio idque ex testamento. Postremò & seminarum.

Termini
gladiatorij
huius ser-
monis.
Gladiato-
res orti ab
Etruscis.
* Sed voc
ad duel-
lum potius
pertinere
videtur,
quàm ad
hoc ludicrū

AD ipsam rem venio. de quâ dicenda mihi quattuor, Ori-
go progressusque, Locus, Homines, Modus. Hæc septa
non transiliam: si fecero, lineam aduersum me poscite, vt olim
vrbane Afer. Origo gladiatorum à re funebri: exemplum, ab
Etruscis. Ita Damascenus Nicolaus tradit: *ὁ Ῥωμαῖος*, inquit, *πα-
ρὰ Θουρήτων παρέλαβον τὸ ἔθῳ*: *Romani à Tyrthenis morem hunc acce-
père.* At fortasse Etrusci ipsi à Græcis. Hermippus certè apud
Athenæum *ἦν* μονομαχέντων εὐρετὰς ἀποφαίνει τὸς Μαντινεῖς*, *inuentores
gladiatoria pugnae facit Mantinenses.* Et Statius Papinius extremo
libro

LIB. I. CAP. VIII.

libro VI. inter certamina ludosque Argolicos, etiam Gladiato-
rios tentatos ponit: idque prisco illo (nescio an satis cautè) æuo.
Undecumque exemplum; causa tamen & origo, Funus. Causa
præbendi,
Funus. Ter-
tullianus: *Olim quoniam animas defunctorum humano sanguine pro-
pitiari creditum erat, captiuos vel malo ingenio seruos mercati in exse-
quijs immolabant. Postea placuit impietatem voluptate adumbrare.
itaque quos parauerant, armis quibus tunc & qualiter poterant eru-
ditos, mox edicto die inferiarum, apud tumulos erogabāt. Hæc muneris
origo. Et cum illo Seruius ad hoc Virgilij, *Viuentes rapit, inferias
quos immolet vmbrijs. Moris erat, inquit, in sepulchris virorum for-
tium captiuos necari. quod postquam crudele visum est, placuit gladia-
tores ante sepulchra dimicare, qui à busti cineribus Bustuarij dicti.* Bustuarij
gladiato-
res. Quod suggerit de Bustuariis, Ciceroni præibit ad lucem, scri-
benti in Pisonem: *Neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu pa-
tria tenuisset, si mihi cum illo Bustuario gladiatore (Clodium intelle-
git) & tecum certandum fuisset. Mos autem vetus, quem tan-
gunt, immolandi captiuos, vel ex Homero notus, apud quem
Achilles in Patrocli rogam coniecit**

Δωδεναι μὲν Τρώων μετὰ δὲ μὲν ἕτας ἐδδλεις.

Bis senos iuuenes Troiano sanguine cretos.

Itaque prætextu hoc religionis dati publicè Romæ primi gla-
diatores. Dico publicè. quia facilè suspicor, iamantèa priua-
tim & per conuiuia innotuisse. At publicè primò in Foro bo-
ario, anno vr̄bis ccccxc. Dederunt M. & D. Bruti, causâ mor-
tis patris. Valerius Maximus adnotauit: *Gladiatorium munus*
primum, inquit, Romæ datum est in Foro boario, Ap. Claudio &
*M. Fulvio Cos. Dederunt M. & D. Bruti, funebri memoriâ patris ci-
neres honorando. Et Epitome Liuiana xv i^a. D. Iunius Brutus*
munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus. vbi
malè tamen scriptoris an exscriptoris culpâ, omisus Marcus.
Aufonius, Primi pu-
blici gla-
diatores
Roma.

Tres primas Threcum pugnas, tribus ordine sellis

Iuniada patrio inferias misere sepulchro.

Ita rectè. & * Threces, pro quouis gladiatore. *Phæaces* non ha-
bent hîc locum, quidquid vetus liber eos ingerat, & vir doctus,
qui in ijs defendendis sudat. Malè autem *tribus ordine sellis*, pro
bellis. Nam intellegi vult, primò data tantum tria paria: quæ
*Vide lib.
II. cap. xv.
Aufonius
correctus
& expli-
catus.

poëticè & *μεγαλόνοιον* appellat tria bella; non aliter quàm antea
Tres Threcum pugnas. Nisi quis tamen *tres fellas* capiat, triplicem
 illum confessum Senatus, Equitum, Plebis. Hæc origo. & fal-
 lor? an numquam rep. illâ priscâ data munera, nisi in funere,
 & vt Liuius appellat, *mortis causâ*? Non fallor. Illum ipsum
 scriptorem videamus, qui, in libris qui exstant, pleraque ca-
 riò recensuit & cum curâ. Libro xv i. narrauerat (id enim ex
 Epitomâ liquet) tria paria data à Iunijs. Ecce annis quinquaginta
 post, (non enim prius in ipso Liuiio reperi) refert data
 paria duo & viginti, anno vrbs DLX. Verba eius è lib. xxiii.
*M. Emilio Lepido qui bis Consul fuit, filij tres L. M. Q. ludos funebres
 per triduum, & gladiatorum paria duo & viginti per triduum in fo-
 ro dederunt.* Iterum libro xxxi. interiectis quatuordecim fer-
 mè annis, P. Sulpicio C. Aurelio Coss. paria viginti quinque.
*Ludi, inquit, funebres eo anno per quatrimum in foro mortis M. Va-
 lerij Lauini causâ. paria quinque & viginti pugnarunt.* Et lib. xxxix.
*P. Licinij funeris causâ Visceratio data, & gladiatores CXX. pugna-
 runt.* Qui numerus grandior, quàm vt conueniat in id æuum:
 scribamque gladiatores LXX. Denique etiam, anno vrbs DLXXX.
 paria data triginta septem: quod velut primariæ magnificentiæ
 recensuit lib. xli. *Munera, inquit, gladiatorum eo anno parua ali-
 quot alia data. vnum ante cetera insigne fuit, vt per triduum quattuor
 & septuaginta homines pugnarint.* Nec pluriens, quod mens mi-
 hi suppeditet, gladiatorum mentio in Liuiio: nisi lib. xxviii. de
 Scipionis munere, quod in prouinciâ præbitum, non Romæ.
*Scipio, inquit, Carthaginem ad vota soluenda diis, munusque quod
 mortis causâ patris patrique parabat, edendum rediit.* Victor hîc
 interpellans, Quæso, inquit, quod consilium aut quod otium
 Liuiio, in grauem illam historiam res ludicras intexere, & has
 verè nugas? Pighius, Nugas nobis, inquit: non Romanis, qui
 hæc talia etiâ referebant in Acta vrbs. atque inde scito Liuium
 hausisse. Satis id liquet ex Epistolâ Ciceronis ad Cælium: à
 quo cum petijisset acta omnia vrbs ad se miti; ille *gladiatorum
 compositiones* miserat, Cicerone leuiter irridente & indignante.
 Sed ne excidam, quod dicitur, à lineâ, in funere tantum olim
 noti gladiatores: nec eo omni, sed virorum principum, illu-
 striorumque. Non enim dabantur, credo, nisi in funere Indi-
 ctiu.

Olim, tantum in funere gladiatores. In Liuiio diligens recensus munerum publicorum.

*Eò, quia libri alij disunt. Nam paria curâ ubique recensuit.

Gladiatorum editio-nes Actis publicis perscripta.

Ea non in omni morte, sed illustri.

ctiuo. Cicero suadet II. de Legibus: *Reliqua sunt in more, inquit, funus vt indicatur, siquid ludorium.* Et Festus: *Indictiua funera sunt, quibus adhibentur non ludi modò, sed etiam desultores.* Spectauit eò Spartaci immane factum, qui illudens, & quasi imitatione Romanâ, Crixo è ducibus suis cæso, CCC. captiuorum morte parentauit, hoc gladiatorio ritu. Appianus narrat. & Florus Floro & historia data lux. *Ille, inquit, de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honorem virium gladiator, defunctorum quoque prælio ducum funera imperatorijs celebrauit exsequijs, captiuosque circa rogum iussit armis dimicare, quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus si de gladiatore munerator fuisset.* Sed & Hispani in Viriathi funere fecerunt apud eundem Appianum: *Igni extincto & iustis factis, decreuerunt vt in eius honorem multa gladiatorum paria super sepulchrum eius dimicarent.* Ergo hæc certamina primò in honorem Imperatorum procerumque. Sed paulatim, vt solet, Mox etiam in priuatorum. res increbuit: & à tenui canali in mare quoddam (fas sic loqui) excreuit editionum. Dare enim cœperunt vulgò etiam priuati: Idq; ex testamento. & plerisque ea cura in testamentis. Cauebant, inquam, post mortem suam tot & tot paria sibi edi. Tertullianus: *Priuatorum memorijs legatarie editiones parentant.* Seneca de breuitate vitæ: *Quidam disponunt etiam illa quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera, & ambitiosas exsequias.* Munera ad rogum, gladiatores sunt: Firmata & interpretata Seneca scriptura. rideo, qui *munia* subiiciunt. Apud Horatium, heredes

*Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati paria.*

Apud Persium senex,

— at tu meus heres

*Quisquis es, à turbâ paullum seductior audi.
Dis igitur genioque ducis centum paria ob res
Egregie gestas indico.*

Persius explicatus contra vulgum.

Quæ malè accipi scio de Hecatombâ. Cicero pro Sullâ: *Ita prorsus, interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi videmus.* Inò vsque eò mos eualuit, vt ditiori aliquo mortuo, populus Munus efflagitaret, velut debitum, & ex præscripto legis. Exemplum in Suetonio insigne, cum Tiberij reprimentis laude. *Cum Pollentina plebs, inquit, funus cuiusdam primipilaris* Licentia plebis in flagrantibus numeribus.

In mulierum etiam funeribus dati.
 non prius ex foro misisset, quam extortâ pecuniâ per vim heredibus ad gladiatorium munus: cohortem ab vrbe, & aliam à Cotyis regno, dissimulatâ itineris causâ, detectis repète armis, per diuersas portas in opidum immisit. ac partem maiorem plebis & decurionû in perpetua vincula coniecit. Nec verò hac fini, aut in virorum saltem funeribus, stetit mos: transiit etiam (pudet pigetque) ad fæminarum. Dux & auctor rei stirps illa Veneris Cæsar Iulius: qui munus populo epulumque in filia memoriam pronuntiauit, quod ante eum nemo, ait Suetonius, cap. xxvi. Et confirmat Dio: ὅτι τῆς θυγατρὸς, καὶ θυγατρὸς σφαγῆς καὶ ἀνδρῶν ὀπλομαχίας ἐποίησεν. id est, *Filia sua & ferarum cedes, & virorum pugnas exhibuit.* Nec dubitate quin Diui exemplum cupidè imitatus sit vulgus. In Spartiano certè lego, *Hadrianum præcipuos honores socruæ suæ ludis gladiatorii impendisse.*

Inserere Figuram de Bustuarijs Gladiatoribus.

C A P V T I X.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus. etiam Sacerdotibus. Arcariis, (in quâ voce Lampridius correctus.) Imperatoribus.

Voluptatis causâ præbiti.

FONTEM crebræ editionis habetis: sed vnum. Alter superest, Voluptas. Postquam enim res placere populo visa, & omne vulgus cupiens harum spectationum: ecce ansa præbendi reperta est etiam citra funus. Florus tangit & carpit: *Unde, inquit, gladiatorij aduersus dominos suos exercitus? nisi ad conciliandum plebis fauorem effusa largitio, cum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium, artem facit.* Scilicet nimis raræ illustrium diuitumque mortes: & inuentum, vt Magistratus darent, Sacerdotes, Principes, denique omnes qui gratiam à populo exambire vellent aut honorem. Benè Tertullianus ad hanc insaniam, *Transiit, inquit, hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, Quæsturas dico & Magistratus & Flaminia & Sacerdotia.* Et Lactantius lib. vi. *Quid dicendum est de ijs, qui populari leuitate ducti, vel magnis vrbus suffecturas opes (notate de effuso sumptu) exhibendis muneribus impendunt? Nisi eos dementes atque furiosos, qui præstent populo quod & ipsi perdât, & nemo eorum quibus præstatur accipiat. Distinctè & velut per indicem de omnibus dicam.*

Ab omnibus qui in honore.

dicā. sed propitia mihi esto dea Fides : quia vereor vt apud istos inueniam fidem. Primi è magistratibus dederunt, vt conijcio,

ÆDILES. Quidni enim exemplum rei primum ab illo magistratu censeam, cui, velut peculiare munus, ludi? Adde quod antiquissima mentio Ædilitiorum aliquot munerum Ciceroni de Officijs secundo : quem est videre. Etiam Cæsar Ædilis munus præbuit, ex Suetonio cap. x. & Plutarcho in eius vitâ. Editio tamen ea quando cœperit, non callidè scio : vix est vt ante sexcentimum vrbs annum, si non imponit mihi Liuius. Cur enim funebria aliquot munera recenset, nulla Ædilitia: quæ probabile fuisse ampla, & Senatorij apparatus? Quâdocumque cœperint, mansère tamen ad extrema imperij, recensetque Capitolinus in Gordianis: *Ædilitatis suæ tempore, duodecim populo Romano munera, id est per singulos menses singula de suo exhibuit.* Secundò dedere

Coniectura de exortu voluptarij muneris.

PRAETORES, more item vetere. Plutarchus, in Bruto, Cassium facit eum alloqui : *ὦδὲ μὲν τ' ἄλλων στρατηγῶν, ἐπιδόσεις καὶ διαταγὰς, καὶ μενομάχους : ὦδὲ σὲ δὲ τὴν κατέλυσιν τῆς τυραννίδος (καὶ ἀπαίτησιν).* id est: *Ab alijs quidem Prætoribus munera, & Spectacula, & gladiatores: à te verò depulsionem tyrannidis populus exspectat.* Augustus

In Prætoribus mutata sæpe res.

aliquid hac in re innouans & astringēs, τοῖς μὲν στρατηγοῖς σιωπέειν τὰς πανηγύρεις πάσας, εἴ τε τῆς δῆμῳ διδοῦσθαι τι αὐτοῖς κελύσας, καὶ προσάπειπὼν μήτε ἐς ἐπειγὰς οὐκ ὀρθῶς τιμὰ πλεῖον τῆς ἑτέρου ἀναλίσκεν, μήθ' ὀπλομαχίαν, μήτ' ἄλλως, εἰ μὴ ἢ βαλὴ ψηφίσαιτο: μήτ' εὖ πλεονάκεις ἢ δις ἐν ἐκάστῳ ἔται, μήτε πρὸς πλείων ἔμποσι καὶ ἑκατον ἀνδρῶν ποιῆν: id est, *Prætoribus curam ludorum omnium imposuit, è publico aliquid eis dari præcipiens: & interdicens, nequis à se aliquid amplius altero impenderet, siue in Gladiatores, siue in alios, nisi Senatus id decreuisset. Nèue sæpius, quàm bis quoque anno, Gladiatores daret, neu plurium quàm sexaginta parium: ait Dio libro LIIII.* Postea tamen edictum illud, quò de sumptu est

laxauit Augustus idem : καὶ τοῖς βελομένοις τῆς στρατηγῶν τετραπλάσιον ὦδὲ τῆς δημοσίᾳ σφίσιν ἐς τὰς πανηγύρεις διδομένῃς προσαναλίσκεν ἐφῆκεν. id est, *Et Prætoribus, si qui vellent, concessit, vt triplum in ludos impenderent, eius quod è publico accipiebant.* Imò è publico aliquid dari

Seu mox sublata.

ultrà vetuit, narrante eodem Græco, lib. LV. τὸ ἀργύριον τὸ τοῖς στρατηγῶν, τοῖς τὰς ὀπλομαχίας ποιῶσιν, ἐκ τῆς δημοσίᾳς διδομένον, ἐκέλευσε μικρὸν ἀναλίσκεσθαι. id est, *Pecuniâ Prætoribus, qui Gladiatores daret, è publico ad-*

co ad-

co tribui solitam, vetuit vltra in eam rem absumi. Caligula etiam

* Credo id capiendū, ut iterum publico sumptu de-derint, permissu Caij. Claudij pratoria munera tollit. *Quae mox iterum in usu.*

aliquid constituit hac in re: ἢ δύο στρατηγὲς, ἢ τρεῖς ὀπλομαχικὲς ἀγῶνας, * ὡς ἄρ ποτε ἐγίγνωτο, λαλῶναι ἐκέλευσε: id est, & duos Praetores, ludos Gladiatorios, vti antea factum, sortiri iussit. notat Dio lib. LVIII. At Claudius profum vetuit, & à Praetoribus ea munera remouit. Idem Dio: τοῖς τε στρατηγοῖς τρεῖς ἀγῶνας τρεῖς ὀπλομαχικὲς ἀπηνόρωσε μὴ ποιεῖν. id est, Praetores vetuit vltra edere Gladiatoria munera. fortasse tunc, cum Quæstoribus imposuit, vt dicam. Videntur tamen iterum irrupisse, & sub Traiano ea Iuuenalis agnoscit:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant celsi prætoris vendere ludis.

Lampridius corre-ctus.

De arenâ enim ij versus. Et Lampridius in Commodo: *Commodianum etiam Prætorem dixit, quo præsentem sæpissimè gladiator pugnavit. vbi legam, præsentem.* Tertiò

Quæstorū munera Nero tollit. Frustrare uocato iterum Domitiano.

QVÆSTORES. instituto Claudij, vt disertè notat Tranquillus cap. XXI III. Collegio Quæstorum pro staturâ viarum gladiatorum munus iniunxit. Quod tamen conatus Nero tollere, qui sanxit, vt ne designatis quidem Quæstoribus gladiatores edendi necessitas esset. Sed reduxit denuò Domitianus, & Quæstoria mure-ra olim omiſſa reuocauit, vt scribit Suetonius capite IIII. Itaque crebra mentio deinceps. Capitolinus in M. Antonino: *Gladiatorum quasi priuatus Quæstor edidit munus.* Idem in Vero: *Medius inter Pium & Marcum resedit, cum Quæstor populo munus daret.* Spartianus in Caracallâ: *Papinianus qui ante triduum Quæstor opulentum ediderat munus.* Non leuauit sed auxit Quæstorum onus Alexander: qui Quæstore candidatos iussit ex suâ pecuniâ munera populo dare: sed vt post Quæsturam Praturas acciperent, & prouincias regerent, ait Lampridius. Quartò dedere

* Non crebro reperit consularia munera. dico de gladiatoribus. Nam de Venatione saepe. Et ad eam hac ipsa possis referre, excepto Tranquilli loco.

CONSVLES, * exemplis tamen haud ita crebris. Cicero secundo de Offic. *magnificentissima Pompeij munera secundo consulatu celebrat.* Marcellus Iuriconsultus l. XXV I. De cond. & demonstr. *Vno Mænio Seius consul designatus est, & munus edidit:* Et facit Suetonij locus, Nerone capite IIII. Hæc de magistratibus reperio. Iam verò dedere etiam

SACERDOTES. atque ita Pontificales ludos in Tranquillo obseruo Aug. cap. XLIII. & Sacerdotales ludos in Plinio

το αὐτῶν τῶν καθεύουσαν μεγαλοπρεπῶς, ἐν τῷ ἀμφιδεάξῳ, πλῆθει μοναμάχων, τῶν αὐτῆ δεικνύς μεγαλόροισιν ἔνθα καὶ τῶν καὶ πλῆθος ἀντίταξιν, βελήθεις ἡμέρας ἢ δεκαμένων τέρψιν, ἑπτακοσίαις ἀνδράσι ἑπτακοσίοις μαχησομένοις ἔπεμφε, κακέρρους ὅσους εἶχεν ἀποτάξας εἰς τὴν δεξιὰν τὴν παράξιν, ἵνα οἱ μὲν κολαθῶσι, τὸ πολέμου δὲ ἔργον γένῃ) τέρψις εἰρήνης. id est: *Dedicationē eorum operū magnificē celebravit in Amphitheatro, copiā gladiatorum, ostendens animi sui magnitudinem. vbi etiā, vt multitudinē inter se pugnatium augetur voluptas spectantium, septingentos viros cum septingentis commisit, noxios quotquot habuit in hanc operam destinans: vt illi pœnas dignas luerent; & belli imago, oblectatio pacis esset. Nec reges solum infanierunt hanc infaniam, sed etiam in prouinciis passim Proconsules Præfidesque. Ab eâ mente est, quod Tacitus Iunio Blæso qui Pannoniæ Præfectus, gladiatores adtribuit, lib. i. Annal. Noctē proximā, inquit, iugulauit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. Et mox: Pars militum gladiatores, qui è seruitio Blæsi erant, vincunt. Et multo clariùs lib. xiii. Edixit Cæsar ne quis magistratus aut Procurator qui prouinciā obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod aliud ludicrum ederet. Nam antè non minùs tali largitione, quàm corripiendis pecunijs subiectos adfligebant: dum quæ libidine deliquerant, ambitu propugnans. Vbi etiam veritas cuiusmodi editiones videtis: sed obedientiā, vt metuo, non diuturnā. Iam verò coloniæ & municipia pleraque æmulabantur: & passim inter reliquias vetustatis Amphitheatra etiam nunc, cædium istarum fedes. De Græciā quidem Philostratus satis testabitur, i i i. de vitâ Apollonij. Alius item error Athenis emendatus est. Conueniens enim populus in theatrum, quod in arce est, Gladiatores sese mutuo iugulantes spectabat, magis que ibi tunc talia exempla edebantur, quàm nunc Corinthi. Nam magnis pecunijs empti homines nequam eò ducebantur, vt adulteri, perfossores parietum, sectores mar superiorum, receptores fugitiuorum, alijsq; tales. Athenienses autem eos armis instruentes, certare inter se iuebant. quam tam crudelem consuetudinem Apollonius illis sustulit. Videtis in Græciā passim edita, & parum fideliter, puto, sustulit Apollonius. Idem alibi: atque vt Romæ magistratus præbebant: sic in colonijs municipijsque Duumviri aut Ædiles. Apuleius indicat libro x. Thyasus, inquit, arimudus patriā Corintho, gradatim per mensis honoribus, quinquennali magistratus*

*Dati in
à Præfidi-
bus.*

*Tacitus
explicatus.*

*Dati in co-
lonijs &
municipijs
vulgò.*

*Ab Ædi-
libus.*

gistratu fuerat destinatus: & ut splendori capessendorum responderet fascium, manus gladiatorum triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam protendebat. Nam quòd scribit quinquennalem magistratum, non alios intellegit quàm Ædiles quinquennales. Sed & multi priuati dabant, nullâ lege, ad populi tantum gratiam & pecuniæ suæ illudentes. Sic apud eundem Apuleium lib. IIII. in Platearum ciuitate Demochares quidam, munus gladiatorum editurus, genere primarius vir, & opibus pluribus, & liberalitate præcipuus, digno fortunæ suæ splendore publicas voluptates instruebat. Sic apud Martialem nescio quis cerdo: quem poëta tangit iure,

Apuleia
lux, silens
Beroaldo.

Dati etiam
à priuatis.

Imò à cer-
donibus.

Das gladiatores sutorum regule cerdo:

Quodque tibi tribuit subula, sica rapit.

Apud Tacitum, Fidenis, Arilius quidam generis libertini. Et ab hac causâ in lapidibus frequenter decreti honores leguntur: vt Præneste,

Statua ob
præbitionē,
& tunc
passim.

A. MVNIO. A. F.

MIN. EVARISTO

* SPL. EQ. R. PAT. COL.

OMNIB. HONOR.

NITIDE. FVNCTO

OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM

MVNERIS. BIDVI. POPVLO

POSTVLANTE. BIGAM

PLACVIT. EQVEST. STATVA

DECRETO. ORDINIS. EVM

ORNARI

L. D. D. D.

* id est,
Splendido
equiti Ro-
mano, pa-
trono colo-
nia.

Item iuxta Neapolim:

L. EGNATIO. INVENTO

PATRI. L. EGNATI. POLLI

RVFI. HONORATI. EQVO. P.

AB. IMPERATORIBVS. ANTONINO

ET. VERO. AVG.

HIC. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO

IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN.

E 2

MAX.

SATVRNAL. SERMONVM
 MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORVM
 ET. OMNEM. APPARATVM. PECVNIA. SVA
 EDIDIT
 COLONI. ET. INCOLAE
 OB. MVNIFICENTIAM. EIVS
 L. D. D. D.

*Dabant
 pro salute
 principis.*

Frequens etiam titulus præbendi, Salus Imperatoris. Sic Suet-
 læ C. Titio cuidam honores decreti in marmore leguntur,
 QVOD. PRO. SALVTE. ET. INDVLGENTIA. IMP.
 ANTONINI. PII. FELICIS. AVG. MVNVS. FAMI-
 LIAE. GLADIATORIAE. EX. PECVNIA. SVA. EDI-
 DISSET. Quanquam id Claudius, quod in se erat, vetuisset,
 narrante Dione libro vlt. τοῖς τε στρατηγῶσι, inquit, τὰς ἀγῶνας τὰς
 ὀπλομαχικὰς ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος αὐτὰς ὄσωνδῃ ποτε ἐπι-
 τελοίη, ἀλλὰ μὴ τι νεῶς καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν σποτηρίας γιγνομένων σφῶν ἢ ζῆλαφῶν καὶ
 λέγειας ἐκέλευσε. id est: Prætoribus edixit gladiatorios ludos non præbe-
 re: & si quis alius eos vbiicumque locorum daret, ne susceptos eos fa-
 ctosque pro salute sua aut scriberet aut diceret. Atque hi fortasse
 Honorarij ludi Suetonio dicti, in Aug. cap. xxxii. quia in ho-
 norem Principis suscepti. etsi aliam eius verbi sententiam haud
 sperno. Postremò non homines solùm certi qui darent, sed
 etiam tempora quædam quibus darentur: Saturnalia inprimis,
 vt prædixi. Deinde Quinquatruum festi dies. Ouidius:

*Certis die-
 bus dati.
 Saturnali-
 bus.
 Quinquat-
 ribus.*

*Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro;
 Causa, quòd est illi nata Minerva die.
 Altera trësque super rasâ celebrantur arenâ,
 Ensisbus exsertis bellica læta dea est.*

*Dies infer-
 si ad hono-
 rem princi-
 pis.*

Quod ait diem primam puram à sanguine: ita capio, vt pugna-
 uerint quidem, sed rudibus non ferro. Dio ad hanc rem scribit
 lib. LIII. Augustum dedisse μονομαχίας ἀγῶνας, ἐν τοῖς Παναθηναϊοῖς,
 τὰ τῶν ἀιδῶν ὀνόματι, gladiatorum ludos, Quinquatribus, filiorum no-
 mine. Atque etiam per adulationem Senatus, dies vnus alterve
 gladiatoribus sæpe additus, in honorem Cæsaris: vt in eo ipso
 scriptore obuia exempla.

CAPVT XI.

Crebritas numerum, & multitudo pugnantium, supra nostram fidem. Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.

INTERQVIESCENTE paullùm Pighio, Victor, Non teneo me vltra, inquit. & quis hic furor? quæ publica clades orbis terræ? Pighius illum intuens, Magis id dicas Victor, inquit: si numerum tibi dierum recensuero, quibus dati: numerum ^{Crebritas gladiatoris & numerus.} hominum, qui dati. Cæsar Ædilis cccxx. paria dedit, auctore Plutarcho. Adrianus Cæsar *Gladiatorium munus per sex dies continuos exhibuit*, narrante Spartiano. Gordianus, *adulitatis suæ tempore duodecim populo Romano munera, id est, per singulos menses singula exhibuit: ita vt * gladiatorum nonnunquam quingena paria exhiberet, nunquam minus centenis quinquagenis, vt scribit Capitolinus.* Et nugæ adhuc loquor & vitreas fractas, præut Titi editio fuit; qui Gladiatores, Venatus, Naumachias per centum dies dedit, auctore Dione. Quid plura? ecce bonus & moderatus Princeps Traianus, spectacula eiusmodi per dies centum vigintitres continuauit, & gladiatorum decem millia dedit. Tu Lipsi abnutas? dabo fidei meæ causâ Dionis ipsa verba. καὶ θείας, inquit, ἐν ἑξήσιν καὶ εἰκοσὶ καὶ ἑκατὸν ἡμέραις ἐπόμισεν, ἐν αἷσι θηρία τε καὶ βόα χίλια παρὰ καὶ μύρια παρὰ ἐσφάζη, καὶ μονομάχοι μύριοι ἠγωνίσαντο. id est, *Et spectacula centum & viginti dierum edidit. in quibus feras cicuresque animantes, interdum mille, interdum ad decem millia, interfectæ sunt. gladiatorum autem decem millia pugnarunt.* Itaque magna copia Romæ & in prouincijs gladiatorum: nec diutiùs coniuueo in mendâ quæ Plinij codices obsedit libro XI. cap. xxxvii. Viginti, inquit, gladiatorum paria in Caij principis ludo fuerunt, in ^{In Plinio mendium ostensum.} ijs duo omnino qui contra comminationem aliquam non coniuuerent. Vestram fidem! in magnifici illius & in has voluptates effusi Principis ludo, dumtaxat viginti paria? At ego scio plures sæpe habuisse vnum aliquem è Quiritium plebe. Gordianus ecce Romæ habuit gladiatorum fiscalium paria mille, ait Capitolinus. nec tamen aut imperium tunc, aut ipse, ad Caligulæ & illius æui opes. Otho Imperator duo millia gladiatorum contra Vitellium armavit, auctore Tacito. credo, ex ijs tantum,

Et subla-
tum.

Millenaria
nota saepe
corrupta.

Etiā in
Suetonio.

* Omnes e-
nim voca-
ti, qui ac-
cusati in
causa Se-
iani.

qui in Principis fisco. Fidenter igitur rescribo, *Mille gladiatorum paria.* & video erroris causam. Notatus apud Plinium scilicet numerus fuit, non perscriptus. Nota autem millenaria hæc olim, in lapidibus obuia, ∞ : quæ ignorabilis obiecta exscriptori. Itaque censuit, similitudine aliquâ captus, geminatum X esse : fecitque viginti. Nunquam mihi fides apud vos, si hodie huius rei sum mendax. Idem planè mendum in Suetonij Tiberio, cap. LXI. de Principis illius immani sæuitiâ : *Viginti*, inquit, *uno die abiecti tractique, interque eos pueri & femina.* Corrigo utiliter, *Mille uno die.* Quidni corrigam ? Tacitus de eadem re : *Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas, illustres, ignobiles, dispersi aut aggregati.* Quæ hîc (vt cum Plauto loquar) paratragœdiat Tacitus, non est vt locum habeant in viginti hominibus. Denique * historia ipsa refellit, quam censeo legatis in Dione. Quod autem ad rem, de quâ Plinius : certè magis mira eius adseueratio, si inter tam multos reperti duntaxat inconniuis oculis duo ; non mira, si inter viginti.

C A P V T X I I.

Detestatio huius verè sceleris. quæque leges ab antiquis latæ, ad coercendam effusam præbitionem. Ex duorum generum, quæ certos homines ab editione arcerent : quæque numerum & modum editioni ipsi ponerent. Postremò tota res sublata. Ammianus explicatus & Prudentius.

Calamitas
orbi inue-
ta per hos
ludos.

Distinatio
probabilis
in numero
interfecto-
rum.

ORIGINEM videtis, progressumque : & quàm non temerè à funere orta res, quæ reuerà funus & pestis orbiteræ. Credo, imò scio, nullum bellum tantam cladem vastitatemque generi humano intulisse, quàm hos ad voluptatem ludos. Numerum cum animis vestris recensete dierum quos dixi hominumque : mentior, si non vnus aliquis mensis Europæ stetit vicenis capitum millibus aut tricenis. Heu mores ! Neronem culpamus aut Caligulam, qui centum aliquot homines vitâ interfecerunt, irâ siue metu : ecce vnus editor, homines supra mille ludens interfecit, & die non toto. Atque hæc delicias vocabant, & cibum oculorum : fiebantque non per vnus alteriusve lasciuiam, sed velut publicâ lege, & decreto.

Itaque

Itaque cò ventum est, vt alijs legibus effusio ista fuerit coèr-
 cenda: quas ordine dabo. Primò ad ambitum reprimendum,
 inuenio cautum, nequis daret candidatus. Legem eam tulit
 M. Tullius consul: & vis eius sententiaque expressa, interroga-
 tione in Vatinius: *Cùm mea lex dilucidè vetet, biennio quo quis pe-
 tat, petiturusve sit, gladiatores dare, nisi ex testamento præstitutâ die:
 qua tanta in te sit amentia, vt in ipsâ petitione gladiatores audeas da-
 re?* Et pro Sestio: *Acta mea ait sibi displicere. quis nescit? qui legem
 eam contemnat, quæ dilucidè vetat, gladiatores biennio quo quis petie-
 rit aut petiturus sit dare?* Ex quibus postremis verbis facile visu
 & sublato mendum in priore loco contra Vatinius, *biennio*
quo quis petat. Potiùs enim, *quo quis petijt.* Cautum etiam de nu-
 mero gladiatorum aliquid, sub idem tempus. Suetonius de
 Ædilitate Cæsarum, cap. x. *Cùm multiplici familiâ undique compara-
 tâ, inimicos exteruisset: cautum est de numero gladiatorum, quo ne
 maiorem cuiquam Romæ habere liceret. et si id interdictum ad habi-
 tationem potiùs in vrbe pertinere videatur, quàm ad pugnan-
 tium numerum. Sicut in Catilinariâ coniuratione, item remo-
 ti gladiatores ab vrbe: &, decreuere, inquit Sallustius, uti gladia-
 torie familie Capuam & in cetera municipia distribuerentur.* Sed
 Augustus certè etiam de numero parium cauit, edixitque ano-
 no vrbis DCCXXXII. *μήδ' ὀπλομαχίαν πλεονεχίης ἢ δις ἐν ἑκάστῳ ἔσται, μήτε*
πλείονων εἰκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιῆν: nec Gladiatores sapiùs quàm bis
anno dari, nec plurium quàm LX. parium. quod ipsum tamen perti-
 nuisse modò censo ad editiones Prætorum, qui publico, in
 parte, sumptu præbebant: vti ex prioribus Dionis verbis ap-
 pâret. At Tiberius firmus contra ista, certum numerum in
 commune præscripsit, narrante Tranquillo, cap. xxxiiii. *Ludo-
 rum ac munerum, inquit, impensas corripuit, mercedibus scenicarum
 recisis (ita verius quàm, rescissis) paribusque gladiatorum ad certum
 numerum redactis.* Ad hoc edictum, siue Sc. fuit, respexit Tacitus
 lib. xiii. *Annal. Non referrem vulgatissimum Senatusconsultum,
 quo ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus fi-
 nitum concedebatur, nisi Patus Thrasea contradixisset, præbissetque
 materiam obtrectatoribus arguende sententia.* Sed post Tiberium
 Caligula, conculcato hoc interdicto, *ἐπέβησε τοῖς βελομένοις, καὶ ὑπέρ
 τὸ νόμον πρὸς ἀειθροῦς ἢ μορομαχάντων χεῖρας: permisit volentibus cunctis,*
 etiam

Leges re-
 primendis
 editioni-
 bus.
 Vetiti dare
 Candidati.

Cicero cor-
 rectus.

Numerus
 definitus,
 supra què
 ne haberet
 in vrbe.

Ne darent
 etiam.

Tiberij est
 de re edi-
 ctum.

Tacitus
 explicatus.

Caligula
 nullum fe-
 cit Tiberij
 interdictum.

etiam supra numerum definitum, gladiatores præbere. Et Domitianus gratificatus contra eandem legem ingenio suo & sæculo videtur, ducente nos Plinij loco, in Panegyrico: *De ampliando numero gladiatorum aut instituendo collegio fabrum consulebamur: & quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, nunc menses nomini Cæsarium dicabamus.* Nec de numero solum Tiberius; aliquid etiam statuit de munerariis. cavitque Sc. *nequis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringentorum millium res,* ait Tacitus libro IIII. Fortasse & idem vetuit, nequis edidisse vellet libertus. Fuisse id scitum, colligo ex Suetonij Claudio cap. xxviii. qui Harpocræ liberto, *lecticâ per urbem vehendi spectaculaque publicè edendi ius tribuit.* Nisi enim id antè vetitum, indulgeat nunc frustra. Quin & Nerone Principe statutum, nequis Præses aut Procurator qui prouinciam obtineret, gladiatores daret. Tacitus auctor lib. XIII. cuius verba memini referre antè. Reperio etiam Sumptum ad munera, coercitum plus semel. Antoninus Pius *Sumptum muneribus gladiatorii instituit,* ait Capitolinus: id est, profusionem vetuit, certâ pecuniâ definitâ. Post illum Marcus Philosophus *Gladiatoria spectacula omnifariam temperauit,* siue, vt idem Capitolinus postea ait, *Gladiatorij muneris sumptus modum fecit.* Alexander verò, monente Lampridio, *Habuit in animo vt munera per totum annum dispergeret, vt per xxx. dies munus populo daretur:* salubri consilio, sed sine effectû. Perripit enim omnia septa inueteratâ licentia: nec iam princeps aut lex, qui capere posset tam effusis cupiditatibus modum. Ita que tardè, imò serò, descensum eò, vt gladiatoria spectacula prorsum tollerentur. Eam sublationem Zonaras Neruæ Imperatori adsignat, qui, vt ait, *gladiatorum compositiones & certamina vetuit.* Parum cautè, vereque. quoniam reuerâ sub Neruâ & post Nerniam mansère ij ludi: sed sumptus dumtaxat numerumque imminuit. & circumspectiùs Dio, πολλάς, inquit, *ἱπποδρωμίας, ἄλλας τε τινὰς θείας κατέλυσε, συσέλλων ὡς οἶόν τε διαπανήμαϊ:* *Cretos Circenses, & alia quædam spectacula sustulit, imminuens & temperans, quâ fieri posset, sumptus.* Veriùs pulcherrimæ rei laudem ad Constantinum Imp. referemus: cuius vtinam cetera fuissent ad hoc exemplum! Is primus Romanorum Principum, gladiatoria spectacula è toto orbe Romano submouit, anno

Fortè &
Domitia-
nus.

Cantum
qui dare
possent, qui
non possent.

Nè liberti.

Non Præ-
sides.

De sum-
ptu item
cautum.

Tandem
sublati
gladiato-
res.
Zonara la-
isus.

Constanti-
ni lex.

ab vrbe conditâ ∞ . L X V I I . p̄anè sexcentis, post instituta ea, annis. Auctor Sozomenus lib. I. Παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, inquit, τότε παρω-
 του ἢ ἄλλ' μονομάχων ἐλύθη θία : *Apud Romanos tunc primum sublatum
 Gladiatorum spectaculum.* Et Eusebius lib. III. de vitâ Constanti-
 ni: διεκλύετο, inquit, μὴ θύειν εἰδώλοις, μὴ μονομάχων μαιφονίας μολύνειν
 τὰς πόλεις : *vetuit idolis sacrificari, vetuit gladiatorum cadibus pollui
 vrbes.* Meminit & Calliutus libro V I I . Quin etiam nunc in-
 ferta Iustinianæo * Codici Constantini ipsa lex : *Cruenta specta-*
cula, in otio civili & domesticâ quiete, non placent. quapropter omnino
gladiatores esse prohibemus. Et hoc quidem rectè notatum à pe-
 ritis duobus nostri ævi Iurisconsultis : quibus suggero Am-
 miani Marcellini egregium locum lib. X I I I . de sæuitiâ Con-
 stantij : *Erat, inquit, diritatis eius hoc quoque indicium nec obscu-
 rum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in Circo sex
 vel septem aliquotiens vetitis certaminibus pugilum vicissim se conci-*
dentium perfusorumque sanguine specie, vt lucratus ingentia letaba-
tur. Nam ludicra cruenta, ita, vt Constantini lex *cruenta specta-*
cula. & quòd ait Pugiles, vsurpat sanè pro Gladiatoribus, ri-
 tu Græcanico, quibus πούκτις & * πικτώδεν etiam de istis. Ipse cla-
 rè indicat, cùm addit, *se se concidentium & sanguine perfusorum :*
 multo que clariùs, cùm ait, *vetitis certaminibus.* respiciens scilicet
 ad Constantini interdictum. Et represlit quidem igitur
 Christianus Princeps ; eo que nec apud Saluianum, qui ludos
 exagitat ex professo, memoria gladiatorum ; nec apud Cassio-
 dorum quidem accurata : tamen & sub Constantio, & postea
 sub Theodosio ac Valentiniano conati irrumperè : imò irrup-
 ère. Lex in Theodosiano Codice est, quâ *Munerarij prohiben-*
tur auctoratos militiae, vel Palatinâ præditos dignitate, in ludum pro-
ducere. Si in istis tantum vetitum : iure argumentor, permillum
 in aliis. Adde & l. quanquam. Cod. Theod. De paganis. Etiam
 Augustinum lib. VI. Confess. cap. VIII. qui *Alypium suum, gladia-*
torij spectaculi inhiatu incredibiliter abreptum scribit. Etiam sub
 Honorio, Prudentius locis aliquot describit, & damnat : votum
 imò precesque interponit ad Principem pro tollendo :

*Quod genus vt sceleris iam nesciat aurea Roma
 Te precor Ausonij dux augustissime regni:
 Et tam triste * sacrum iubeas, vt cetera, tolli.*

F

Et pau-

* Lib. XI.
tit. XLIII.Ammiano
data lux.* Artemi-
dorus in
capita περι
μονομάχων.Iterum in
vsu gla-
diatores.Lib. VII.
citra Sym.* Benè, Sa-
crum. quia
Dis inferis
placandis.

Et paucis interfitis:

*Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
Quodque patris superest, successor, laudis habeto.
Ille Urbem vetuit taurorum sanguine tingi:
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litare.
Nullus in vrbe cadat, cuius sit poena Voluptas.
Iam solis contenta feris infamis arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.*

Et sustulit sanè Honorius, occasione Telemachii cuiusdam monachi, qui gladiatores Romæ pugnantes, pio quodam ardore diducere conatus, à populo lapidibus obrutus fuit. De quo factò Theodoretus lib. v. Histor. Eccles. cap. xxvi. & Cassiodorus in Tripartitæ lib. x. cap. ii. Ita obuiam itum ludo non ludo: & sublata adeò res. cum memoriâ gladiatorum, vt agrè nunc ad intelligentiam retrahere possimus morem fugitium.

C A P V T X I I I.

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

DE origine, progressu, deque interdicto gladiatoriae rei, quod satis est, dixi: non absurdè adiunxero, quo habitu dederint, quoque modo. Duo genera collocaui inter Editores: Magistratus, & Priuatos. Qui enim munus mortis causâ dabant, plerique videlicet fuere priuati: tamen dabant non quasi priuati. Per dies enim omnes muneris, prætextæ illis ius, licitorum, accensi: omni noque imaginem quandam gerebant magistratus. De prætextâ, Festus: *Prætextâ pullâ nulli alij licebat vti, quàm ei qui funus faciebat.* Cicero in Pisonem: *Sex. Clodium qui nunquam antea prætextatus fuerat, ludos facere & prætextatum volitare passus es.* Ex hoc ritu Suetonium nouè interpretor Claudij cap. ii. *Ob valetudinem gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoria patris edebat, palliolatus nouo more præseâit.* Benè, nouo more: debuisset enim prætextatus. Sed Palliolum, in morbo vestis. Quintilianus: *Palliolum, sicut fascias & focalia, sola excusare potest valetudo.* Seneca libro iii. Natural. Quæstionum: *Videbis quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & egros.*

*Habitus
vestisque
Editorum.*

*Prætextati
fuere.*

*Suetonius
nouè illus-
stratus.*

*Pallioliati,
egri.*

& egros. De licitoribus & accenso, Cicero de Legibus: *Reliqua* Lictoras
& accensos
Editiori.
sunt in more, funus ut indicatur, siquid ludorum: dominusque funeris
utatur accenso atque licitoribus. Nec illud in occasione pratero, Spectatores
in qua ve-
ste.
 propriam quandam vestem fuisse in munere funebri ipsorum
 spectatorum. Spectabant enim in penulâ pullâ. Dio LV. καὶ Penulati,
ad funebre
munus.
 τῆσιν καὶ ὑπὸ τῶν ὀπλομαχίαι, φαιὰν ἐσθῆτα τῆσιν ἄλλων,
 πλὴν τῶν Αὐγούστου καὶ αὐτῶν τῶν ἑσθῶν αὐτῶν, λαβόντων, καὶ ἑνὸς πρὸς ἑνα καὶ πλείο-
 των πρὸς ἴσους ἐγένοντο: Interea & funebre munus gladiatorium editum,
 cum singulis certantibus, tum pluribus contra pares, quod cum alij om-
 nes spectarunt in pullâ veste, tum & filij Augusti, solo ipso excepto.
 Lampridius in Commodo: *Contra consuetudinem, penulatos iussit*
spectatores, non togatos ad munus conuenire; quod funeribus solebat;
ipse in togâ pullâ praesidens. Quibus è verbis utrumque discimus, Ad volu-
ptarium,
Togari.
 in funebri munere penulatos; in alio, togatos spectatores fuisse.
 Nec procudo vltra sermonem limitis primi.

CAPVT XIII.

Pars secunda, De loco, qui cum duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei
inuentus: quàm multi Romæ: qui praefecti & administri. De vi-
ctu & saginâ gladiatorum in his ludis. qui fuere etiam extra Ro-
mam. & aliquid de ludorum formâ.

AD locum transeo. qui duplex, Ludus, & Arena. Illum
 appello, vbi habiti alti que gladiatores: hunc, vbi dati &
 producti. De priore, prius. *Ludus gladiatorius*, inquit Isidorus, De ludis
gladiatorum.
inde dictus quòd in eo iuvenes usum armorum condiscant. Nam pri-
 mò credo gladiatores domi & in reliquâ familiâ fuisse; imò nec
 eruditos valdè ad pugnam fuisse. Polybius hoc mihi dicit, nec
 ratio abnuit, quæ vult prima omnia rudia magis & impolita
 esse: sed Polybius ita in fragmento apud Suidam: Antea in
domibus.
 Ἐ τὸ μὲν πα-
 λαίδιον ἀπὸ τῆς κρατίσε ἐγένετο ὡς δὲ ῥωμαίοις ἢ μονομαχία: ἐν δὲ τῶν κατ' ἡμῶν
 πολλὰ ὁδοὶ εἴρηται: *Olim & initio apud Romanos nudis viribus gla-*
diatorum certamen constabat; nunc autem plures viae & modi reperti.
 Significat nec genera tam multa fuisse, quàm mox dicam: nec
 item ludos, in quibus accuratè docerentur. qui tamen, cre-
 scente numero & crebritate editionum, publice sunt aperti, &
 in ijs Magistri. Et si quidam splendidiore, etiam post institu-

tos ludos, habuere domi eos aut apud amicos. Ita C. Cæsar *Ti-
rones neque in ludo neque per lanistas, sed in domibus per equites Rom.
ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat*, scribit Sueton.
cap. XXVI. Quod tamen perrarum, & vulgò ars pugnandi do-
cta exercitaque in ipsis ludis. Prudentius:

Ludi ad
artem de-
stinati.

Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi?

* Malopar-
ta.

*Quid mortes iuuenum, quid sanguine * pasta voluptas?*

Lusoria,
dicti etiam.

Seneca libro II. de Irâ: *Non alia quam in ludo gladiatorio vita est,
cum iisdem viuentium, pugnantiumque.* Lusorium appellasse Lam-
pridius videtur in Eligabalo: *Stravit sibi, inquit, triclinium in sum-
mo Lusorio, & dum pranderet, noxios (ita appellat gladiatores) &
venationes sibi exhibuit. vel vt mauelim, ibi exhibuit.* Et in Saluia-
no Massiliensi Episcopo idem verbum, lib. VI. *Longum est nunc
dicere de omnibus Amphitheatris, Odeis, Lusoriis.* Græcè, καταγώνιον
μονομάχων appellat Herodianus, quasi dicas diuersorium domici-
liumque. De Commodò: *εις ποσέτον, inquit, προεχώρησε μαγίας, ως
μηδέτι βελέσθι βασιλείον ές ίαν οικείν, αλλά γδ μετοικιδιωμάξουλετο μονομάχων
καταγώνιον.* id est, *Eò dementia venit, vt iam nec Aulam & Palatium
inhabitare vellet, sed migrare constituerat in ludum Gladiatorium.*

Plures ludi
in vrbe Ro-
mâ.

Quam eandem monstri illius insaniam etiam Lampridius &
Xiphilius adnotarunt. Suidas *μονομαχοτερεϊον* dicit, contentus
tamen, sine alio additamento, posuisse nudam vocem. In vrbe
autem plures eiusmodi ludi, nominibus suis noti & discreti:
quorum in P. Victore mentio, & passim in marmoribus prisca

Eorum ca-
talogus.

VRBIS. Repperi istos. LVÐVM GALLICVM. LVÐVM DACICVM.
LVÐVM MAGNVM. LVÐVM MAMERTINVM. LVÐVM MA-
TVTINVM. & in Horatio in cã ad Pisones, *Ludum Amilium.* E

Distincti
ludi bestia-
riorum &
gladiatorii.
* Nam ma-
tutina spe-
lacula, fe-
rarum.

Procurato-
res ludorũ.

quibus tamen non abnuerim, quin aliqui etiam bestiariorum
fuerint: vti certè * Matutinus. Hisce ludis non Lanistæ solùm
præerant, vt dicam iam nunc, sed etiam digniori nomine Pro-
curatores. nec ij de plebe, sed ex ciuium primis: fuitque velut in-
ter dignitates & infulas id munus. Lapis prisceus: CVRATOR.
MVNERIS. PVBL. GLADIATOR. Tacitus Annali XI. *Decius
quoque Calpurianus & Sulpicius Rufus Procurator ludi, eadem
pœnâ adfecti.* Inscriptio alia vetus:

T. FLAVIO. T. F. GERMANO
 CVRATORI. TRIVMPHI. FELICISSIMI
 GERMANICI. SECVNDI. IMP. CAES. FL.
 DOMITIANI. AVGVSTI. EXORNATO
 SACERDOTI. SPLENDIDISSIMO
 PONTIF. MINOR. PROC. * XX. HER
 PROC. PATRIMONI. PROC. LVDI. MAGNI
 PROC. LVDI. MATVTINI

*Vigesima
 Heredita-
 tum.

Nec lōgē diuersi ab istis Curatores munerum ac venationum : *Curatores munerum.*
 quorum mētio Suetonio in Caligulâ, cap. xxvii. Et vis addam
 quod vos medici rideatis, Victor ? Medici etiam sui singulis his *Medici ludorum.*
 ludis : nec id noui sæculi inuento, sed diu ante Imperatores. *liq. veteres.*
 Lapidem legi hunc :

SILVANO. SANCTO
 C. AVSTRVNIVS. MEDI
 CVS. LV D. GALLIC
 PORTIC. ET. EXEDR.
 ET. SIGN. AEN.
 VOTO. SVSCEP.

L. M.

DEDIC. KAL. MAI
 L. MARCIO. ET
 SEX. IVLIO. COS.

In quo sculpti Consules incidunt annum Urbis DCLXIII.
 Adeò antiqua cura illa in valetudine gladiatorum. Legi & in
 alio lapide, EPTYCHVS AVG. L. MEDICVS. LV DI. *Qui instituit exemplum Gracorum.*
 MATVTINI. Censeo exemplum translatum è Græciâ, apud
 quos medici athleticis. Arrianus lib. III. Dissertationum, Ath-
 letam compellans: δέϊ σε, inquit, ἐνταυρεῖν, ἀναγκοφαρεῖν, ἀπέχεσθαι περ-
 μάτων, μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἶνον ὄτ' ἐτυχεῖν ἀπλῶς. ἰατρὸς γὰρ τὸ πρὸς δέδωκεναι σεαυ-
 τῶν, πρὸ ἑπιστάτη; Oportet te iam in ordinem redigi, ad præscriptum vesci,
 abstinere bellarijs, frigidam non bibere, nec si quid fortuito incidit aut
 offertur. Medico enim uerò obtemperare, sed et præfecto aut doctori. *Quo sine ij medici.*
 At quæres, cui bono medici mox morituris ? Dicam. Primò
 medicos haud tam artè acceperim, vt hodie; sed in cluserim *Medicetiam pro chirurgis.*
 etiam chirurgos, vsurpatione prisçâ. Ij autem opus certè gla-
 diatoribus læsis; luxatisive. Deinde & ratio victus gladiatorij *Ratio gladiatorij vitius.*

ea, vt salui esse sine medico non possent. Largè enim edebant, bibebant: & dabantur velut in faginam. eâ fini, vt Domini valentes eos producerent, &, vt Cicero ait, cum *gladiatoria totius corporis firmitate*. Cyprianus eleganti epistolâ ad Donatum, libro II. *Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibus fortioribus corpus, & aruina assidui nidoris moles membrorum robusta pinguescit, vt saginatus in panam cariùs pereat.* Quintilianus: *Alebat deuotum corpus prauior omni fame sagina.* Inde gladiatoria fagina Tacito: *Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, tanquam gladiatoriam saginam, diuidebat.* Inde Saginæ nomine, ludum ipsum Propertius intellexit hoc versu,

Qui dabit immunda venalia fata saginæ.

id est, ad gladium se auctorabit, & ad ludum. Plinius videtur adtribuere hordeum ijs in cibum: *Antiquissimum, ait, in cibus hordeum. sicut Atheniensium ritu, Menandro auctore, apparet: Et gladiatorum cognomine, qui Hordearij vocabantur.* Sed mihi anceps adhuc sententia eius loci: dicam & lectio. Cedò enim. ideo euincas hordeum antiquissimum in cibo Romano, quia gladiatores ab eo dicti? atqui tota gladiatura non veteris Romæ, vt vidimus, inuenti. Sed nec credo eo vsos. malè alibilis is panis, flatus genitor malique coloris, vt tui, Victor, medici volunt. ideoque ignominie causâ, militibus datus qui deliquissent. Seneca etiam eum inter vilissima genera habet: *Voluptas est, inquit, posse capere voluptatem vel ex hordeacco pane.* Quæ omnia contraria gladiatorie huic saginæ. Nec tamen Plinij verbis quid faciam habeo sine libris: & fortasse prisca tenuius eos alebant. Sed redeo ad ludos, quos comperior non Romæ solum fuisse, sed in colonijs item municipijsque. Capuæ imprimis & Rauennæ. De Capuâ Cæsar lib. I. belli ciuilib: *Capuæ primum sese confirmant, gladiatorisque quos ibi Cæsar in ludo habebat, in forum productos Lentulus libertati confirmat, atque ijs equos attribuit.* Cicero lib. VI. ad Atticum: *Gladiatores Cæsaris qui Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum.* Spartianus in Iuliano: *Sed postea sponte sua gladiatores Capuæ iussit armari per Lollianum Titianum.* De Rauennâ, Strabo dilucidè: *ἔτιως γ' ἐν ὕμνῳ ὀξίστα τὸ χωρίον, ὡς ἐν αὐτῷ τῆς μὲν μολ-*

Sagina
gladiatoria.

De Plinij
loco addu-
bitatum.

Horde-
accus panis
non bonus.

Ludi isti
etiã in co-
lonijs.
Capuæ
praesertim.
* Legerem,
libertati.
id est fir-
mat conciliatq; (ibi
data liber-
tate, pilici
impetitione.
Et Rauennâ a.

χους ἔπειτα καὶ γυμνασίῳ ἀπέδειξαν οἱ ἠγεμόνες. Adèd, inquit, saluber locus, vt illic gladiatores ali atque exerceri Principes voluerint. Raunenæ autem ludum exstruxit, aut certè voluit, Cæsar. Suetonius cap. xxxi. *Ne qua suspicio moueretur, & spectaculo publico per dissimulationem interfuit, & formam quâ gladiatorium ludum erat ædificaturus considerauit.* Formam, ait. de quâ nihil dixerim, præter multiplices in ijs ludis minutasque cellas fuisse, in quæis seorsim haberentur singuli gladiatores. Quintilianus: *Commorabor inter homicidas, inclusus turpiore custodia & sordido cellarû situ.* Idem: *An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magistrum, personam denique sceleris?* Exemplo scilicet feruorum, quibus <sup>Cella seru-
ludis.</sup> cellæ. Seneca pater: *Ex cellâ suæ domine migrabit in cubiculum: Vel Domina ex cubiculo suo migrabit in cellam?* Seneca filius, de feruo Pompeij Demetrio: *Cui iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo vicarij & cella laxior.* Suetonius Nerone cap. XLVIII. *Receptus in proximam cellam, decubuit super lectum.* Sed & meretricum cellæ <sup>Cella me-
retricia.</sup> (ex Iuuenali & Petronio) & capitum omnium viliorum. Concludam de ludo cum Quintilianii dicto: *In ludo fui. quâ poenâ* ^{Pœna ludi.} *nullam grauiorem scelera nouerunt, cuius ad comparationem ergastulum leue est.*

CAPVT XV.

Ludorum præfecti, Lanistæ: qui Familiæ præesse dicti, eamque Ducere. Fidem Doctores, magistri, commentabantur, Dictata dabant. Tirones apud eos instituti: quorum exercitium, Batuere rudibus. Rudem *videri gladium è ligno. etiamque Lanistis fuisse, ac tironibus.*

HIS ludis præfuisse Lanistas monui: de quibus opportu- <sup>Lanista
vox.</sup> nè nunc adtexo. A laniandis corporibus vulgò eam vocem tormant: nec persuadent. Isidorum potius audio, qui Thuscum verbum esse vult, & illis carnificem signare. & audio eò libentior, quia res gladiatoria petita à Thuscis. Lanistarum multa vbique mentio. Lapis Romæ:

P. POETILIVS. P. L.

S Y R V S

LANISTA. AD. AR. FORIN

Glossarius liber, *Lanista, λανδοφόρος, νονομαχοφόρος, ἑπιείτης νονομαχων.* Lanistæ auium, etiam apud Columellam, qui aues condocifaciunt

Lanista
pro gladiato-
ribus.

cefaciunt ad pugnam. Pro ipsis gladiatoribus Prudentius vsurpat : parum propriè, imò imperitè :

— *sedet illa verendis*

Vittarum insignis faleris, fruiturque lanistis.

Nam de Vestali scribit, quæ spectabat gladiatores. Emebant autem lanistæ futuros gladiatores, aut expositicios pueros huic rei tollebant. Quintilianus Declamat. CCCXXVIII. *Quantum ad te pertinet, non habet respublica virum fortem. aut illum feræ lacerauerunt, aut aliquis (quod multo sit indignius) sustulit leno aut lanista.* Martialis:

Inspexit velut emptor aut lanista.

Familia
gladiatorum.

Tota autem manus quæ sub vno Lanistâ, Familia appellabatur: & eum dicebant Familix præesse. Cicero pro Sullâ : *At præfuit familiæ Cornelius. Iam si in parandâ familiâ suspicio est nulla; quod præfuit, nihil ad rem pertinet.* Nam hunc Cornelium scilicet fuisse pro lanistâ. In lapide prisco MVNVS. FAMILIAE. GLADIATORIAE. Suetonius Augusti cap. XLII. *Cum venalicios & Lanistarum familias urbe expulisset.* Seneca de Beneficiis : *Lanista, qui familiam suam summâ curâ exercet atque ornat.*

Familiam
ducere.

Hinc natum prouerbiû Ciceroni familiare, Ducere familiam: quod idem censeo ac familiæ præesse, sumptumque ab hac ipsâ lanistarum præfecturâ. Cicero in Antonium : *Lucius quidem frater, ut qui peregrè depugnauit, familiam ducit.* Idem alibi: *Sententia, quæ familiam ducit.* Et: *Accedit, quod familiam ducit, in iure scientia.* Nam qui caput in aliquâ re princepsque, bene Ducere cum dixeris & Ducem. Sic in Historiis passim Ducere ordines; in Quintiliano, Ducere classem. Nec vis verbi huius adhuc fatis intellecta: non certè ab iis qui Adagia nobis concinnarunt. Hi ijdem Lanistæ, honestiori & inuidendo verbo Doctores dicti. Valerius lib. II. *Ex ludo C. Valerij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis.* Quintilianus Declamat. CCCII. *In ludo fuit. Fuerunt & doctores, & medici, & ministri: neque t men illo gladiatorum nomine tenentur.* Et Magistri. Cicero III. de Oratore: *Magister hic Samnitium summâ senectute est.* Videlicet quia gladiatores nouitios & tirones docebant. Quin ijdem Commentari dicuntur, & dare Dictata: verbis omnibus à meliore ludo sumptis. Cicero de Magistro Samnitium: *cotidie commentatur.* Cæsar

Doctores
pro Lanistis.

Et magistri.

Commentantur.

far apud Suetonium, à plerisque Senatorum & equitum precibus enifus est, vt ipsi disciplinam tironum suscipere, & exercentibus Dictata darent. Tertullianus ad Martyres: *Nec tantus ego sum, vt vos alloquar. sed tamen & gladiatores perfectissimos non tantum magistri & præpositi sui, sed etiam idiotæ & superuacui quique adhortantur de longinquo: vt sæpe de ipso populo Dictata suggesta profuerint.* Nec ineptè, Dictata: quia reuerâ præcepta sua armorum, commisere etiam scripto. Iuuenalis de futuro gladiatore,

Scripturus leges & regia verba lanistæ.

Hirtius gladiatoriam hanc rationem docendi, bene cum militari composuit lib. I. de bello Africo: *Cæsar, inquit, contra eiusmodi hostium genera, non vt imperator exercitum veteranum, sed vt lanista tirones gladiatores condocere facere. quo pede se reciperent ab hoste, & quemadmodum obuersi aduersarijs, & in quantulo spatio resisterent, &c.* Ait, tirones gladiatores. quia in ludo genera duo, Tirones siue nouitij, & Veterani. Veterani nobiliores, & vsu longo edocti. ad Tirones cura & institutio præcipuè pertinebat. Symmachus lib. II. Epistolæ. *Nam gladiaturæ idoneos communis cura prospiciet, quæ pars in apparatu Quæstorio prior est, vt auctoramento lectos longus vsus instituat.* Quintilianus: *Et inter dedita noxæ mancipia contemptissimus tiro gladiator, vt nouissimè perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam cottidie scelus.* Ratio modusque instituendi, vt rudibus batuerent cum Lanistâ. Suetonius Caligulâ: *Mirmyllonem è ludo (malum, in ludo) rudibus secum batuentem, & sponte prostratum confodit ferreâ sicâ.* Siue etiam ad palum exercerentur, militum instar. Vegetius lib. I. cap. XI. *Palorum enim (malo, palariorum) vsus non solum militibus sed etiam gladiatoribus plurimum prodest.* Sed prius illud de Rudibus, propriè, Batuere dicebant: & gymnasium ipsum, Batualia.

Glossæ præfixæ, *Batualia, γυμνασίον ἢ μνομαχίον.* Adamantius Martyr: *Batualia, quæ vulgò Battalia dicuntur, exercitationes gladiatorum vel militum significant.* Nec malè addit litterator ille de militibus. nam & ij interdum rudibus pugnabant, ludendi exercendiue causâ. Liuius lib. XXVI. Scipionis curam in milite formando describens: *Tertio die rudibus inter se in modum iustæ pugna concurrerunt.* Ita vetus liber, qui apud Lipsium: non, rudibus, vt præferunt vulgati. Firmit Polybius, qui eâpse in re

*Et quidē
pro modo
cuiusque
armatura.
Threici in-
curuus: Se-
cutori re-
tiau: Retia-
rio denta-
sus. Fortas-
se etiam ē
ferro, sed
tamen he-
bos. Vide
lib. I I. cap.
XXI.

Videri eam
duplicem.
Lanistarū
ferulacā:
qualia sco-
pura peda-
gogorum.

Tirones
vapulabāt
ferulis.

Martiali
lux.

Varroni
lux.

Armati-
onum
grauia.

λίνας μεχάριρας dixit : *gladius ligneos*. Id autem , ni fallor , Rudis : gladius , inquam , ē * ligno. Suadeor Dionis etiam loco , in Commodo , qui post meridiem exercitia eius cum gladiatoribus denarrans : ἵσκει δὲ , inquit , καὶ ἐχρητο τῆ ὀπλίσει τῆ τῆ Σεκτόρων καλεμένε , τὴν μὲν ἀσπίδα ἐν τῆ δεξιᾷ , τὸ δὲ ξίφος τὸ ξύλινον ἐν τῆ ἀριστερᾷ ἔχων : id est , *Exercebatur , & in usū habebat armaturam Secutoris dextrā : clypeum dextrā , gladium ligneum sinistrā præferens*. Ait enim clarè ξίφος ξύλινον : ad batuendum scilicet , non pugnandum. Itaque Baculos eos appellat Capitolinus in Gallienis : *Pugiles baculis , non veritate pugilantes*. Ita enim ego emendem , cū vulgò sit , *faculis* . ex quo alij , *saculis* , me iudice , haud aptè . Tamen vulgò aliter iudicant , scio : & satis habent dixisse Rudem , baculum fuisse . At ego etiam aliud eos doceo in rude . Duplicem eam fuisse : Lanistarum , & Tironum siue exercentium . Lanistæ sua rudis , quâ secerni cognosciq̄ue potuit . eam dico è ferulâ fuisse , & ferulam etiam nominari à priscis . Dio in Commodo : ἀντιηρωϊζετο δὲ αὐτῶς γυμνασῆς τις , ἢ καὶ μονομαχῶν , νάρθηκα ἔχων . id est : *Pugnabat cum eo Lanista quispiam , vel etiam gladiator , ferulam habens* . Et nōnne discriminat aperte ? Commodo velut discipulo gladium ligneum tribuit : magistro ferulam . Seneca ab hoc more ludit in Satyrâ Menippæâ : *Eum proximo munere , inter novos auctoratos , ferulis vapulare placet* . Nam noui auctorati , nouitij gladiatores : quos rude ferulaq̄ue suâ aberrantes lanista cædebat , velut legitimus magister . Nam & hæc res à litterario ludo . Martialis illud tortuosum & breue , credo , iam capitis , *Vide an te delectet contra retiarium ferula* . id est , rudis , cōtra tridentem . De hac ferulacâ rude Charisius : *Rudis , scipio quem Lanista liberandis gladiatoribus gerit* . Glossæ : *Rudis , ῥαῦδ ἢ ῥῖδ ὀπισθενῶν ῥῖδ μονομαχῶν* . Varro transtulit decorè : *Ad te enim rudem agriculturæ esse nunc , olim ad Stolonem fuisse dicunt* . id est , magisterium & velut præfecturam agriculturæ . At rudis ad gymnasia , diuersa ab hac , & gladij formâ , vt dixi ; fortasse etiam ponderosior , grauiorq̄ue . Suggestit apud Senecam Latio Portius : *Non est utilis exercitatio , nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat . itaque durior solet esse vero certamine . Gladiatores grauioribus armis discunt , quàm pugnant : diutius illos magister armatos , quàm aduersarius sustinet* . Idemq̄ue in militibus notat Vegetius factitatum : lib. I . cap. XII .

Duplicis

Duplicis ponderis illa cratis & clava ideo dabantur, ut cum vera & leuora tiro arma sumpsisset, velut grauiore pondere liberatus, securior alacriorque pugnaret. Hæc exercitatio & velut meditatio nouis gladiatoribus ad cædem. quam Cyprianus, ut cum Lucretio loquar, iure increpat incilatque: Homo, inquit, in hominis voluptatem perimitur: & ut quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est. Scelus non tantum geritur, sed docetur. quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, ut perimere quis possit: & gloria est, quod peremit.

Dereftatio eius disciplina.

CAPVT XVI.

Mense secunda. interruptus paullum sermo de loco: dictumque per occasionem de Saturnalicijs muneribus: item de Apophoretis, quæ duplicia; & in mensis, & item in ludis spectaculisque.

DICEBAT etiam Pighius: cum ego ad puerum, Tolle ocius has mensas, & bellaria nobis infer. quæ bellaria? inquit Victor, non opus.

— * τεσθημα δὲ

Ὁ στωρενίστης τοῖς φιληκούοις λόγῳ.

Pighianus hic quidem sermo ante omnia tragemata & mella nobis. Ecce autem dum loquimur, pueri adesse nuntiantur onusti, pomis, pyris, oliuis, palmulis, caricis, aliaque copiâ partim domestici, partim exotici fructus. Missi erant ab Hieronymo Berchemio, familiari nostro. Hem! inquam ego. semper ita munis noster Berchemius? Tutores illi dabimus, ne prodigat. At vos pueri grates illi dicite gratias, & rogate cras ut apud nos sit. Versusque ad conuiuas, Amici, inquit, numquam vidi munera magis opportuna: non eò solum quia allata in punctifitio, ut sic dicam, mensæ postremæ, sed quia hoc Saturni die. Morem enim Romanum scitis, per Saturnalia, munuscula missitandi vtrò citrò. Spartianus in Hadriano: Saturnalia & Sigillaricia frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab his libenter accepit. Tertullianus de Idololatriâ: Nobis, quibus Sabbathæ extranea sunt, & Neomeniæ, & feriæ aliquando à deo dilectæ; Saturnalia, & Ianuarie, & Brumæ, & Matronales frequentantur: munera commeant, strenæ consonant, lusus, conuiuia constrepunt. Martialis:

* -Bellarij est, Sermo bonus prudensque cupidis dicere.

Saturnalibus muneribus missita.

Saturnalia diuitem Sabellum

Fecerunt, meritò tumet Sabellus.

Meminit & Suetonius Augusto, cap. LXXV. & plures alij. quid enim moror in re tritâ? Tu Pighi, dum interiungis, bibe. Licet, inquit; nam sitiebam in hoc sermonum æstu. puer affunde largiùs. Dum ille bibit, ad me Lernutius, De muneribus mos mihi satis liquidus: non æquè de Apophoretis, quæ ipsa donata Saturnalibus lego. Suetonius Vespas. cap. XIX. *Sicut Saturnalibus dabat Viris Apophoreta, ita & Kalendis Martij feminis.* Sodes, illustra. Ne id quidem Lernuti, inquam ego, in altâ nocte. Nam Græco eo nomine dicta propriè, quæ in conuiujs dabantur auferenda. Ipse Martialis, qui libellum eo indice scripsit, interpres,

Premia conuiuæ det sua quisque suo.

Et Ambrosius: *Qui ad conuiuium magnum intuantur, Apophoreta secum reportare consueuerunt.* Suetonius in Caligulâ: *Agitatori Eutycho, commissatione quadam, in Apophoretis vicies HS. contulit.* Nec ignota ista, scio, vobis: illud nouè tortasse moneo, Lampridium corrigendum in hacce voce, vitâ Eligabali: *Eunuchos pro aphroditis dedit. dedit quadrigas, equos stratos, mules, basernas & rbedas.* rescribendum que, *pro apophoretis dedit.* Atque hæc, Lernuti, in mensâ Apophoreta. Postcâ translata ea vox ad munera etiam editionum. Ne enim lineam spectaculi huius transfiliamus, scitote fuisse ritum vti Editores munuscula aliqua amicis fautoribusque mitterent, ludis confectis. ea quoque Apophoreta dicta. Symmachus lib. II. *Filius noster Symmachus, peractò munere candidato, affert tibi dona Questoria, & ceteras necessitudines nostras pari honore participat. Quisò igitur vt eius nomine Dypticha & Apophoreta suscipere dignemini, qui apparatus eius plura & præclara tribuistis.* Et sæpius Apophoretica apud eundem. vt lib. IX. *Non aspernabere, vt aestimo, dyptichi & apophoretici oblationem. neque enim graue est verecundia tua sollernia & votiuia suscipere.* Libro quinto: *Ad te dyptichum candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum misimus, approbare cupientes editioni te nostræ non animo defuisse.* Nec omitto denique, Apophoretum vel Apophoretam potius inter genera vasorum censerî Isidoro, cuius verba De vasis ciscarum: *Apophoreta, à Græcis, à ferenda poma vel*

Apophoreta item Saturnalibus.

Quid, eâ?

**Dubito au. commissione vt per ludos ei hoc munus. tamè & vulgata recta. Lampridius correxit. Apophoreta in ludis, vel Apophoretica.*

Apophoreta lanx.

tale

tale quid nominata. est enim plana. Desieram ego : sed excipiens Duza, Bene & benignè doces de Apophoretis, inquit. sed auden' tu ea dare nobis ? Quænam illa ? inquam. magnum sit quod tibi negem, ô Batâua Syren. Ex medio, inquit, Saturnalium ritu cereos accensos. scin' cui rei ? qui nobis domum præluceant. certè enim iam tempus. Heu, inquam, Mormo, non Syren. — * *πρόιον σὲ ἔω* & *φύγε* & *ἔδωκεν* ? Vix adfcedimus etiam, & faris de discessu: Caue, caue, ne per hoc Saturni festum Saturnum te faciam ego, & nouus Iupiter te dein in vincla.

*Cerei in Saturnali-
bus dati.
*quæ vox
clauso tibi
fugit ab
ore?*

CAPVT XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: de que locis pugna dictum. Ea sunt, Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

AT tu, Pighi, redis in eandem arenam pugnatum ? Ille ridens, Ego, inquit, iam missum me putabam. Scin' quomodo ? inquam. vt mihi domino citius decretum sit auctorari, quàm vt te soluam. Pergo igitur, inquit. De loco vbi habiti, dixi: locus superest pugnae, qui non vnus. Ad rogam enim dati: in foro: in Circo: in Amphitheatro: in Septis: Vicatim & regionatim. Ad rogam olim, in exequijs: isque antiquissimus locus. Postea non placuit circumducere populum, & omisso rogo ipsi gladiatores funebres in foro dati. Forum ergo locus vetus pariter & diuturnus. Vitruuius: *Italia non eadem ratio fuit. Nam à maioribus consuetudo tradita est, gladiatorum munera in foro dari. Proinde spatiosiora distribuebant intercolumnia. Idem alibi: Muneribus quæ à magistratibus foro gladiatorum, scenisque ludorum dantur. Asconius in Verrem: Menius exceperat sibi ius vnus columnæ, super quam tectum proieceret, vnde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorum possent: quod etiam tum in foro dabatur. Ait, etiam tum: quia nimirum is mos non prorsus exoluerat etiam Asconij, id est, Claudij ætate. Plinij verba caute vobis imponant, lib. xv. cap. xviii. Ara inde sublata gladiatorio munere: Diui Julij, quod nouissimè pugnavit in foro. ancipitis dico & fallacis sententiæ verba. Videntur enim adfirmare postremum id fuisse in foro munus Falsò. Nam & sub Augusto fuit, ex Propertio*

*Vbi dati
gladiato-
res.*

*In foro
olim.*

*Plinij am-
bigua ver-
ba enoda-
ta.*

Seu cùm lasciuum sternet arena forum.

& Tiberius munus gladiatorium duplex dedit, alterum in foro, alterum in Septis, auctore Tranquillo, cap. v i i. At Plinius de ipso Cæsare sensit, nouissimum id fuisse forense munus, illo editore. Tamen cœptum vilescere & forum. opinor ideò, quia

Forum non aptè exstructum ad spectacula. Difficiles in eo loci: & in beneficio dati.

loca sessui & spectationi parum apta. Itaque magno ambitu locum in foro Consules magistratusque clientibus tribulibús suis adsignabant, & in beneficij loco. Cicero oratione pro Murenâ satis multis verbis: ad Atticum lib. ii. epist. i. *Querit ex me, num consueffem Siculis, locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, nouus patronus instituam sed soror, quæ tantùm habeat consularis loci, vnum mihi solùm pedem dat.* Et facit eò decretum Senatus in honorem Ser. Sulpicij: *Senatui placere Ser. Sulpicio statuam pedestrem aneam in rostris statui: circumque eam statuam locum ludis, gladiatoribusque, liberos posterosque eius quoquò versus pedes quin-*

** Adi librū nostrum De Amphitheatro. Amphitheatra. Septa. Circus. Vici & regiones vrbis.*

*que habere, apud Ciceronem Phil. ix. Igitur structa * Amphitheatra, destinata propriè huic ludicro & Venationi. Et plerūque exhinc in ijs dati gladiatores: tamen non omisso profus foro. Etiam in Septis Agrippæ. Suetonius Calig. cap. xviii. Munera gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit. & idē scriptor notat aliàs. Sed & Circus interdum huic rei, vt reperietis in Dione. sæpe Vici & xiiii. regiones vrbis: quod sub Impp. factitatum obseruo. Sed non mihi mens onerare vos copiâ vulgariū exemplorum. Explicui de loco.*

C A P V T X V I I I.

De Spoliario, quod item pars ludi. vnde id dictum, & cui rei vsuique. Obiter etiam de obscenâ ludi parte.

HIC Victor, Nimum properas. Quod olim de Haterio Augustus, de te Pighi dixerim, Sufflaminandus es. Nam Spoliario quid fiet, nisi locus ei est in loco? Caput percussit Pighius, & Hem! inquit, videte vestrum Cyneam. Absque hoc monitore, res tam illustris elapsa mihi erat. Sed retraham.

Spoliarium quid.

Spoliarium non ipse ludus, sed ludi, vt appâret, pars. Ex lapide prisco, quem Tybure vidimus: C V R A T O R I. M V N E R I S. P V B L I C I. G L A D I A T O R I. I I I. Q V O T. I S. T E M P O R E. H O N O R V M. C V R A R V M Q V E. S V A R V M. P L E N I S S I M O.

MO. MVNIFICENTIAE. STUDIO. VOLVPTATIB. ET. VTI-
LITATIBVS. POPVLI. PLVRIMA. CONTVLERIT. LVDVM.
ETIAM. GLADIATORIVM. ET. SPOLIAR. SOLO. EMPTO.
SVA. PECVNIA. EXTRVCTVM. PVBLICE. OBTVLERIT.

Etiã Tertullianus ab ipsis Amphitheatris separat: *Ceterum à seculo coronantur & lupanaria, & latrina, & pistrina, & carcer, & ludus, & ipsa Amphitheatra, & ipsa Spoliaria, ipsæque Libitina.*

Ductum nomen à re balneariâ. Nam *exteriores cellulae in balneis, Spoliaria, dictæ, vt notant Glossæ Latine veteres: vel, vt Græcè, Αποδύσεις, Spoliarium.*

Vbi ergo in balneis exuebantur, seque veste exspoliabant, Spoliaria dicta. & à causâ simili, in Ludis.

Nam ibi, credo, gladiatorum vestes, ornamenta. Plinius in Pannegyrice de Ærario differens: *Nunc templum, nunc verè deus, non spoliarium civium cruentarumq; prædarium scæuum receptaculum.* Imò amplius, locus ille receptor vulneratorum cæsarumque. Cassius Severus in Controversiâ, *Debilitans expositos. Produc agedum familiam semiiviam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: ostende nobis captivos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium.*

Seneca de Providentiâ: *Videant largum in foro sanguinem, & supra Seruilianum lacum (id enim proscriptionis Sullanae spoliarium est) Senatorum capita.* Itaque crebræ illæ acclamationes Senatus, mortuo Commodò, sunt ab hoc ritu, apud Lampridium, *Gladiatorem in spoliario. & , Gladiatoris cadaver vnco trahatur: gladiatoris cadaver in spoliario ponatur.* Quin & ij, qui sine spe curationis lesi, illic interficiebantur. Seneca epist. xciiii. *Numquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, vt iugulari in Spoliario, quàm in Arenâ malit?* Obscænam partem ludi in eodem Senecâ lego libro vii.

Quæst. Nat. extremo: nec scio an ad Spoliarium; an ad ludi locum fœdum, vbi * Spongia, referam: an potius emendem, ar-

De Seneca loco.

** De quâ Martialis, Quod fecit, infelix dânatæ spongia virgæ. & Seneca epist. lxxi.*

CAPVT XIX.

Finis conuiuij sermonisque. per occasionem de Diludijs. item de ratione inuitandi ad hilaritatem inuistatá hodie. Ammianus expletus à coniecturá. De Mutitatione, Agellius correctus, & Nonius.

DIXI. & fit iam sermonum pausa quaeso. Nam & serum est, vt video: & in me quidem omnis vis loquendi iam vacuit. Itaque domuitionem paremus. Inclementi vultu ego, Tu Pighi cesses? nec per limites illos eas, quos ipse tibi posuisti? Non ego homo trioboli sum, si id feram. Cras licebit, inquit. nunc te Lipsi, per hanc dexteram oro, mitte. Non, si per hanc sororem laeuam quoque, inquam. Et iamne mitto ad Praetorem, vt te nectam? Neca etiam, inquit, si voles. Nam mihi decretum in hoc Spoliario mori potius, quàm amplius in hanc Arenam. Lernutius cum Victore interueniens: Hercules multa nox est, Lipsi, inquit: & tempus abeundi. Ego commotior, Etiam me latrant meæ canes? Sed surgebat iam & Duza. Itaque ego, Hæc quidem conspiratio est, inquam. at sedete saltem dum patera ista circumfertur. Nam Pighionostro non aliâ lege diludia do. Sedit iterum & respexit me Duza, Diludia tu quid appellas? Appositè ad hanc rem, inquam. Nam, *tempora que gladiatoribus conceduntur inter dies munerum quibus pugnatur, Diludia dicuntur, vti scribit ad illud Horatij,*

*Diludia,
quid?*

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco.

verus scholiastes. Hic Victor, Verè fortasse Commentator, inquit. tamen mihi olim sententia mea non displicet, Diludia esse cùm mediij ludi alio genere spectaculi interrumpuntur, & quasi diffinduntur. Ita enim mos, vt in mediâ sæpe comœdiâ aut tragœdiâ, Venationem aut paria aliquot gladiatorum poscerent, tædij leuandi. Horatius testis:

Si discordet eques, media inter carmina poscunt

Aut vrsum aut pugiles.

Et Dio: qui Circenses diffillos ait Venatione & Athletis interpositis, lib. IX. ἀρκετοί μὲν, inquit, μεταξύ τῶν δρόμων τῶν ἰσθμίων ἐπιτάσσονται, καὶ ἀθληταὶ ἠγωνίζονται, καὶ παῖδες Ἀσιατικοὶ πύρριχον ὀρχήσαντο: id est, *Vrsi Circensibus interpositi & casi, & athleta certarunt, & pueri Asiatici*

Pyrri-

Pyrrhicam saltarunt. Approbo, ait Duza. Et similis calamitas Terentianæ Hecyræ interuenit, interposito funambulo. Eius enim sententiæ querela illa Prologi,

*Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat.*

Etiam gladiatoribus: vt statim,

*Primo actu, placeo: cum interea rumor venit
Datum iri gladiatores. populus conuolat.
Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.*

Cum dixisset, paterâ acceptâ ego Victorem intuitus, Hanc ita spumantem, inquam, Latio & Latix. Eduxi, & Victori tradens, Viuamus, inquam; moriendum est. Ille abominatus tam tristem vocem, Quæso, inquit, vitemus hanc *δυσφημίαν* in mensâ: & despue, ne omen habeat tua vox. Ego risi, & Homo religiosissime, inquam, ita nescis morem antiquum? Numquam illi hilariùs se inuitabant, quin lacefferent lætitiâ hoc sermone.

*Inuitandâ
mira, sed
prisca ratio.*

Atque adeò ipsa verba, vt protuli, apud Vibium Gallum in Controuersia Senecæ VII. lib. IX. *Coniuiæ certè tui dicunt, Viuamus, moriendum est.* Ita lego, non *Bibamus*, cum vulgo. Ritum non vulgatû obseruo in hac ipsâ admonitione apud Ammianum,

Seneca leuiter correctus.

lib. XVI. Nam pueri ministri cum lumina mensæ inferrent, soliti similia dicere. Ita enim suppleam legamque defecta hæc verba: *Malignitate simili quidem Agens in rebus in Hispaniâ, ad carnâ itidem inuitatus, cum inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu, Vincamus * perun lem ne*

interpretatum, atrociter deleuit nobilem domum. Lego, Viuamus, pereundum est. addiditque Ammianus calumniatorem aliquem sic interpretatum esse, solemne verbum, tanquam machinaretur Dominus ille aliquid magnum, & cum exitij sui metu coniunctum. aut, tanquam id detorsisset in sæuitiam Imperatoris, sub quo omnibus pereundum esset. Hoc ecphonema etiam in veteri inscriptione sepulchrali,

** At qui dicunt restituisse Ammianum, hæc omnia insidè omittunt.*

A M I C I .

D V M . V I V I M V S .

V I V A M V S .

Et sententia non semel obuia in poëtis. Quid autem dices, si ipsum cranium mortui inferre in mensam soliti, huic rei?

Cranium in mensâ.

H

Epi-

Epigramma Græcum disertè:

Ἡ πτωχῶν χαρίεσσα πεινοπλῆ, ἀρτολάγη
 Ἀΐτη, καὶ δροσερῶν ἐκ πετάλων σέφαι,
 Καὶ τὸ το φθιμένοιο φορέσιον ἴερον ὄσειν,
 Ἐγκεφάλῳ ψυχῆς φρέμιον ἀκρόβροτον.
 Πᾶνε, λέγει τὸ γλῦμμα, καὶ ἔσθιε, καὶ περίκεισο
 Ἀΐθεα. τοιέτοι γῶμεθ' ἕξαπίνης.

Sed & in Trimalcionis conuiuio apud Petronium: *Potantibus
 & accuratissimè lautitias nobis mirantibus, laruam argenteam adtu-
 lit nobis seruus, sic aptam, Ut articuli eius vertebraeque locatae in om-
 nem partem flecterentur. Hanc cum super mensam semel iterumque ab-
 iecisset, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio ad-
 iecit,*

Heu heu nos miseros: quàm totus humuncio nil est.

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Ergo viuamus, dum licet esse bene.

Quod ab Ægyptio quidem ritu videtur, qui σκελετὸν ipsum mortui inferre conuiuio soliti, cum monitione, Ita breui omnes futuros. Plutarchus auctor in Conuiuio. Hic Lernutius: Morem asperum, inquit, & non longè à Scythis; quibus etiam potus in cranio mortuorum. Quin & hodie, vt audio, apud quosdam noui orbis Indos. Tamen inuitatio illa in specie barbara: re, optima. Quid enim homulli sumus? aut quamdiu hæc vita! Ite mortales, & magnis cogitationibus animum implete: cras morituri. Et in calore illo simul effudit hos Anapæstos:

*vana spes
 vita.*

Miserum, miserum, mortale genus,

Cui vix orto fatum aboriri est:

Heu quàm fallaci iactaris

Turbine vita!

Ille superbi limina regis

Ambit, & alter populi fasces:

Alter nullo sine parandi

Aurum congerit, & congesto

Pauper in auro est.

Ab nescitis viuere, nec mori.

Moneo, moneo, ponite curas:

Cursu præcipiti ruit ætas.

Ludite,

Ludite, viuite, dum breuia sinunt

Pensa fororum.

Cum fine versuum omnes surgebant. Duzam ego laciniâ tenui, Atque audin? inquam, iam opus viuere. Imò Bitere, ait, vt Comici nostri loquebantur. Tempus nos admonet; certè somnus. Non etiam mittis? Polypus mihi vidêre: ita quidquid tetigeris, tenes. Mittam in hanc legem, inquam, vti cras iterum apud me sitis. Imò apud me, ait Lernutius. Sit enim hæc per dies hos festos quædam, vt antiqui dicebant, Mutitatio. Mirantibus nouitatem verbi, Ita dico, inquit, Mutitatio. Agellius: *Mutitatio*
priscorum.
Legitur in Atteij Capitonis Coniectaneis Senatus decretum vetus, in quo iubentur principes ciuitatis, qui ludis Megalensibus mutitarent, id est mutua inter se conuiuia agitarent, iurare apud Cos. & c. Vbi lego
Agellius
corrociens
fide codicum, mutua inter se dominia agitarent. Dominus antiquis, Præbitor: & Dominia, præbitiones hilariores. Lucillius: Primum dominia atque sodalitia omnia tolluntur. Cicero Frumentariâ in Verrem: Huius argento dominia vestra, huius signis forum comitiumque ornari. Mutilus hic Tullij locus apud Nonium in
Et Nonius
Dominus: Cicero Frumentaria: Adria argento dominos vestrae: facilis ex Cicerone correctu. Ad hæc alternantia conuiuia Virgilius respexit,

Mutuaque inter se leti conuiuia curant.

Etiam Pindarus Ode I. de Tantalos, qui, ἀπολαύει θεῶν δὲ ἔσθλα παρέρχεται: id est, alternantia conuiuia diis præbet. Occupauit respondere Duza, Ergo apud te Lernuti in prandio cras erimus. Nam hic Lipsius petit tanquam Cæsaris candidatus. Etiam irrides? inquam. At enim Berchemium vocauit. Igitur & is apud nos erit, ait Lernutius. Tu abi, & cum nos bene curasti, valetudinem tuam cura. Et cum dicto facta discessio, vel vt ego appellabam, fuga.

I. L I P S I
S A T V R N A L I V M
S E R M O N V M
L I B E R I I.

C A P V T I.

Quid ante diei secundi conuiuium. cum Victore dissertatio super Taciti loco, de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum laetio antiquis.

ECVNDVS dies erat, quo Lernutio constitueramus: venitque ad me ante conuiuij horam Victor. Iamne vales? inquit. Ab animo Victor, inquam: à corpore (vt Augustus loquebatur) berizo. Quid ergo mirum, inquit, à morbo tam propinquo? Sed animum quod purgas; crede mihi, ab illo fonte hic languor. Studia animum, animus corpus fatigauit. Nec vultu aspernere. Est enim & animorum lassitudo quædam, non minor quàm corporum, sed occultior: quæ fugienda nobis, & scinulla illa diuini ignis non obruenda est. Sed cui rei in mensâ libri? quos peius odisse te volo, quàm fullo vlulam. Ne erres Victor, inquam: libris nihil nunc facio pericli. Tacitum alucinans modò in manus sumpseram, atque aliud agens. Ecce autem verfabar & vexabar in loco isto, De Germanorum moribus. *Aurum & argentum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germanie venam argentum aurumue gignere. quis enim scrutatus est? possessione & usu haut perinde adficiuntur.* Negat ecce clarè inuentam in Germaniâ argenti venam, quæsitamue. At contrà *Annali xi. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quærendis venis argenti. Quæ inuentio argenti, quinquaginta, ante hunc libellum Taciti scriptum,*

*Taciti non
certa histo-
ria locus.*

*De argen-
to apud
Germanos
reperio.*

scriptum, annis. Non concilio profus. Libri veteres, *in agro Machiaco*. Igitur lego, *Machiaco*, vel, *Mazyaco*. Non enim apud Germaniæ Mattiacos hæc Curtij fossio, vt arbitrantur: sed apud Macas vel Mazyas Africæ populos. cui ipsi prouinciæ hic Curtius præfectus. Plinius certè in Germaniâ venam argenti nullam, ambiguè æris commemorat: & multis sæculis post, inuentionem hanc adsignant medij temporis scriptores. Ditmarus libro II. *Chronicorum: Temporibus Othonis aureum illuxit sæculum, apud nos inuentâ primùm venâ argenti*. Windichindus monachus (vixit ante annos DC.) lib. III. *Ergo qualiter Otho Romanos duobus prælijs vicerit, terra Saxonia Venas argenti aperuerit, imperiumque cum filio quàm magnificè dilatauerit, nostræ tenuitatis non est dicere*. Hæc taliaque, Victor, historica & oblectantia muginabar. Ne ista quidem fas, inquit. sed eamus. Sol iam duodecimam lineam tangit. In viâ eramus; ecce obuius nobis Duza. Bona scæua est, inquam. capio ex nomine tuo omen hodiernæ voluptatis. Sed quod herè oblitus, Hautenus noster quî valet? ille flos poëtarum? Nam certè hoc elogium illi debemus, Vnum esse inter Belgas, qui nostrâ linguâ viam viderit ad carmen. Ille quidem rectè, inquit: & te amat. Sed carminum eius famam scis quàm premant iudicia vulgi. Nempe vulgi, inquam: sed dic illi à me, sodes: peruincet hanc nouitatis inuidiam: & vt arbores quædam, sic fama eius æternior erit, quò tardiùs crescet. Pulchrum est cum Manilio gloriari, — *nec in turbam, nec turbæ carmina scribo*. In his sermonibus peruentum ad Lernutij ædes. Tristior nobis visus. Itaque Duza ad illum,

Quis istic voltus, quæ caligans tristitas?

Parùmne in tempore, aut parum grati aduenimus? Ille singulos amplexus, Vos quidem opportuni & gratissimi, inquit. Pighius dedit me in hunc tumorem, qui puerum iam nunc misit, & renuntiari iussit: Negotium sibi natum esse. Id tu tristis? inquam ego. Ne veniat. an de illius vespere victuri sumus? & succidaneum ecce tibi hunc Berchemium do, qui in portâ. Simul intrauit Berchemius, & ad cum Lernutius, Tu certè fidem amas, & te fides. Nasiternam huc puer: lauare. Non ego, ait Victor: iam antè laui. Hem! ait Lernutius, adeò remotus à more

*In isto con-
silio Ro-
manis sapius
lauabant.*

prisco? qui non ante mensam modò, sed in conuiuio meliore per singula fercula & missus lauabant. Ita apud Athenæum lib. III. cap. I. in Carani Macedonis conuiuio iam medio leges: *ὡς ἄδλω ἐὶ χειρὶν ἐρώσεως, ἐχειρὶ ἀμείδου: & cum satis cibi sumpsissemus, manus lauimus.* Iterumque post aliud ferculum: *ὡς ἠλάτωροι τὰς χεῖρας ἐτεφανούμεθου: id est, & manus loti coronas sumpsimus.* Apud Lampridium in Eligabalo: *Exhibuit aliquando & tale conuiuium, ut haberet viginti duo fercula ingentium epularum, & per singula fercula lauarent.* Idem in eodem Principe: *Parasitis in secundâ mensâ saepe ceream cœnam, saepe ligneam, saepe eburneam exhibuit: cum tantum biberent per singula fercula, & manus quasi comedissent, lauarent.* Hoc quidem molestum more Romano, inquit Victor.

*Cuiusmodi
calotio.*

Quomodo enim in lecto? & surgebantne? Minimè, inquit, sed auertebant à mensâ. Sidonius bene adsignificat, lib. I. cum apud Cæsarem epularetur: *Retrorsusque conuersus, tanquam manibus aquam postulare, tantumque remoratus quantum stibadij circulum celerantia ministeria percurrunt, cubitum thoro reddidi.* Fateor Lernuti, inquit, hoc me hodie doces.

C A P V T I I.

In ipso conuiuio, de Carptorum munere & vario nomine. Item de Struëtoribus. Translatus cœptus sermo à Pighio ad Duza.

IAM adfederamus; & illatæ sunt epulæ sanè lautæ, & quæ (vt Plauti iocus) cinerem non quærent. Inter alia Capus, qui magnitudine sua omnium oculos in se conuertit. Tamen ad nos Lernutius: Mi hôspites, inquit, pauca præstinaui. Nam per hos dies, vt scitis, promiscuæ cœnæ non solum cande, sed vacuefaciunt annonam macelli. Itaque hic Capus prandij nostri fundus & fundamentum est. Tu Duza, diuide hunc spadonem, quod sine fraude legis Scantiniæ sit. Carptor hîc ego? inquit Duza. tibi hoc ius erat in domo tuâ. Mirantibus, vt videbatur, nobis insolentiâ vocis: Duza, Carptores, inquit, antiquis dicti, qui cibum scindentes carpentesque præministrarent. Iuuenalis:

*Carptores
quii*

—— carptores, archimagiri.

Vbi tamen, *fartores*, & *captores* substituunt non boni arbitri ^{Stabilitas Iuuenalis lectio.} veterum conuiuiorum. Proprium enim huic muneri Carpendi verbum. Apud Petronium Trimalcio, quasi per delicias, identidem imperat, Carpe: & explicat conuiuia veteranus, *Vides illum qui obsonium carpit: Carpus vocatur. itaque quotiescumque dicit, Carpe, eodem verbo & vocat & imperat.* Quod proinde est, quasi tu Lernuti hunc puerum pocillatorem voces Fundum. Scissores ijdem dicti. Petronius: *Processit statim scissor; & ad* ^{Scissores.} *symphoniam ita gesticulatus lacerauit obsonium, vt putares Darium hydraule cantante pugnare.* Qui locus satis indicat, cur eisdem Cheironomontas Iuuenalis dixerit ——— *& cheironomonta vo-* ^{Cheironomontes.} *lanti Cultello* ——— Itemque Sidonius lib. IIII. *Inter Apicios epulones, & Byzantinos chironomontas.* Nescio an eos ipsos, Diribitores dixerit Apuleius lib. II. *Diribitores plusculi splendide amicti, fercula copiosa scitule ministrata.* an potius, qui fercula puero- rum manibus allata commodè disponderent, & collocarent (vt ille iocatur) velut sub signis. Vtraque certè notio in verbo veteri Diribendi. Hos tamen postremos, verbo magis trito Structores ^{Structores.} nominabant. Iuuenalis:

*Structorem interea, nequa indignatio desit,
Saltantem spectas.*

Petronius: *Proprium conuenientemque materiae structor imposuerat cibum.* Athenæus lib. IIII. *Ἰόβας ὁ βασιλεὺς τὸ αὐτὸν εἶναι φησὶ ἑαπεζομό-
μον, ἃ ἔστιν ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖσθαι σρέκτορα.* id est: *Iuba rex eundem censet* *Græcorum ἑαπεζομόμον* (quasi dicas mēsa Curatorem) *cum eo quem* *Romani Structorem dicunt.* In hoc verbo Senecam velim emen- <sup>Seneca o-
mendatus.</sup> *dari libro De vitâ beatâ, cap. xvii. Quare ars est apud te, ministra-
re? nec temerè & vt libet collocatur argentum, sed peritè seruatur, &
est aliquis scindendi obsonij magister? rescribiq; peritè struitur.* Tertullianus libello De cultu: *Structores capillaturæ*, paullo aliter dixit. Desierat Duza, excepit Lernutius, De verbo optimè, ô magister: rem vide. Et simul admouit lancem. Duza capum etiam atque etiam adspiciens, Heu gallum decumanum! inquit. & mirum ni istum submiserint Brugæ tuæ. Ita est, inquit: sed tu Carpe carpe. Quàm pinguis autem! ait inter carpendum Duza. viden', Lipsi, quis fructus calibis vitæ? Fateor, inquam: & cæli.

& cælibem quasi cælitatem agnosco, nec in alio etymo Grammaticis credo magis. Sed ut epulæ tam lautæ condimentum aliquod habeant; placetne Lernuti in Arenam redeamus, spectatum Gladiatores? Placet maximè, inquit. Hæret enim adhuc animo meo hesternus Pighij sermo: cum delectabili recordatione veterum morum. Atque ut ij qui symphoniam audierunt, ferunt secum in auribus modulationem illam & dulcedinem cantus: sic ego in animo narrationem Pighianam. Sed quis absente illo nunc Editor? Quis, nisi tu dominus? inquam. Ita enim ius, mos, ut qui mensam, præbeat & ludos. Ain' tu? inquit. At per meam editionem, ætatem estote sine ludis. Et pugnem ipse potiùs, quàm ut edam. Cur non autem noster Duza? — *ὡσπερ μὲν πολλὸν ἀμελεῖται*. Conuersi taciti omnes ad Duzam sumus, quasi rogantes. At ille, Amici, inquit, unde mihi ea vis? ab ingenio tantum, an à memoriâ possum? Denique cœpit herè Pighius, & vniuersum hoc argumentum disposuit & intra sese formauit. Eam partitionem ordinemque quâ diuinatione adsequar? Illud modò fiet, ut ego ipse qui ludos paro, vobis sim ludus. Imò omnes nos in partem iuuabimus, ait Berchemius: spondeo. Et ego respondeo, inquam: aude modò. Æstuo, ait Duza,

— *velut minuta magno*

Deprensa nauis in mari, vesaniante vento.

Hinc preces vestræ sunt: illinc molimentum rei & difficultas. Tamen quoniam iubetis (nam mihi amicorum preces, iussa) aggrediar, & quod in hac re appositè dicitur, * Gladiator in arenâ consilium capiam.

* Proverbiū
apud Seneca
camepist.
lib. II.

C A P V T III.

Propositio dicendorum. primoque de conditione gladiatorum, quosdam seruos esse aut quasi seruos: quosdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoresque passim arenâ se polluisse. quod alius Principibus permissum, alijs vetitum.

COMPOSUIT se Duza ad dicendum: nos ad audiendum. Et meditatione aliquâ interpositâ, sic inquit: Quattuor, ut meminisse potui, limitibus terminatus à Pighio hic sermo:

Originè,

Origine, Loco, Hominibus, Modo. Priores duo benè & legitime ab eo destituti sunt: tertium nunc collocabo, & de Hominibus duo dicam. Quæ conditio gladiatorum fuerit: & Quæ eorum genera, quodque discrimen. Ad conditionem quod at-

*Qua dicitur
da Dura.*

tinet: è seruis plerumque comperior fuisse, aut captiuis. Serui aut vendebantur in ludum, aut damnabantur. De venditione

E seruis.

Tertullianus: *Olim captiuos, vel malo ingenio seruos emercati.* Et

Suetonius Vitellio: *Asiaticum ob nimiam contumaciam & ferocitatem grauatius, circumforaneo lanistæ vendidit, dilatamque ad finem muneris repente surripuit.* Adeoque id increbuit, & ob leuem sæpe causam: vt Hadrianus Imp. *Lenoni & lanista seruum vel ancillam vendi vetuerit, causâ non præstitâ,* ait Spartianus. De damnatione, passim historiæ & legum libri, vbi damnati ad * gladium, leguntur, vel ad gladij ludum. Sic enim etiam loquebantur. Capitolinus in Macrino: *Seruos qui à dominis fugissent re-*

E dānatis.

** Discrimē*

tamen ali-

quod Vlpianus facit

inter Dam-

nari ad lu-

dum & ad

gladium.

Cuius verba infra

cap. XXI.

E captiuis.

tos, ad gladij ludū deputabat. Eos conquiri moris etiã in prouincijs fuit; ex Tacito, qui lib. III. *Annal. in Galliâ nominat, E seruitijs gladiaturæ destinatos.* De Captiuis etiam, nō ignotum. Aut enim vediti illi ipsi lanistis, aut ab Impp. postquam in triumpho ducti, dati in ludum. In vitâ Prōbi: *Edita gladiatorum paria trecenta,*

Blemijs plerisque; pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisque Germanis & Sarmatis. Vopiscus de triumpho Aureliani: *Per ordinem ducta gladiatorū paria octingenta, præter captiuos gentium barbararum.* Sæpe & sine triumpho. In vitâ Claudij: *Claudius omnes qui rebelles animos extulerant, capit, atque, in vincla Romam etiam mit-*

tit ludo publico deputatos. Ad captiuos pertinere Tertulliani querelam puto: *Certè quidem & innocentes gladiatores in ludum veniunt,*

vt voluptatis publicæ hostiæ fiant. Serui ergo captiuique primò ad hoc munus. Sed paullatim etiã liberi & ingenui; nulla quidem

aliunde vi, sed pretio inducti vel malâ libidine pugnandi. Vtrūque genus coniunxit Liuius lib. XXVII. *Gladiatorium spectaculum fuit, non ex eo genere hominum ex quo lanistis comparare mos est, seruorum dilectus ac * liberorum qui venalem sanguinem habent: gratuita*

omnis pugnantium opera fuit. At de liberis, Labienus apud Senecam patrem lib. X. *Controuers. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur: non curatis quod iuuenum miserorum simplicitatem circumueniunt, & speciosissimum quemque maxi-*

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

mè

Etiã è li-

beris.

Qui pretio

se vende-

bant.

** Male*

vulgò li-

bertorum.

mè idoneum castris, in ludum conijciunt. Tertullianus ad Martyres: Quot otiosos adfectatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipsas adfectatione descendunt, & de morsibus & cicatricibus formosiores sibi videntur. Lactantius lib. v. cap. I X. Et quod est sceleratius, ut sint religionis antistites, qui nec vitæ quidem suæ pareant, sed exstinguendas publicè animas vendant. Manilius lib. IIII.

Nunc caput in mortem vendunt, & funus arenæ:

Atque hostem sibi quisque parat, cum bella quiescunt.

Sape & nobiles, re comesa.

Et verò paullatim, non desidentibus sed corruentibus moribus, cò ventum, vt primæ nobilitatis viri operas arenæ locarent: quidam desperatione & bonis exuti, alij principibus gratificantes. Seneca epistolâ centesimâ: *Aspice illos iuvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria cõiecit.* Idem epist. LXXXVIII. *eleganter: O quàm vellem Catori nunc occurrere aliquem ex his trof-fulis in viâ diuitibus, cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem.* Hic sine dubio cultior comitatorque quàm M. Cato videretur: hic, qui inter illos apparatus delicatus cum maximè dubitat, *vtum se ad gladium locet an ad cultrum.* Ludit suauiter in homines inopes sui æris, diuites alieni: qui re cum spe consumptâ, ad extremum deliberant Gladiatores fiant an Venatores. Id enim valet, *Ad cultrum.* Putaui aliquando, *ad pulpitum*, blandiente coniecturâ, sed vanâ. Nam culter propriè venatorum. *Suetonius Augusto: Lixa quidam cultro venatorio cinctus.* Martialis ad lemmâ *Culter venatorius:*

Seneca explicatus.

Culter venatorum.

Si defecta gemes grandi venabula rostro,

Hic breuis in grandem cominus ibit aprum.

Sed ad dictum morem Iuuenalis de nobilibus sui aui:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant Celsi pratoris vendere ludis.

Equites & Senatores ad gladiū.

Permissi Iulius Cæsar.

Quin vulgò iam sub Principibus equites polluti arenâ & Senatores. Origo prima rei à C. Cæsare, opinor: cuius munere in foro, depugnauit Furius Leptinus stirpe pratoriâ, & A. Calenus Senator quondam actorque caussarum, ait Suetonius in Iulio capite XXXIX. Dio hoc amplius, permississe eum equitibus Romanis vti pugnarent, lib. XLII. Eoque temeritas hæc, siue infania fuit,

fuit, ut sit, ut lege cauere Augustus debuerit μήτε βελούτην μορομα-
 χείν, μήτε δ' ἄλλον ῥαβδουχείν, nec Senatorem gladiatorem fieri, nec seruum li-
 ctorem. Equitibus tamen palam id permittit, non sine admira- Vetuit Au-
 gustus in
 Senatoro,
 permittit in
 Equite.
 tione meâ & Dionis lib. LVI. τοῖς ἵππεύσιν (ὀκ) θαυμάσειεν ἄν τις μο-
 ρομαχείν ἐπέτερον. Neque enim, ut Calpurnius ait, *conditione gladia-* Postea in-
 terdictum,
 sub eodem.
toria quidquam est humilius in vulgo. Sed denuò id veritum Sena-
 tus consulto. Suetonius Augusti cap. XLIII. *Ad scenicas & gla-*
datorias operas etiam equitibus Romanis aliquando est usus: verum
priusquam Sc. interdiceretur. Et fraudem quæ huic legi fiebat re-
 pressit Tiberius, apud eundem Sueton. cap. xxxv. *Ex iuuentute*
utriusque ordinis (Senatorium cape & Equestrem) profligatissi-
mus quisque, quò minus in operâ scenæ arenaq; edendâ Senatus consul-
to tenerentur, famosi iudicij notam spontè subibant. Eos omnes, ne quod
refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit. Sed non ad Ti-
 berij seueritatem Principes secuti: qui solutè adeò permise- Permiserunt
 iterum alij
 Principes.
 runt, ut Caligula vnâ commissione vigintifex equites dederit:
 Nero exhibuerit ad ferrum quadringentos Senatores, sexcentosque
 equites Romanos, & quosdam fortunæ atque existimationis integræ
 ex iisdem ordinibus, cōfectoresque ferarum & varia arenæ ministeria.
 Interpellauit hîc Berchemius, Ais quadringentos Senatores?
 sexcentos equites? Extra fidem ea adseueratio est, mi Duza.
 At fidus huic rei scriptor Tranquillus, inquit Duza. cap. Præter
 idem Tran-
 quillo nu-
 merus.
 XII. Fateor, ait Berchemius: nescio an fidus exscriptor. Num-
 meri nimium faciles corruptu. & vereor ut Suetonius scripse-
 rit, *quadragesimo Senatores.* Vniuersus ordo patrum lege Augusti
 intra sexcentos: & tam matula ego, ut credam pugnasse ex ijs. Is muta-
 tus.
 infamem hanc pugnam quadringentos? Sed & equites in par-
 te libero eius culpæ, scriboque, *sexagenos.* numero satis etiam
 liberali, quoniam Dio sub eodem Nerone pugnasse dumtaxat
 scribit, vnis ludis, triginta. ἵππεῖς, inquit, ἐν τῷ τέλει στρατιῶν ἑμο-
 ρομάχισται. Ego ad Berchemium, Faueo correctioni tuæ, in-
 quam. nec magis è Suetonio maculam illam eluis, quàm è no-
 mine Romano. Sed & reliqua Tranquilli sic potius legerim: Iterum cor-
 rectus idè.
Fortunæ atque existimationis integræ. Ex iisdem ordinibus confecto-
res quoque ferarum. fulta expletaque sententia, quæ pendens ali-
 ter & hiulca esset. Duza iterum: Iam viri estis, inquit, laudo.
 Antea silentium vestrum perpes, & non ex sponso: nunc cum

iuuatis, pascor opere. Igitur pergo. Vitellius quamquam ipse infamis, infamiam hanc genere quodam sustulit, *cavitque seuerè ne equites Romani ludo aut arená polluerentur. Priores id Principes pecuniá & sepius vi perpulerant: ac pleraque municipia & colonie ambulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere*, ait Tacitus lib. II. Historiarum.

CAPVT IIII.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. donec id vetitum à Seuero.

MIRABAMVR omnes proteruiam illam Romanæ iuuentutis, quæ tam prodiga sanguinis sui pariter & honoris. Sed Duza insurgens, & gestu ipso nouum aliquid dicturus, Viros habetis, inquit; vultis etiam Amazonas? Ænigmata loqueris, ait Victor: vnde eæ Romæ? Dico feminas Romanas, inquit Duza. Victor caput mouens, Lamix turres dicis, inquit, & pectines Solis. Duza, Ego seriò loquor, inquit: & iam producam. Hic ego, Apage Duza, inquam. ain' tu feminas pugnasse Romæ? Pugnasse, ait. Fortasse pygiacam pugnam, inquam ridens. Imò illam gladiatoriam veram, inquit. Vel Tacitum tuum audi, lib. xv. *Feminarum Senatorumque illustrium plures per arenam fœdati sunt.* cum quo in eadem narratione consentit Dio, in rebus Neronis. Suetonius Domitiano: *Venationes gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modò pugnas, sed & feminarum.* Deque hisdem Domitiani ludis Statius in Siluis:

Femine etiam ad gladium.

* Male vulgò, luxus.

*Hos inter fremitus nouosque * lusus,
Stat sexus rudis insciusque ferri:
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferumque phasim
Thermodontiacas calere turmas.*

Vetitum id Senatus decreto.

Neu Principes modò censete hanc insaniam insanijisse: ecce apud Athenæum priuatus quidam testamento cauet, *γυναῖκας ἐυπρεπες ἀΓεσ μονομαχῆσαι.* id est, *pulcherrimas mulieres gladiatoriam pugnam edere.* Hoc adeò verum est vt, Seuero Principe, vetandum

dum

dum Senatusconsulto fuerit, *μηδὲτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν, non
 ultra feminam ullam ad gladium depugnare.* Et quid dicitis? iam-
 ne mihi fides? Fides, ait Victor. Sed ô vates Euripides! mâ-
 nibus tuis bene sit, cum poëtâ Aquinate. Lernutius ridens,
 Quid culpas? ait. nōne hæc nuda & * Lacæna simplici-
 tas? Oculis meis spectaculum tale sit, & Dianis illis Actæon *Nam ea
 in gymna-
 sis nuda.
 ego.

Duza fuscipiens, Ridemúsne etiam? inquit. Aio non solùm
 feminas venisse in has pugnas, sed pumilos & nanos, impro-
 bo quodam studio novitatis. Xiphilinus in Domitiano: Πολ-
 λάκις δὲ τὰς ἀγῶνας νύκτωρ ἐπέοιει, ἔστιν ὅτι Ἐλάνας, καὶ γυναῖκας συνέβαλ-
 λε: Pugnas etiam noctu sæpe exhibuit: & interdum nanos ac feminas
inter se commisit. Ita enim rectè emendavit vir eruditus Theo-
 dorus Marcilius, cùm νόνας legeretur. Papinius de ijsdem Do-
 mitiani ludis:

*His audax subit ordo pumilorum,
 Quos natura brevi statu peractō
 Nodosum semel in globum ligavit.
 Edunt vulnera, conseruntque dextras,
 Et mortem sibi quâ manu minentur
 Ridet Mars pater & cruenta Virtus,
 Cassuræque vagis grues rapinis.*

FEMINÆ.

NANI.

CAPUT V.

Liberos homines qui in Arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos. pretium mercèsque eorum Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. item solemne gladiatorum iuramentum.

SED vt vestigia mea relegam, ex ijs quæ dixi videris, duplex genus fuisse inter gladiatores, Coactos & Voluntarios. Coacti, serui, damnati, captiui: Voluntarij, liberi, qui que pretio se addicebant. Hi postremi, propriè Auctorati dicti. Auctorati. Verus Horatij interpres: *Auctorati vocantur, qui se vendunt ludo. Auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum.* Glossæ præcæ: *Auctoratus*, ἀναδύστωρ, εἰς δ' ἄλλον ἐαυτὸν βιάλλων, ἢ μονόμαχον. Auctorare. Inde Aucto- Auctorare. randi verbum, notione pari. Quintilianus: *Quidam ut patrem sepeliret, auctoravit se.* Asinius Pollio ad Ciceronem: *Fadium quendam, quia cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, aucto- rari nolebat, viuum combussit.* Plinius lib. XIII. *Vinea in tantum sub- limes, ut vindemiator auctoratus rogum & tumultum excipiat.* Ab eodem & Auctoramentum pretium ipsum gladiatoris, & merce- Auctora- mentum. Paterculus: *In eâ ingulati civis publicè constitueretur auctora- mentum.* Seneca: *Quocumque se verterit, pretium aliquod præsens oc- cupationis suæ inueniet. nullum sine auctoramento malum est.* Cicero: *Merce ipsa in mercenarijs, auctoramentum est seruitutis.* Seneca: *Hominem venalis animæ crebris incitabat auctoramentis.* Gladiato- rium Liuius appellavit lib. XLIII. *Deinde in custodiam C. Cassio tribuno mil. traditus, vix gladiatorio accepto ab rege, rex vt in eam for- tunam recideret. nisi inibi legendum, vix gladiatorio auctoramen- to, ab rege rex vt in eam f. r.* Nam vulgata non mihi certa. Sed hæc Auctoratio non simplex. Quia enim liberi, iuramento solem- ni interposito fiebat, quod vinclum seruitutis. iurabatque no- uicius gladiator, se omnia passurum ausurumque, quæ legiti- Iuramentū in auctora- tione. mum gladiatorem ius mos esset. Formula ad eò ipsa iuramenti in Petronij Arbitri fragmentis: *In verba Eumolpi, inquit, sacra- mentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferròque necari: & quid- quid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animòsque religiosissimè addicimus.* Horat. Eius for- ma.

*Quid refert, vri, virgis ferròque necari
Auctoratus eas? an turpi clausus in arcâ?*

Seneca.

Seneca epistola xxxvii. Eadem honestissimi huius & illius turpissimi auctoamenti verba sunt, vri, vinciri, ferroq; necari. Ab illis qui manus arene locant, & edunt ac bibunt quæ per sanguinẽ reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur: à te vt volens libensque. Allusit Tibullus:

Vre meum potiùs flammâ caput, & pete ferro
Corpus, & intorto verberare terga seca.

Sed in Senecæ loco Vinciri verbum inspectum habeo: & fortasse, Virgari. In tria enim iurabãt, Vstionem, Verbera, Necem: quæ gladiatores patiebantur ex more. Necem, cum cecidissent, & ferrum iuberentur recipere: flammam & verbera, si quando timidiùs pugnarent, aut fugerent à ferro. Acron in Horatium: Gladiatores ita se vendunt, & cautiones faciunt, vri flammis, virgis secari, ferróque necari. Seneca epist. vii. exprimẽs sæuientis populi voces: Occide, vre, verbera. Quare tam timidè incurrit in ferrũ? quare parum audacèter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Vbi rideatis licet notam oræ appositam, Plagis, id est retibus. Imò verberibus, ô stupor; & tu ijs dignus. Quintiliani verba huic rei, in Gladiatore: Fremebant vbique omnia apparatus mortis. Hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc virgæ, inde flagella adferrebantur. Item Tertulliani: imò qui propter homicidæ pœnam ad spectaculum veniat, idem gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat inuitum. Hac fini Lorarij fuerunt, vt obleruo, siue Mastigophori in Arenâ & in Scenâ. Xiphilinus in Nerone: Κάτιοι πὼς ἂν τις ἀκῶσαι μὴ ὅτι ἰδῆν ὑπομένειν, αὐτοκράτορα Αὐγύστον τὰς ἀγωνοδίας τὰς τε μαστιγοφόρους φοβέμενον, καὶ χεῖματα αὐτοῖς κρύφα ἀναλίσκοντα μὴ εἰλεγχεῖς μασίγων θῆ: Quis verò audire nedum videre posset, Imp. Augustumque præfectos ludorum & Lorarios timentem? uis que clam pecuniam subministrantem, ne reprehensus vapularet? Arcadius Iurisc. l. xviii. De muneribus: Mastigophori quoque qui agonothetas in certaminibus comitantur, & scribæ magistratus, personali munere seruiunt. Mentio eorum & Thucydidi libro quarto, & Polluci lib. iii. Apud Eusebium lib. v. Eccles. historiae in epist. Viennensium & Lugdunensium, de martyribus qui ad bestias dati: ὑπέφερον πάλιν τὰς διεξόδους τῆς μασίγων τὰς ἐκείσε εἰδισμένας: id est, Sustinuerunt iterum reciprocationes flagellorum, ibi vsitatas.

Ad tria
pertinuit.

Mastigo-
phori.

CAPVT VI.

Factâ sine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum insertæ. De orientalium parcimoniâ, vel abstinentiâ potius, in potu. De nuntiis litterisq̃ue per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

MISSVS secundus inferebatur; & Duza, dum mensę commutantur, cibi collocantur, paullisper interquieuit. Lernutiumq̃; adspectans, Dic sodes, domine, inquit: apud Orientis populos natus es tu? Quid iam? inquit Lernutius. Quia enim caninum hoc prædium est, ait Duza. mihi certè, qui vinum non attigi. Nescio quis autem scriptor apud Suidam norat, ita receptum fuisse populis ad Ortum, nemo vt vinum infunderet nec biberet quisquam inter cibum. Verba eius: *ὠνοχόει ἐδείξ, ἐδὲ νομί-
ζεῖ) ὠδὲ τοῖς ἑσώοις βαρβάροις, ἐπιπέτω δὲ πινούσας*: id est, *Nemo vinū infunde-
bat, nec moris est apud Orientales barbaros bibere cœnantes.* Colorem non tenuit Lernutius; & ministrū respiciens, Scelus pueri, inquit; cassus oculis manibusq̃ue es tu? Monitum hoc à me oportuit? Tamen Duza, ne nescias, nouæ imò veteris Italię placitus mihi mos, Sitis? posce. Ita hîc viuitur. Sed de columbis istis gustas? Pone Victor, ad Duzam. Duza toto vultu renuit. Non ego, inquit, non ego. Quid ita? inquit Lernutius. fortasse te columbis non amicum? Amicissimus sum, ait Duza. Quian' igitur Syrus es? inquit. Minimè, ait. tamen & nobis Batavis hæc columbæ sacræ. Iure. vitam & hunc spiritum debemus illis. Ex nobis obsessis arcanorum apud socios interpretes; eæ litterarum fidæ ministræ; eæ rebus iam deploratis, & tantum non funere nostro conclamato, solæ indices auxiliij salutaris. Audita nobis hæc miracula, ait Victor. & tuum tunc robur: sed miracula apud vulgus. Nam nos exemplum esse scimus ab D. Bruto, obfidione Mutinensi. Nam, vt tu disertè scripsisti,

*Quid vigil obsidio, quid arces,
Aut valla profunt, per spatia inuij
Eunte celi nuntio?*

Imò Victor, inquit Berchemius, in re ludicrâ inq̃. his ipsis Spectaculis, de quibus cùm maximè agimus, vsus olim similis columba-
Columba ad litteras ferendas, in spectaculis.

lumbarum. Nam patres familias qui in Theatrum aut Circum ibant, vnde non pro arbitrio reditus, columbas secum sinu ferebant; easque emittebant cum tabellis, nuntias domum quid vellent. Varro de Re rusticâ: *Columbas redire solere ad locum licet animaduvertere, quòd multi in theatro è sinu missas faciunt, atq; ad locum redeunt: quæ nisi reuertentur, non emitterentur.* Atq; à theatro, credo, illud Brutinæ militiæ exemplum. Plinius factitatum idem in hirundinibus obseruat lib. x. *Cæcina*, inquit, *Volaterranus equestris ordinis, quadrigarum dominus, comprehensas hirundines in urbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ * colore.* Dum fabulamur, Pighius ecce intrat. Gratulatione & salute à nobis excipitur; non à Lernutio, qui adductâ fronte, Homo infide, inquit, quid de te merui, vt diem tam festum absentia tuâ redderes nobis infestum? Hoc herè pollicitus? Per fidem Lernuti, inquit Pighius, ignosce. Nescio quod purgamentum hodie egrediens calcaui: ita notabiliter toto die infelix, & non mei iuris. Et simul nescio quid in aurem Lernutio infusurrauit: iterumque altiore voce, In Catonum posthac malo, inquit: quàm denuò ad hos Catones. Duza ad illum, Non tu gratus Lernutio? mihi certè. Non ille columbartum liberatricium nuperiocundior aspectus; quàm nunc tuus. Ecce enim suppositicium tibi me fecerant boni isti Editores: at nunc scilicet per te soluo. Soluam ego te? ait Lernutius. Agite mastigophori, flagella & ignem. Quid iis facturus? inquam ego. Vt hunc, ait, nouum auctoratum compellam ad cœptam pugnam. Hem! inquit Duza. ab igne mihi cautio est, Thetidis marinæ filio. Pareo, magister, potius.

Varroni a-
liqua lux.

* Factionis
scilicet eius
qua vice-
rat: puta
Venera, Pra-
sina, &c.

C A P V T V I I .

Reditio ad gladiatores. De generibus eorum & discrimine. De Secutoribus primò, causâ nominis: ratione pugnandi, & armis.

PIGHIO locus sedendi apud me fuit. At Duza iterum sic orsus est. Quod primùm ergo in Hominibus proposui, id dixi: Genera sequuntur & discrimen. Nec enim gladiatorum vnum nomen aut vna classis: sed ab armis, à locis, à tempore, aliisque causis diuersi. Ea omnia operæ mihi est, vt accuratè persequar: quia nec vulgo nota, & litteratorum nostrorum in his sæpe error.

Varia genera gladiatorum.

In primâ classe, qui armis & ratione pugne diuersi, colloco istos,

SECUTORES
 RETIARIOS
 THRECES
 MYRMILLONES
 HOPLOMACHOS
 SAMNITES
 ESSEDARIOS
 ANDABATAS
 DIMACHAEROS
 LAQVEARIOS

Ordinarè Secutore. is ab insequendo Retiarium dictus, ait Isidorus. Et verum est. nam secutor propriè adfecta, comes ἀκόλουθος. Secutores qui?

Itaque extra rem gladiatoriam lego Secutorem Tribuni, Secutorem Cæsaris, muneris operæq; nomen. Neapoli in marmore: Secutor in militia, ut videtur ex lapidibus.

TAVRO. SECVTO
 RI. CAESARIS

Romæ ad columnam Antonini:

M. ANTONI. M. F. FAB. PHOEBI
 MIL. COH. XIV. VRB. 2. PERENNI
 STIPENDIOR. IIII. SECVTOR. TRIBVNI

Et alibi:

M. SIL. ROMVLIANVS
 MIL. COH. VII. PR. 7. VICTORIS
 SECVTOR. TRIB.

Et fortean sic dicti milites, qui ex instituto prisco Tribunos comitabantur, velut loco apparitorum: de quo Lampridius in Alexandro. Sic & Paulinus Nolanus in epistolâ ad militem: *In militia seculari socius & secutor contubernij tui fuit.* Ab hac eâdem notione Mars cognomento Secutor apud Milesiarum scriptorem lib. VII. *Grandem hircum, annosum, & horricomem Marti secutori comitiq; immolant.* quod cognomen ei aptum, cum secundus obsequensq;e. Ideo rectè Comitatem adiecit Apuleius, velut interpretamentum. Nec abiit ab hac proprietate idem scriptor lib. IIII. *Non diu, inquit, cruciatus vitam euasit: quem prioris exemplo sepulturae traditum, bonum secutorem Lamacho dedimus.* id est, qui Lamachum sequeretur comitareturq; ad Orci domum. Martis id cognomen. Apuleius interpretatus.

Secutuleia. In Petronio etiam lego Secutuleiam mulierem: *Et pro pudor, inquit, tanquam mulier secutuleia vnius noctis tactu omnia vendidit.* si recta lectio est, ab hoc eodem ætymo, quæ virum appetat & fetetur ipsa. Quamquã & respectus ibi fortè aliquis ad rem gladiatoriam: quia fugitiui illi, quos inducit Arbiter, om̃ in Arenâ. At Secutorum, inter certa gladiatorũ nomina, mentio multa. Cicero ad Atticũ lib. VII. *Gladiatores Cæsaris qui Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit, binos singulis patribus familiarum. Secutorum in ludo ∞. ∞. fuerunt.* id est, duo millia. Ita inibi malo, quàm Ioc. cum Manutio & aliis, numerum exorbitantem. Quis enim crediderit quinque millia gladiatorũ Capuæ fuisse, & quidem Secutorianæ, id est vnius armaturæ? Iuuenalis:

Numerus in Cicerone vitiosus.

— cum Graccho iussus pugnare secutor.

Lapis Veronæ: AEDONI. SECVTORI PVGN. VIII. Dio in Commodo, ἐχρητο τῆ ὀπλίσει τῆ τ Σειούτωρος καλεµένης: *vsus est armaturâ eorum qui Secutores dicuntur.* Lampridius in eius vitâ: *Appellatus est inter cetera triumphalia nomina etiam sexcenties vicies, Paulus primus secutorum.* Vbi optem scribere, *Palus primus.* Certè enim nomen est vilis alicuius gladiatoris, non cognomen Æmiliæ gentis. Ille autem fidi dictus fuerit, quia immobilis inuictusque aduersum oppugnantes, velut palus, ad quem milites exercebantur. Suadet hanc scripturam etiam Dio: ἐπέγραψε πρὸς τοὺς θηλωδεῖσιν αὐτῆ ἐπωνύμοις ἐχρητο, πρὸς τὸ πάλ. Σεικτόρων, si diductim tamen legas corrigasque, πρὸς τὸς πάλ. Nam nomen proprium fuisse non dubium, ex ritu quo solent victores appellari nomine alicuius celebris gladiatoris. Lampridius: *Nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia.* Arma Secutoris describit Isidorus, nescio an ex fide: *Secutor est ab insequendo retiarium dictus. Gestabat enim cuspidem & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret rete, iste superaret.* Hæc armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper insequitur. ideoque cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt. De massâ quidem plumbeâ nihil mihi lectum.

Gladius. & gladium illi tribuit Prudentius:

Et altera in Dione.

Secutorum arma.

Altius impresso dum palpitat ense secutor.

Clypeus.

Clypeum adiungit Dio, de Commodo: ἢ μὲν ἀπὸ δεξιῆς τῆ δεξιᾶ ἔχων. quem inserit eius dextræ; non quia id alij Secutores, sed quia

quia

quia Commodus gloriabatur iactabatque esse scæua. Idem & Galeam: quæ communis gladiatoribus plerisque. Artemido- Galen.
 rus lib. II. aliquid iuuat in ratione Secutorianâ pugnandi: *Siquis*,
 inquit, *cum Secutore compositus sibi videbitur*, ὁμορφον μὲν λήψεται γυ-
 ναῖκα καὶ πλοσίαν, μεγάλη δὲ φρονούσων ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ, καὶ δὲ κατὰ φρονούσων
 ἢ ἀνδρῶν, καὶ πολλῶν κακῶν αἰτίαν ἐσομένην, αἰεὶ γὰρ διώκει: id est, *pulchram*
quidem feminam sibi iunget & diuitem, sed magnam spirantem ob
opes, ideoque & viri contemptricem, & multorum malorum aucto-
rem. semper enim insequitur. Secutores cum Myrmillonibus eod-
 dem esse scribit in Epistolas ad Atticum vir disertus. & vellem
 ratione aliquâ id docuisset, aut exemplo.

CAPVT VIII.

De Retiario. vnde petitum id genus. descriptio pugnae & armorum.
 & cum quo commissus.

RETIARIUM ritè subiungam. is enim plerumque com- Retiarij,
 missus cum Secutore. Isidorus describit his verbis: *Retia-* qui?
rius, inquit, *qui contra alterum pugnantem occultè ferebat rete quod*
iaculum appellatur (vellem scripsisset breuius & veriùs, ferebat re-
teiaculum) vt aduersarium cuspidem insistentem operiret, implicitumque
viribus superaret. quæ armatura pugnat Neptuno tridentis causâ.
 Origo & exemplum eius armaturæ, non dubiè à Pittaco, qui Eorum ori-
 inter sapientes. Ita enim ille ex prouocatione cum Phrynone go.
 pugnavit. Strabo lib XIII. ὅτερον δὲ ἐν μονομαχίᾳ προσκαλεσθαι μένου ἢ
 φρωῶν, ἀλιδοπικῶν ἀναλαβῶν σπόδων συνέδραμε, καὶ τὰς μὲν ἀμφιβλήσρω
 περιέβαλε, τῇ βίαν δὲ καὶ τὰς ξιφιδίω ἔπειρε & ἀνείλε. id est: *Postea verò ad*
singularem pugnam à Phrynone prouocatus, cum piscatoriâ schemâ in
eum pugnavit: & retiaculo quidem hominem circumuoluit, tridete verò
& pugione impulit occiditque. Similia Diogenes lib. I. præter quod
 δικτων ὑπὸ ἢ ἀπίδα λαθεσίως habuisse eum scribit. At Retiario certè
 nostro non clypeus. Iuuenalis cum curâ eius arma descripsit, &
 velut ex professo; dum Gracchum quendam ex primâ nobili-
 tate tangit, qui in arenâ retiarius pugnavit, Satyrâ VIII.

— & illud

Dedecus urbis habe. nec myrmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supinâ,
Damnat enim tales habitus, & damnat & odit.

*Nec galeâ frontem abscondit. mouet ecce tridentem,
Postquam vibratâ pendentia retia dextrâ
Nequiquam effudit : nudum ad spectacula vultum
Erigit, & totâ fugit agnoscendus arenâ.
Credamus tunicâ, de faucibus aurea cum se
Porrigat, & longo iactetur spira galero.
Ergo ignominiam grauiorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho iussus pugnare secutor.*

*Iuuenalis
explicatus:
Retiario-
rum arma.*

*Retiarij si-
ne galeâ.
Nudo vul-
tu.*

*Rece effun-
debant.*

*Deinde fu-
giebant.*

*Tridens ei
pro celo.*

** Satyr. II.*

*Et Spongia,
tegmen.*

*An & gla-
dium ha-
buerint?*

Quæ digna explicatu. Ait, *nec clypeo Gracchum pugnantem. non ergo Retiario clypeus: & remouet à Secutoribus. Addit, aut falce suspinâ. non ergo fica: & remouet à Threcibus. Deinde, Nec galeâ frontem abscondit. quia contentus solo galero, de quo etiam subiicit, & longo iactetur spira galero. Nudâ facie ergo Retiarij, soli ex gladiatoribus. Ad quam sententiam aptanda sæuitia illa Claudij Tranquillo narrata, qui gladiatores etiam fortè prolapsos iugulari iubebat maximè retiarios, vt exspirantium faciem videret. cap. xxxiiii. Item hoc Iuuenalis, in loco: nudû ad spectacula vultum Erigit. Pergit, Postquam vibratâ pendentia retia dextrâ Nequiquam effudit, & oculis subiicit solène genus eius pugnae. Ita enim docti Retiarij factique, vt arte quâdam, collectum suspensumq; dextrâ manu rete in aduersarij caput iacerent: & si errassent, effusè fugerent donec fortè iterum rete collegissent. Ad hanc fugam illud, totâ fugit agnoscendus arenâ. & Artemidori interpretatio: εἰ δὲ Πηλαίω, λήψῃ γυμναῖα ἀποεν καὶ ἐσπινῶ, & οὐράδα, ῥᾶσα πᾶς βελόμων πησιάζουσιν: id est, Si cum Retiario, capiet uxorem pauper-tinam & lasciuisculam, & fugacem, & facilem volenti cuiq; iungi. Ait etiam Iuuenalis — mouet ecce tridentem. Tridens enim siue fuscina illi, pro gladio. Postremò — credamus tunicæ. scilicet quia inermes retiarij, & in solâ tunicâ. Sic de eodem alibi* ident: — tunicati fuscina Gracchi. Sueton. Calig. Retiarij tunicati quinque. Tertullianus tamen Spongiam iis adtribuit, pectori nimirum tegmen. Poterit, inquit, de misericordiâ moueri defixus in morsus vrsorum, & spongas retiariorum. Nec plura dixerim de armis. Inter-rumpēs Pighius, Non tu plura? inquit. Atqui etiam gladium illis fuisse firmare ex Valerio meo possum, à te negatum. Verba eius libro I. De somniis: Cùm gladiatorium munus Syracusis ederet-ur, inter quietem Aterius Rufus quidam retiarij se manu confodi vi- dit:*

*dit: idque postero die in spectaculo confessoribus narrauit. Incidit deinde vt proximo ab equite loco, retiarius cum myrmillone introduceretur. cuius cum faciem vidisset (nota & hîc vultum retiarij nudû) * idem* * Mallem, iisdem. *dixit ab illo retiario se trucidari putasse, protinusque inde discedere voluit. Illi sermone suo metu eius discusso, causam exitij misero adtulerunt. Retiarius enim in eum locum compulso myrmillone & abiecto, dum iacentem ferire conatur, traiectum gladio Aterium interemit. Nonne diferttè ait gladium? Duza excepit ambigens, Semel id lectum, inquit. & quis scit an gladius non venerit in locum tridentis? cuiusmodi menda pluria sublata tibi Valerius debet. Rem certè vicde. quomodo gladius illi, si in sinistrâ tridens, in dextrâ rete? Niisi fortè ad latus succinctus ille, non ad pugnae vsum fed cædis. id est, quo prostratum abiectumque aduersarium iugularet. Quod eò magis illabitur, quia Pittaco Ἐπίδορ etiam tribuit Strabo. Victor hîc Duza, Sequitur vara vibiam, inquit. Post Pighium, etiam ego in te ibo. Dixisti Retiarium cū Secutore compositum: ego aio cum Myrmillone. Occupans Duza: Mane Victor, inquit, mane. hoc iam agebam, vt expedirem. Dixi cum Secutore; & rem dixi. Iuuenalis, ——— cum Graccho iussus pugnare secutor. At Gracchus retiarius. Suetonius Caligulâ: Retiarij tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine vllototidem secutoribus succubuerant. cū occidi iuberentur, vnus resumptâ fuscina omnes victores interemit. Iuuat quod Lampridius scribit: Commodum confecisse mille palmas retiariis victis vel occisis. Commodus autem inter Secutores. Nec negaui tamen de Myrmillone. cuius compositionis exemplum in Valerij paullò antè verbis, & in Festo, Retiario, inquit, aduersum Myrmillonem pugnanti cantatur, Non te peto, piscem peto. Et Quintiliano, apud quem Pedonis iocus de myrmillone qui retiarium consequebatur, Vnum, inquit, capere vult. Nec nouum vt vnus cum diuersis componatur: sicut Myrmillo ipse etiam cum Threce. Finio de Retiariis, si verus Prudentij addidero:*

*Spectant aratam faciem quam crebra tridente
Impacto quatiant hastilia, saucius & quam
Vulneribus patulis partem perfundat arenæ.*

Item inscriptionem veterem satis argutam, quæ Tergeste:

CONSTANCIVS. MV

NERA-

SATVRNAL. SERMONVM
 NERARIVS. GLADIA
 TORIBVS. SVIS. PROP
 TER. FAVOREM. MV
 NERIS. MVNVS SEPV
 LCHRVM. DEDIT. DE
 CORATO. RAETIA
 RIO. QVI. PEREMIT. CA
 ERVLEVM. ET. PER
 EMPTVS. DECIDIT.* AM
 BOS. EXTINXIT. RV
 DIS. VTROSQ. PROTE
 GIT. ROGVS. DECORA
 TVS. SECVTOR. PVG
 NARVM. VIII. VALE
 RAE. VXORI. DOLO
 RE. PRIVVM
 RELIQVIT.

*Significat
 utrosque
 rudiarios
 fuisse, &
 premio in
 ductos pu
 gnasse.

De Threce. unde & quando orti. de armis eorum, & præsertim accuratè de Sicâ.

THRACEM nunc dabo, vel, vt libri fideliores semper, Threcem. ad quod exêplum in Maximini vitâ, Threcifcus. Festus de istis: *Threces gladiatores, à similitudine parmularum Threces, Thraciarum.* Imò non ab armis solùm, sed, credo, quia ipsi ex eâ ^{qui, & unde dicti.} gente. Odorari videor è vestigijs Liuianæ scripturæ, parũ firmis tamen plenĩsq;, lib. xli. vbi cùm narraffet Persea regem crebras gladiatorũ pugnas dedisse, imitatione Romanâ, addit: *Familiare oculis gratumq; id spectaculum fecit, & armorum studium plerĩsq; iuuenũ accendit.* Itaque, qui primò ab Româ magnis præmijs paratos gladiatores accersere solitus erat, iam suo * * Nam quæ sequuntur, sunt in lacunâ. Tamen videtur mihi subiecisse, iam suo è regno Romam mittebat, aut quid tale. Et, nisi fallor, hæc origo Threcum. Certè suo ingenio prona ea gens ad pugnas & cædes. Ammianus: *E Thracibus inter alios immaniter efferati memorantur Odrysæ, ita humanum fundere sanguinem adsueti, vt cùm hostium copia non daretur, ipsi inter epulas, suis velut alienis corporibus imprimerent ferrũ.* Imò verò iam antiquitus ad rogum singulari certamine decertabãt. quod omnino obseruandũ Herodotus suggestit, in Euterpe, vbi de ritibus eorum sepeliendi: *χωμα δὲ χέοντες ἀγῶνα τιθεῖσι παντοῖον ἐσπερὰ τὰ μέγιστα ἀεὶ δὲ λατρίῃ καὶ λόγον μονομαχίης: Tumulum cùm fecerint, certamen varium insituumt, in quo maxima præmia ponuntur pro ratione singularis cuiusque pugnæ.* Sanè Monomachia hæc ad Gladiatores Threces spectat, quorum sparsa in libris mentio. Apud Plinium lib. xi. *Studioso Threci in C. Caesaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem.* Apud Senecam, initio libri iv. *Quæstion. Natural. Te, inquit, longiorem iurabo Fido Annao & Apollonio Pyctâ, quamuis staturam habeas Thetisi Threca incompositi.* quæ postrema in libro Lipsij scripto, *Threcisum trece compositi.* ex ijsque procliuâ correctio, *Threcis cum Threce compositi.* Habitum videlicet aspicit pugnantium inter se Threcũ, &, dum in arma se colligunt, subidentium. Mentio & istorũ Horatio, — *Threx est Gallina Syro par?* Quæ ad verba ludus mihi & iocus Scholiastes vetus (si tamen ille) *Threx Gallina, inquit, fuit secutor, Syrus autem retarius.*

Conatus interpretãdi explẽdiq; Liuij.

Threces cruenti.

Threcem cum secutore confundit Horatij interpres.

L

O homo,

"Ipsum at-
tigit, in men-
pe limen
ostij.
Alius cum
myrmillo-
no.
Arma
Thracum.
Parma.

O homo, * Αὐτὸν κέχθουκας τὸν Βατῆρα τῷ Θύρα, ut est parœmia. At ecce nouitius interpres configit illi oculos, & Thrax, inquit, est myrmillo: & secutor idem cum retiario. Quid restat? nisi ut columba sit miluus, & ouis lupus? Nugantur illi: nos arma Thracum videamus. Festus dat ijs parmas. etiam Martialis:

Hæc quæ sæpè solet vinci, quæ vincere rarò

Parma, tibi scutum pumilionis erit.

Sumpta autem parma à Thracum populo, quibus velut propria. Glossæ: *Parma*, Θρακικὸν ὄπλον. Plinius de Speculis: *Plurimumq; refert concava sint poculi & modo, an parma Threidica.* Corruptus in hac voce Alexādrinus Clemens Stromat. i. Θρακίαι, inquit, πρώτοι τῶν καλεμένων παράμην εὐρον (ἐστὶ δὲ μάχαρα καμπύλη) καὶ πρώτοι πελάγαις ἐπὶ τῶν ἰσθμῶν ἐρχέσθαι το, id est, *Thracæ primi eam, quæ Parma nominatur, inuenerunt, (est autem gladius incuruus) & primi peltis in equis sunt usi.* Quid? parma, gladius? dictu audituque nouum.

Clemens
Alexand.
correctus.

Harpe, en-
fis sulca-
tes:
Curtio
Coptis.

Sica Ro-
manorum
qualis.

Corriego, τῶν καλεμένων ἄρπην, Harpe enim Thracum, quæ Latinis, fica. Iosephus lib. xx. καὶ οἱ Σικαίριοι καλέμενοι (λησαι δὲ εἰσὶν ἔτοι) τότε μάλιστα ἐπλήθυσον, χρώμενοι ξιφιδίοις ὡδραπλησίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάκαις, ἐπικαμπέσι δὲ καὶ ὡδραπλησίοις ταῖς ὑπὸ Ρωμαίων Σικαίαις καλεμέναις: ἀπὸ ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ λησεύοντες ἔλαβον. Id est: *Ij qui Sicarij appellati (latronum genus est) tunc sanè excreuerāt, vtebantur gladiolis, quod ad magnitudinem attinet, haud longè ab Persarum Acinace diuersis: sed incuruis tamen inflexisque, quales sunt ea quæ Romanis appellantur Sica. vnde & agnominati latrones ij habuerunt.*

Ea Threçū
propria.

Glossæ: *Sica* Θρακικὸν ξίφος ἐπικαμπές. Hæc autem ipsa Sica, in vsu Threci gladiatorii. Suetonius in Caligulâ: *Myrmillonem rudibus secum batuētē, & spontè prostratum confodit ferreâ sicâ.* Probabile enim, contra myrmillonem, pugnassee cum Threidicis. Iuuenalis clariùs: — *pugnantem falce supinâ.* Quam falcem doceo interpretes Harpen esse siue Sicâ, & Threçem circumscribi. Et clarissimè Artemidorus, me quidem emendante: εἰ μὲν Θρακίαι πυκτεύει τις, λήψεται γυμναῖκα πλουσίαν, πανῆρρον, καὶ φιλόπρωτον. πλουσίαν μὲν, διὰ τὸ κατεσκευασθαι τοῖς ὀπλοῖς: πανῆρρον δὲ, διὰ τὸ μὴ ὄρωτον ἔχειν τὸ

Artemido-
tus verè
emendatus.

ξίφος. φιλόπρωτον δὲ, διὰ τὸ ὀπθαίνεω. Nam libri præferunt; *θώρακι.* & interpres nihil fani. Mens verborum eius hæc: *Siquis cum Thrace certare sibi videtur, uxorem ducet diuitem, astutam, ambitiosam. Diuitem, quia protectus armis. astutam, quia gladius illi non*

reclus.

*rectus. ambitiosam, quia attollit se & insurgit. Vbi omnia expressa, quæ ad hanc armaturam. Sicam etiam describit nobis è Suetonij verbis Isidorus, sed, peruersis & pollutis. Sica, inquit, à secando. Tranquillus autem dicit, dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curuatus fuisset ex acie recta: procurrit vnus ad eum corrigendum. tumque à pugnante responsum, sic pugnabo. inde * Sica * Certè sã nomen datum est. An mens hæc Tranquilli, nescio & ambigo: balbutiem quidem Hispalensis illius videtis. Arma Threcum, Ciceroni, alijsque, Threcidica dicta: & pugnare Threcidicis.*

** Certè sã
campoeta
producunt:
tanquam
aliunde ory-
mon quam
à secando.
Threcidica
ἀπὸ τῆς,
ἰψα arma
Threcum.*

CAPVT X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuentâ, ipsi è Gallia petiti. Arma eorum, & compositio.

MYRMILLONEM in Arenam nunc produco. & simul obortus Duza largior risus. Nos mirati sumus. Quid rei subitæ est? inquam. & quem rides, aut irrides? Non possum, inquit, mihi admoderari. Virum doctum rideo, virum magnum, qui Myrmillones dictos quasi Myrmidones censet, litterâ D. in L. mutante. O Musæ! quò non penetrat Criticum acumen? vt ego me hebetiorem natum esse, non molestè feram. Transfert ecce velificante vnâ litterâ Myrmillones in Græciam.

*Turnebt
originatio
ridicula
super Myr-
millone.*

At ego in Galliam potius; vnde venisse eos accredam Festo: Retiario, inquit, pugnanti aduersus myrmillonem cantatur, Non te peto, piscem peto: quid me fugis Galle? quia myrmillonicum genus armature Gallicum est, ipsique Myrmillones antè Galli appellabantur, in quorum galeis piscis effigies inerat. Nec abit à Festo Plutarchus in Crasso, qui gladiatores eos qui cum Spartaco rebellauerunt, è ludo Lentuli, Gallos fuisse ait & Thraces. Et Gallos ceperim, Myrmillones. Describere mihi hanc armaturam Tacitus vi-

*Myrmillo-
nes Galli.*

deatur, lib. III. Annalium: Adduntur è seruitijs gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen. * Crupellarios vocant. Nam & Myrmillones certè toti in armis. Ammianus indicat de Persis, libro XXIII. *Pedites enim in speciem myrmillonum contecti iussa faciunt.* Videntur inter pugnam soliti subsidere, ad excipiendum aduersarium, & vitabundi. Ausonius ostendit Præloquio Centonis sui: *Simulantur species multæ formarum, aper bestia, anser volans, aut myrmillo in armis subsidens.*

*Videri eos
Gallicè
Crupella-
rios ditto.
* Censeam
ita dictos
Gallis qua-
si qui ob
grauitatè
armorum
reperent,
non irent.
Crupe-
lacs. siue
Procepos.
Ratio pu-
gnandi.*

Artemido-
rus expli-
catus.

Myrmillo
cum Thre-
ce pugna-
bat.

Sive etiam
cum Retia-
rio.

Myrmillo-
nis verbū,
mirum ni
Etruscum.

* Reliquum
seme auri
generis.

Sed & Ammianus lib. XVI. *Seq; in modum myrmillonis operiens, hostiū latera perforabat. Capitis ergo illa Artemidori verba de Threce, supra: quem ait solitum, ὁπλοάμεν, siue insurgere & velut con-*scendere in hostem: id est, myrmillonem subsidentem. Nam ij duo plerumque compositi. Aufonius in Monosyllabis:

Quis myrmilloni compositur equimanus? Threx.

Cicero v. in Antonium: *Myrmillo pugnavit in Asia. cum ornasset Threcedicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem trucidavit.* Tamen etiam cum Retarijs, vt monui antè. Desinebat sermonem hunc Duza: sed ad eum Victor: *Siccine defungeris? Turnebo modò inequisti (fensi enim) in originatione Myrmillonis: tu, bone, quid adfers? Inscitiam tantum, inquit Duza. & si vis suspicionem, ab Etruscis eam esse vocem. Cum enim res gladiatoria ab ijs, quidni hoc vnum nomen? Turnebi autem, Victor, nec derisor nec atrocior ego. cuius probum do-*ctumque os veneror, & quem cum vno alteroque habeo velut

* λέιψανον τὲ χρυσὲ γένους.

CAPVT XI.

De Hoplomacho & Samnite. qui fortassis ydem. Samnitium origo, & arma. Item de Prouocatoribus.

HOPLOMACHOS subiungo & Samnites. Græcum illud nomen, vniuersè sonat quemuis gladiatorem, qui pugnet armatus. Et vix aliter Dio Cassius, quàm ὀπλομάχους & ὀπλομαχίαν scripsit, vbi magis tritè dixeris μονομάχους & μονομαχίαν. Hoplomachus Græcis, pro quouis gladiatore: Romanis pro certâ specie. Tamen etiam species certa gladiatorum. Seneca pater lib. III. Controuers. apertè: *Quidam cum Hoplomachis, quidam cum Threcibus optimè pugnant.* Suetonius in Caligulâ: *Hunc è spectaculis detractum repente Threci, & mox Hoplomacho comparauit.* Nec enim est vt loca ea interpretando eludas. Martialis versus in vtrumuis valet,

Hoplomachus nunc es, fueras ophthalmicus antè.

Fecisti medicus, quod facis Hoplomachus.

Dubius animi sum, separem Hoplomachos; an cum Myrmillonibus, aut Samnitibus cõfundam. Puto cum alterutris. Nam Eosdem videri cum Samnitibus. & in Myrmillonem vox Græca conuenit, quia tectus armis: & verius fortasse in Samnitem. cuius nomen ante Ciceronem celebre, desisse sub Imperatoribus videtur, & abisse in Hoplomachum. At res armaque eadem. Samnitium sanè memoriam post Augustum non repperi. Antea sæpe. Lucillius,

Eserminus fuit, Fliccorum munere, quidam

Samnis spurcus homo.

Nonius, in Spurcum, emendatus.

Ita lego constituoque iactatum à Criticis versum. Varro apud Plinium, Tritanum quempiam celebrat *Samnitium armaturâ celebrem.* Quem locum transcribens Solinus cap. IIII. Polyhistoris, aut corruptit, aut corruptus ipse, Varro, inquit, *annotauit Tritanum Samnitem gladiatorem naturâ fuisse: qui & rectis & transuersis nervis, &c.* Absurdè. quis verò gladiator naturâ est? nec id per somnium voluit Varro. Corrigo, *Tritanum Samnitium armatura fuisse.* Et apud Ciceronem, Horatium, aliosque, Samnitium origo. Samnites crebri. Originem eorum non celat nos Liuius lib. IX. *Campani, inquit, odio Samnitium gladiatores eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt.* E quibus verbis etiam armatura

Armaeo-
rum.

eortum non ignota. nempe illa ipsa, quam in Samnitibus describit idem Liuius: *Samnites, inquit, præter ceteros apparatus, ut acies sua fulgeret nouis armorum insignibus fecerunt. Duo exercitus erant. scuta alterius auro, alterius argento calauerunt. Forma erat scuti, summum latius, quâ pectus atque humeri teguntur, fastigio equali: ad imum cuneatior, mobilitatis causâ. Spongia pectori tegumentum, & sinistrum crus ocreâ tectum. galea cristata. Picturam omnem sperno, præ hac descriptione: quam ordine vi-*

Scutum
argentatū.

Artemido-
rus inter-
presatus.

deamus. Ait, scuta calata argento. Iam ergo intellego & disco ad Samnites referenda, quæ Artemidorus scribit: *εἰ δ' ἔτις μετ' ἀργυρέων ὄπλων ποικίλει, λήψεται γυναῖκα ἡρέμα πλοσίαν, πιστήν, καὶ οἰκουράν, καὶ παιδομένην τῶ ἀνδρί. καὶ γὰρ ὑπεβαίνει καὶ ἐσκέπασται.* id est, *Siquis autem cum argenteis armis pugnet, uxorem ducet mediocriter diuitem, fidam, domus seruantem, viroque obsequentem. Nam & subit, & tectus est.* Addit Spongiam pectori tegmen. Ea est, quam in notâ feminei sexus, qui gladiatoriam exercebat, vocat Iuuenalis Baltheum,

Spongia siue
baltheus.

Iuuenalis
versus de
feminis ex-
plicati.

*Quale decus, rerum si coniugis auctio fiat,
Baltheus & manica, & crista, crurisque sinistri
Dimidium tegmen.*

Nam ij versus planè apti de industriâ ad armaturam Samnitum; quam ut nobiliorem, feminæ (quoniam ita Veneri cum Marte visum) feminæ, inquam, nobiles adfectabant. Pergit Liuius: *sinistrum crus ocreâ tectum.* quid aliud Satyricus—*crurisque sinistri Dimidium tegmen?* Postremò, *galea cristata.* At Iuuenalis, — *& manica, & crista.* Varro: *Pinna, quas insigniti milites in galeis habere solent, & in gladiatoribus Samnites.* Itaque Pinnirapi, noto illo versu

Ocrea in
sinistro
crure.

Pinna in
galeis.

Iuuenalis
explicitus.

Pinnirapi cultos iuuenes, iuuenesque lanista,
non alij quàm qui cum Samnite compositi, quiq̃ue rapiunt eius pinnas. Onomasticon vetus *Secutores* eos facere videtur: *Pinnirapi, inquit, sectatores gladiatores quòd pinnas rapiant. Puto, secutores.* In Cicerone tamen obseruo *Prouocatores* componi solere cum Samnitibus. Oratione pro Sestio: *Ex ergastulis emptos nominibus gladiatorijs ornavit, & sortitò alios Samnites, alios Prouocatores fecit. Quamquam obscuro mihi Prouocatores, nisi si lucem ijs dabunt hæc Artemidori: ὁ δ' ἔτις πλοσίαν*

Prouocato-
res, siue
probato-
res.

ἴταρ, εὐμορφον μὲν καὶ χαριεσσαν, λαμυράν δὲ καὶ ἑρατικὴν: id est, *Probactor* autem pulchram quidem & venustam (uxorem significat) sed lubricam & amoribus deditam. * *Probactorem* enim vocare videatur, quem Cicero *Prouocatorem*: & in alterutro vox emendanda. Ad Samnites etiam pertinere illa Apuleij censeam è lib. XI. *Porro alium ocreis, scuto, galeâ, ferroque insignem, è ludo putares gladiatorio procedere.* Dat enim eorum arma. Nec plura de salebroso hoc utroque genere: è quo non satis me eripio. Tu Lipsi, tu Pighi, iuuate.

* Nam fieri potest, ut peregrinum nomen sit, ut Myrmillo.

HOPLOMACHVS SIVE SAMNIS
CVM PROVOCATORE.

CAPVT XII.

De Effedarijs, deq; Andabatis. & de vtraque ratione pugnandi.

SILENTIBVS nobis, Heu capita sine linguâ! inquit. sed pergo. Haftenus notissimos frequētissimosq; gladiatores produxi: superfunt alij, famosi non adæquè. Effedarij sunt, qui ex effedo pugnât. Mentio eorum Suetonio, Calig. cap. xxxv. *Cùm quodam die muneris effedario Poro ob prosperam pugnam seruū suum manumittenti studiosius plausum esset: proripuit se è spectaculis indignabundus & clamitās, dominū gentium populum ex re leuissimā plus honoris gladiatori tribuentem, quàm consecratis Principibus aut presenti sibi.* Iterum Claudio, cap. xxi. *Cùm effedario pro quo quattuor filij deprecabantur, magno omniū favore indulgisset rudē, tabulam illicò misit admonens populum quanto opere liberos suscipere deberent, quos viderēt & gladiatori præsidio gratiæque esse.* Ex quibus liquet inter legitimos gladiatores eos fuisse: quanquā mixtim, opinor, modò è curru, modò pedites præliati sint. Nam desiluisse eos, & pedibus pugnasse, præit ad suspicandum Seneca in ioco Iulij Græcini, de Aristone philosopho qui in gestatione diserebat epist. xxix. *De eodē cùm consuleretur Iulius Græcinus, vir egregius quid sentiret, Non possum, inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat. tanquàm de Effedario interrogaretur. Vbi legerim, de gradus.* Seruum etiam habuisse videntur in pugnâ, qui pro aurigâ: ex Tranquilli priore loco. Nescio an in Artemidoro restituenda hæc vox: *ὁ δὲ ἀριδάειος, ἀργὴν ἢ μωρὰν τὴν γυμναῖκα σημαίνει*: id est, *Aridarius, ignauam & stultam uxorem designat.* nescio, inquam, an legendum, *ὁ δὲ ἐσοιδάει* ☉. Credo restituenda, quia coniungit cum ciue Equite Andabatâ. deinde ex interpretatione. Nam *ἀργὴν* velocem, vagam ibi acceperim: non otiosam inertemque. quod conuenit cum curru & cum actionibus stolidæ & moræ.

Andabata, qui? Clausis oculis pugnabant.

Andabate his proximi, siue ἀναβάται. sed Latina cōsuetudo vetus D. interiecit. Hi pugnabant ex equis, galeâ frontē oculosque tecti. Varronis Satyram fuisse scimus, cui titulus, Andabata. Ex ea fragmentum, quod aptum huic ritui firmando leuiter emēdatum: *Aurum, inquit, non minus præstringit oculos, quàm τὸ σὲ κρᾶτος.* vbi Iunius olim noster, *quàm ὄπλιται κρᾶτ* ☉. Verissimè ego, *quàm τὸ αὐτὸ κρᾶτ* ☉. Andabatam alloquitur: Et ὦ mi homo (ait Varro)

Effedarij
gladiato-
res.

Ratio eorū
pugnandi.

Iocus apud
Senecam
explicatus,
correctū-
que.

Bona cer-
taq; in Ar-
temidoro
correctio.

Andabata,
qui?
Clausis o-
culis pu-
gnabant.

Varro emē-
datus.

Varro)

Varro) aurum non minùs excæcat oculos, quàm tua hæc galea. Certè enim pugnabant clausis oculis, adeò vt origo adagij inde. *Adagium ab iis oritè.* Hieronymus contra Iouinianum : *Melius tamen est quod dicitur, clausis oculis Andabatarum more pugnare, quàm directa spicula clypeo non repellere veritatis.* Idem contra Rufinum : *Habetur dialogus apud Græcos Origenis & Candidi: in quo duos Andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor.* Valet, duos cecos. Ambigo an ijdem hi sint, qui Desultores (etsi non me fugit communius paullò id nomen fuisse, & pertinuisse ad eos qui ex equo in equum sine vllâ pugnâ transiliebant, arte,) ob verba hæc Pausaniæ, lib. v. *Ad Carpentum iungebantur equæ dossuaria, è quibus in extremo curriculo defilientes sessores, prehensis manu frenis, ad metam cursitabant. qui mos et ate meâ seruatür ab ijs qui Anabatae appellantur.* Sed isti Græci: & alij, vt videtur, à Romanis. Andabatam non dubiè Artemidorus intellexit: *ἰππῶδες δὲ τῶν γυναικῶν πλοσίων μὲν εἶναι λέγει καὶ εὐγενῆ, φρένας δὲ ἐκέρχουσαν.* id est: *Eques verò uxorem prædicat diuitem & nobilem, sed quæ futura excors.* Ita enim diuinat, quia Eques sine vsu oculorum. Martialem etiam de Andabatâ interpretes, vbi Hermetem gladiatorem attollit, & variis armis pugnacem facit, libro v.

*Hermes belligerá superbus hastá,
Hermes equoreo minax tridente,
Hermes casside languidá tremendus.*

Puto enim intellegit singulis versibus, Samnitum, Retiarium, Andabatam. Quid enim aliud sit languida illa cassis, quàm hæc tenebras & languidam caliginem inducens? Isidorus nescio quid vani de istis & imperfecti: *Genera gladiatorum plura, Isidorolocus de Andabatis capiendus.* inquit, quorum primum ludus equestrium. Duo enim equites procedentibus prius signis militaribus, vnus à portâ Orientis, alter ab Occidentis procedebant in equis albis, cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis: sicque atroci perseuerantiâ inibant pugnam, dimicantes quousque alter in alterius morte prosiliret. *Quæ armatura pugnat Marti, duelli causâ.* Nugæ mixtæ veris. De aureis galeis, credo illum rectè dicere: & eò spectare interpretamentum Artemidori, *πλοσίον.* Vtrosque, Essedarios dico & Andabatas, Cicero in epistolâ ad Trebatium coniunxit: *Sed tu in re militari multò es cautior, qui neque in Oceano natare volueris, neque essedarios*

ESSEDARII.

ANDABATÆ.

rios spectare: quem antea ne Andabatâ quidem fraudare poteramus. Nec ad alios referri placet quæ de Equis gladiatorum idem ille, Cicero explicatus. pro Sestio, scribit: *Qui quo tempore conspectus erat, non modo gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant.*

CAPVT XIII.

Quidam adiecti nondum pernoti. Dimachari, Laquearij. item ostensum confundi interdum dicta nomina à poëtis, sæpè à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum, ad lucem.

DIXI omnes: certè quidem mihi notos: Nam alij inter legendum reptij etiam, sed non inuenti. Ut in Artemidoro, * Dimachærus vel Orbelas: quem colligas facilè duobus gladijs pugnasse, nec scio vltra.

Item in Isidoro Laquearij: *quorum pugna erat, inquit, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos consecutosque prosternere, amictos umbone pelliceo.* De quibus hîc tantùm legi.

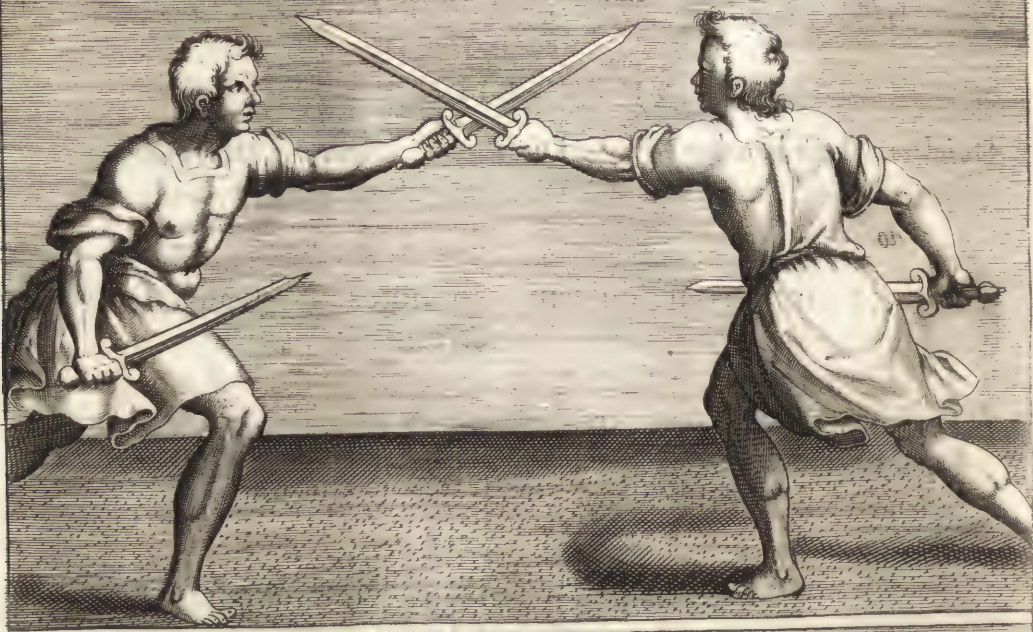
Finierat Duza: excepit Lernutius, Multa herclè bona que nos docuisti: sed discrimina hæc sempërne certa? Ferè semper, ait Duza. Confusa tamen est cùm inuenias à poëtis, vt ab Aufonio in Imperatoribus, de Commodo:

Commodus insequitur pugnis maculosus arena,

Threcedico princeps bella mouens gladio.

Non enim sicâ pugnauit, sed inter Scutores, vt dixi. At Threcedicum gladium, in genere posuit, pro gladiatorio. Sic idem, *Tres primas Threcum pugnas.* non reuerâ Threcum, sed * Samnitium potiùs, aut Myrmillonum. Sic Florus contrâ, Myrmillonem Spartacum appellat; quem fatetur gente Thracem fuisse, credo & armis. Huiusmodi talia facile & deprehendere vobis & excusare: non item gregis nostri grammatici imperitiam, qui hæc omnia turbant, miscent. Sed quia Artemidori mihi non semel mentio: iube, sodes, promi librum, Lipsi: vt puer totum caput ex eo legat, huic gladiatoria rei.

DIMACHÆRI.

LAQVEARTI.

EX ARTEMIDORI LIBRO II.

CAPVT XXXIII.

Περὶ μονομαχίας.

Μονομαχεῖν δὲ, διαζέου σημαίνει ἢ ἄλλην πρὸς ἑαυτὴν καὶ μαχὴν μα-
 χίσασθαι. μάχη τε γὰρ καὶ ἡ πυγμὴ καλεῖται, εἰ καὶ μὴ δῖ ὄπλων γίνετο, τὰ δὲ
 εὐτὰ καὶ ἐγχεσθαι καὶ δίκαια τῆς μαχομένου σημαίνει αἰεὶ δὲ τὰ μὲν τῷ φέρουσι
 ὄπλα ἐγκληθῆναι σημαίνει τὰ δὲ τῷ διώκοιτος, ἐγκαλέσαι. ἐτήρησα δὲ ἐγὼ πολ-
 λάκις, ἔλαμον ἢ τοιαῦτον ὄνειρον προαγορεύσαντα γυναικὸς τοιαύτης, οἷα ἂν ἢ
 ὄπλα ἔχον οἱ τις ὑπολάβοι πυκτόθειν. ἐπειδὴ δὲ ἀνδρῶν τῆς οἰομάτων αὐτῶν ἐκ ἑστ
 σαφῶς ὡφρασῆσαι τὰς ἀποδείξεις, χησομαι καὶ τοῖς ὀνόμασι. εἰ μὲν θάρασι
 πυκτόθει τις, λήψεται γυναικᾶ, πλοσίαν, πανῆρον, καὶ φιλόπρωτον. πλοσίαν
 μὲν, δὲ τὸ κατέσπευται τοῖς ὄπλοις. πανῆρον δὲ, δὲ τὸ μὴ ὄρθον ἔχειν τὸ ξίφος.
 φιλόπρωτον δὲ, δὲ τὸ ὀπιθάνειν. εἰ δὲ τις μετ' ἀργυρέων ὄπλων πυκτόθει, λήψεται
 γυναικᾶ ἡρέμα πλοσίαν, πσικὴν, καὶ οἰκάρων, καὶ πειδομένην τῷ ἀνδρὶ. καὶ γὰρ ὑπο-
 βάνει καὶ ἐσκέπασαι. καὶ ἑμορφοτέρα ἢ πανοπλία αὐτῆς ὡς ἑτέρα. εἰ δὲ σκε-
 τοει, ἑμορπον μὲν λήψεται γυναικᾶ καὶ πλοσίαν, μεγάλη δὲ φρονῆσαν ὅτι τῆ
 ἐσία, καὶ δὲ τὸ καταφρονῆσαν τῷ ἀνδρὶ. ἔκακων πολλῶν αἰτίαν ἐσομένην. αἰεὶ
 γὰρ διακίσει. εἰ δὲ ἡρητιαρίω, λήψεται γυναικᾶ ἄπορον καὶ ἑροτικὴν, καὶ φυγάδα, ῥάστα
 τῷ βιολομένῳ πλοσίαν ἔχουσα. ἵππος δὲ τὴν γυναικᾶ πλοσίαν μὲν ἔξω λέγει καὶ
 ἐυγενῆ, φρένας δὲ ἐκ ἔχουσα. Ὁ δὲ ἀεὶ ἀρειος, ἀργὴν ἔλαμον ἢ γυναικᾶ ση-
 μαίνει. Ὁ δὲ ὡροβάκτωρ, ἑμορπον μὲν καὶ χερσέουσα λαμυρῶν δὲ καὶ ἑροτικὴν. δι-
 μάχαιρος δὲ καὶ ὁ λεγόμενος ὄρβηλας ἡτοι φαρμακὸν, ἢ ἄλλως κακότερον ἢ ἄμορ-
 φον ἔξω ἢ γυναικᾶ σημαίνει. ταῦτα, ἐπιθανόμενος, εἰδὲ καὶ τὸ εἰκὸς σιωπτικὸς
 λόγος γράφω, ἀλλὰ ἀπὸ πείρας τῆς ἐκείνου ἀποβαπόντων πολλάκις ἐτήρησα.

I D E S T,

GLADIATORIAM exercere, significat iudicium subire, aut aliud
 aliquod certamen siue pugnam pugnare. Pugna enim appellatur
 & ipse Pugillatus siue Gladiatura, etiamsi absque armis fiat. eademq;
 illa significant inscriptiones aut iura pugnantium. Semper autem fugie-
 tis armatura significat in ius trahi: persequentis autem, trahere. Obser-
 uatum autem mihi & saepe tale hoc somnium nuptias designare eiusmodi
 feminae, qualia arma erant eius cum quo digladiari videbare. Quomiam
 autem sine Nomenclaturâ demonstrare id nō licet, utar & nominibus.

M 3

Siquis

Siquis cum Thrace componitur, capiet uxorem diuitem, callidam, & ambitiosam. Diuitem quidē, quia tegitur armis: callidam, quia gladium haud rectum gerit: ambitiosam, quia assurgit & inuadit. Siquis verò cum argenteis armis componitur, (id est, Samnitibus) capiet uxorem satis diuitē, fidam, domus & viri seruantem. Nam & inuadit, & tegitur: & pulchrior hæc armatura priore. Si cū Secutore, formosam quidem & diuitem capiet uxore, sed ob opes superbam & virum aspernantē, & malorum illi causam. Semper enim insequitur. Si cū Retiario, capiet pauperem & lasciuam, & fugacem, facilè volenti se vulgātem. Eques verò mulierē diuitem & nobilem prodcit, sed amentem. Aridarius autem (siue Eshedarius) ignauam & fatuam. Probactor, pulchrā, venustam, sed lubricam & lasciuā. Dimachærus, siue duobus gladiis pugnans, & is qui dicitur Orbelas, purgamentum aut nescio quod piaculum femina significat, malis moribus, malā formā. Atque hæc non coniiciens, nec ad probabilia sermones accommodans scribo, sed ab experientiā doctus, quā sepe hæc singillatim sic euenisse obseruitaui.

CAPVT XIV.

Pausa aliqua iterum. interea de Suppositicijs dictum. deque sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potiùs gladiatorum adiecta. primò Pegmares.

FINIERAT Duza, & simul bellaria illata sunt mensæque postremæ. Duza auidè manum ad passulas porrexit, quæ appositæ: O dapes opportunæ! inquit. vobis mihi opus: ita irrausi. Et iamne, munerarie, mittis? Nam Suppositicium pro me hunc Lipsium dabo. Ego adfurgens, Tu me? inquam. quo iure? Iure veteri, ait Duza. quia ita receptum, vt fessio gladiatorum aut victo alius atque alius sufficeretur, & contenderet cum victore. Ij Subditicij, vel Suppositicij dicti. Martialis,

Hermes suppositicius sibi ipse.

*Suppositicij
gladiatorum.*

**Vide Agellium lib. v. cap. ix.*

Græci (apud quos idem in * Athletis mos) vocāt ἐφεδρους. Plutarchus in Sullâ: τὸν μὲντοι τελευταῖον ἀγῶνα, καθ' ἅπερ ἐφεδρος ἀθλητῆς καταπὼν ἀποσενεχθεὶς, ὁ Σαννίτης Τελεσίνοσ, ἐγγυὲς ἦλθεν τῆ σφῆλαι καὶ καταβαλεῖν ἐπὶ θύρας τῆς Ρώμης: *At postremā pugna, Telestinus Samnis, tanquam succenturiatus suffectusque athleta, defesso iā Sullæ comparatus, haud multum abfuit quin eum ad portas vrbis Romæ funderet prosterneretque. Substituebatur autem sepe vnus, alter, tertius. Vnde in*

Glossis,

Glossis, Εφεδρος, *tertiarius*. Dio in Caracallâ : *μοῖσμαίων ἀνδρῶν ὅτι* Sape plu-
res, unde
πλείστον ἔχαιρεν αἵμασι. καὶ ἕνα γε αὐτῶν Βάτωνά τετιν ἐφεξῆς ἀνδράσιν ὀπλο- Secundarij
ἢ Tertia-
rij.

*μαχῆσαι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀναγκάσας, ἔπειτα ἀποθανόντα ὑπὸ τῶν τελευταίων περι-
 φανῆ ταφῇ ἐτίμισσε: Gladiatorum sanguine inprimis deletabatur. & ex
 iis Batonem quendam, cum tribus ex ordine eodem die pugnare iussit,
 eumq; à postremò interfectum magnificè sepeliit. Credo & Lactantiū
 sentire de hoc ritu: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter alter
 è duobus occisus est, & tanquam humanum sanguinem sitiant, oderunt
 moras. alios illis compares dari poscunt recentiores, ut quamprimum
 oculos suos satient. Itaque ades, Lipsi, & pugna mei fessī vicē. Ego
 æstuabam & tacebam. sed commodum subuenit Pighius: Non
 imponis nobis homo argutissime, inquit, non supponis. Mos
 hoc suadet: sed non ad arbitrium tuum. Sors decidebat. Plinius* si forte da-
ri soliti.
Plinius il-
lustratus.
*lib. v i i i. Epistolarum: Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors
 aliquem seponit ac seruat, qui cum victore contendat: sic in Senatu sunt
 aliqua prima, sunt secunda certamina: & ex duabus sententiis, eam
 quæ superior exierit, tertia exspectat. Statius lib. i i i. Siluarum:*

Iam placide dant signa tubæ, iam sortibus ardens

Fumat arena sacris.

vbi malè vulgò, *fortibus*. Ego ad Pighium, Mi seruator, inquā, Statius
correctus.
 statuam certum est statuam tibi: ita in tempore suppetias ad-
 uenisti. Sed quid ad hæc Duza? Tange hominem. licet ad tibi-
 cines mittamus. Imò ad sortes, ait Duza: nam ad eas appello.
 Non placet, inquit Lenucius. Duza mihi hunc diem pugnet,
 sine missione. Heu munerarium crudum! inquit Duza. sed se-
 qui mihi potius est, quàm trahi. Igitur quia de armis dictū, ve-
 nio ad reliqua genera gladiatorum. Inter quos primi se offerunt Pegmares
gladiatores
vulgò.
 PEGMARES. iis à loco nomen, quia peginatis impositi depugna-
 bant. Locus vnus Suetonij est, qui eos adstruit, in Caligulâ cap.
 xxvi. *Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo Sole velis,
 emitti quenquam vetabat. remotoque ordinario apparatu, rapidis feris
 vilissimos senioq; confectos, gladiatores quoque pegmares, patres fami-
 liarum notos, sed insignes debilitate aliquâ corporis subiiciebat. & is
 ipse locus anceps. Nam potius ibi legerim, gladiatoribus quoque* si sublati.
*pegmares. hoc sensu: Rabidis feris bestiarios viles, inualidosque:
 & gladiatoribus, operas pegmares fabrosque subiiciebat. Fauet
 huic interpretationi ipse Suetonius in Claudio, cap. xxxiiii.*

Præter

Præter destinatos etiam leui subitaq; de caussa quosdam commisit, de
 fabrorum quoq; ac ministrorū atque id genus numero, si ἠπόματον vel
 pegma vel quid tibi aliud parum cessisset. Hic Victor: De sententiâ
 herclè persuades, inquit. Nâ * gladiatores in pegmate pugnant
 quis legit? Non ego. & Strabonis lib. VI. Iosephiq; lib. VII. loca
 hoc tantum euincere scio, captiuos aut insignis sceleris dānatos
 in Pegmate solere ostēdi. De pugnâ verbum nusquam. In voce
 tantum hæreo. quâ enim deriuatione, quoue exēplo, à Pegmate
 Pegmares? Pegmaticos potiùs. & certè libri antiqui, Pegmatos, in
 Tranquillo plurimum referunt: pegmatis, quidam. alterutraq; le-
 ctio retineri potest, eâ mente vt gladiatoribus suppositos scri-
 bat patres familias pegmatis, id est, è pegmate. Ad pegma autē
 molendum mouendumq; , multi è numero fabrorum admi-
 nistri. Ij ergo admoti per occasionem tractiq; in arenam à Ca-
 ligulâ. A quâ interpretatione stare etiâ Dio videtur, qui de eadē
 hac sæuitiâ, ait illū deficientibus bestiariis rapi iussisse quosdam
 ἐκ τῆ ὄχλης τῆς τοῖς ἰκρίοις ἀποσπασθέντος, è turbâ quæ pegmatibus adstabat.

* Quos ta-
 men viri
 docti ad-
 struunt ad-
 seueratè.

Pegmares
 ineptè dici.

Patres fa-
 milias peg-
 matis.

C A P V T X V.

*Meridiani, non inter veros legitimósque gladiatores. sine armis, sine
 arte, seminudi.*

DVZA iterum, MERIDIANI, inquit, nunc occurrunt. qui-
 bus hoc nomē scilicet à tempore, quia sub meridiem da-
 rentur. Dio in Claudio: ἐτίθει δὲ σινοχωῶς μονομαχίας ἀγῶνας, πάντο ἄν
 σφίσιν ἔχαιρε. τὰτε ἄλλα καὶ τὰς δὲ μέσον τῆς θεας ἀδῶν τὸν τῆ ἀρίστη καίρον
 καὶ τοιοῦτοί μόνους ἠδιστα ἐδεώρει. Cui velut intérpres Suetonius cap.
 XXXIII. Bestiarjjs meridianisq; adeò delectabatur, vt etiam primâ
 luce ad spectaculum descenderet, & meridiè, dimisso ad prandium po-
 pulo, persederet. Nominat eosdem Tertullianus: Risimus & inter
 ludicras meridianorum crudelitates Mercuriū mortuos cauterio exa-
 minantem; vidimus & Iouis fratrem gladiatorum cadavera cum mal-
 leo deducentem. Nec hi tamen, vt obseruo, legitimi destinatiq; ue
 gladiatores; sed bestiariorum velut reliquæ quædam & pur-
 gamenta. Duplex enim spectaculum, * Maturinum & Meridia-
 num. Manè cum bestijs depugnabant: post meridiem, ij qui su-
 perfuerant, inter sese. & Meridiani gladiatores vocabantur.
 Ceterum nec docti factiq; ad pugnam erant, nec armis in eâ
 uteban-

Non veri
 gladiato-
 res.

* Adi librū
 tertium.

uteban-

vt ebantur aut arte. Cædes tantum promiscua, & velut laniena. *Modus pugna inter meridia- nos.*
 Seneca epistolâ v i i. bene explicat: *Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contrà est. quidquid antè pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera homicidia sunt. nihil habet quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi. nunquã frustra mittunt manû. Non galeã, non scuto repellitur ferrum. Quò munimenta? quò artes? omnia ista mortes mere sunt (aut vt rectè liber vetus, mortis moræ) Mane leonibus & vrsis homines: meridie spectatoribus suis obijciuntur. Interfectores interfecturis iubentur obijci, & victor è in aliam detinent cadẽ. exitus pugnantium mors est. Hæc sunt diu vacat arena. Nec ad aliã crudelitatem grauis eiusdẽ Senecæ querela spectat, epistolâ xcvi. Homo, sacra res, homo, iã per lulum & iocũ occiditur, & quẽ erudiri ad accipiendã inferendãque vñnera nefas erat, is iam nudus inermisq; producitur. satisque spectaculi in homine mors est. Mehercules, inquit Victor, pectus mihi cõnouit Seneca. & quas arbitrer eas feras, quæ hæc spectarunt non dicam latis, sed ficcis oculis? — * *ἀγαθοὶ δ' ἀπὸ δαυπέος ἀνδρες,* vt verbum vetus est. At perge Duza. Iterumque ille:*

* Ita emendamus, aliter vulgò.

* Non ergo vniuersè de alijs gladiatoribus.

* Viri autem boni proueniunt ad lacrymas.

MERIDIANI.

N

CAPVT

CAPVT XVI.

Plura agnomina vno capite. Fiscales siue Caesariani. Postulatici. Cateruarij. Consummati. Ordinarij. Caussa omnes nominum explicat &.

SUPERANT mihi etiam aliquot non tam genera gladiatorum, quam cognomenta. quos omnes promiscue dabo, & velut vnâ commissione.

FISCALES gladiatores reperti in vitâ Gordiani Iunioris. *Gladiatores fiscales.* *Fuerunt, ait Capitolinus, sub Gordiano Romæ elephantum triginta et duo, gladiatorum fiscalium paria mille.* Sunt ij, qui in Caesaris bonis, & velut fisco. Nam Principes ipsi proprios & peculiatos gladiatores alebant, ad instruendum suas populique voluptates.

Sine Caesariani, aulicique. Itaque rectè καίσαρος μονομάχους Arrianus dixit istos. Libro primo Dissertationum: ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς καίσαρος μονομάχοις εἰσὶ τινες αἰ ἀγαπηταὶ τῆς τε, ὅτι εὐδεις αὐτὰς φοροῦσι εὐδὲ ζῆλον. *At in Caesaris gladiatoribus quidam sunt quibus molestum est non produci, non componi.* Eadem sententia (vt multa alia) expressa in Senecâ: *Myrmillonem è C. Caesaris ludo audiui de raritate munerum querentem. Quàm bella, inquit,*

atas perit! Nec gladiatores solùm; sed alebant etiam histriones. & scripsit in Alexandri vitâ Lampridius, *Histriones aulicos cum publicasse.* Ab his orti

POSTVLATICI gladiatores. Quia enim Caesariani isti eximij viribus, arte, ornatu: sæpe postulari à populo solent, velut muneris auctarium & ornamentum. Seneca epist. vii. *Hos plerique ordinarijs & postulaticijs paribus preferunt.* Suetonius in Domitiano: *Questorijs muneribus, quæ ommissa reuocauerat, ita semper interfuit, vt populo potestatem faceret binâ paria è suo ludo postulandi, quæ nouissima aulico apparatu induceret.* Ait aulicum apparatus, quod in Gallienis Capitolinus, *gladiatores pompabiliter ornatos, cum auratis vestibibus matronarum.* Et credo ornatos

Suetonius explicatus. *cos* auro: præeunte mihi Spartiano in vitâ Hadriani: Trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenâ misit, ad deridenda eius munerâ.* Numerum enim ibi dumtaxat præter morem fuisse censeam, non vestem. Ad hoc gladiatorum genus referendi hi loci. Suetonij in Claudio cap. xxi. *Palumbum (ita gladiatori famoso nomen) postulantibus, daturum se promisit si captus esset.* Calig. cap.

*Vide aliquid in Ele. è. is nostris capite xxv.

cap. xxx. *Cum Tetrinius latro postularetur, & qui postularent Tetrinius esse ait. Plinij in Laudatione Traiani: Impetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur. Martialis:*

Cum peteret pars hæc Myrimum, pars illa Triumphum:

Promisit pariter Cæsar utraq; manu.

Ex quibus etiam discitis, nominatim hunc illumque gladiatorem flagitari in pugnam solere, siue manu siue scelere notum. Sunt &

CATERVARIJ inter gladiatores, à modo pugnae. scilicet cum non singuli cum singulis, ut moris, sed confusi mixtique pugnant & per cateruas. Scio esse * qui abnuant, * Vulgò, interores Suetonij. quique secus interpretentur: sed à me omnia exempla. Suetonius Caligulâ: *Retiarij quinque numero gregatim dimicantes. id est, velut cateruatim. Dio clarissimè de Cæsare lib. XLIII.* τὴν δὲ ἀνδρῶν συνέβαλε μὲν καὶ ἓνα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὡσαύτως εἶδισθαι. συνέβαλε δὲ ἔν τῳ ἵπποδρόμῳ πωλείοις, καὶ ἵππῆας ἵππεύσιν, ἔπεζὺς πεζοῖσι, ἄλλοις τε ἀναμιξὶ ἀλλήλοισι ἴσοις: *Viros quidem inter se commisit, ut moris erat, singulos cum singulis: sed tamen etiam maiore numero in Circo confertos dedit, equites cum equitibus, pedites cum peditibus pugnantes: alios verò confusè & permixtim, æquo utrimque numero. Iosephus libro VII. Antiquitatum, de Tito, qui Cæsareæ spectaculum dabat: καὶ πολλοὶ τῶν ἀιχμαλώτων ἐσταύθαι διεφθάρσαν, οἱ μὲν θηρίοις παραβλήθεντες, οἱ δὲ καὶ πλεονεὺν ἀλλήλοισι ἀναμαζόμενοι κησασαὶ πολεμίοις: Multi è captiuis illic consumpti. alij bestiis obiecti, alij cateruatim & plures, more hostium, depugnare inter se iussi. Dio iterum in Nerone: πεζὺς ἕχ. ὅπως ἓνα πρὸς ἓνα, ἀλλὰ καὶ πολλὰς αἰμα πρὸς ἴσους συνέβαλεν: id est, Pedites, non solum singulos cum singulis, sed etiam multos cum pari numero componebat. Nec ab aliâ mente Cateruarij Pugiles Tranquillo, in Augusto cap. XLV. Inuenio &*

VICTORES, in Plinij xxxvi. cap. xv. de Curione: *Raptisque è contrario repente pulpitis, eodem die Victores è gladiatoribus suis produxit. Et in lapide veteri. nescio an γενικός & ab effectu; an cognomine certo, & discernendi causâ. HIC PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES. CAMPANIAE. PRAETIS. ET. AESTIM. PARIA. GLAD. EDIDIT. Item in Plinio*

*Consum-
mati gla-
diatores
reiecti.*

CONSUMMATOS. non disertè scriptos, sed eliciunt ex eius verbis lib. VI II. de Elephantis: *Pugnauère postea & singu- li Principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum.* At ego abire eos à Plinij mente iudico: nec aliter eum accipio; quàm quasi dixerit, in fine gladiatorij spectaculi. vt elephanti additi fuerint velut corollarium, ad concludendos finiendos- que ludos. Possis etiam accipere * consummationem gladiatorum, cùm coniuncti omnes congregati que pugnant, redacti tanquam in vnã summam. Postremò

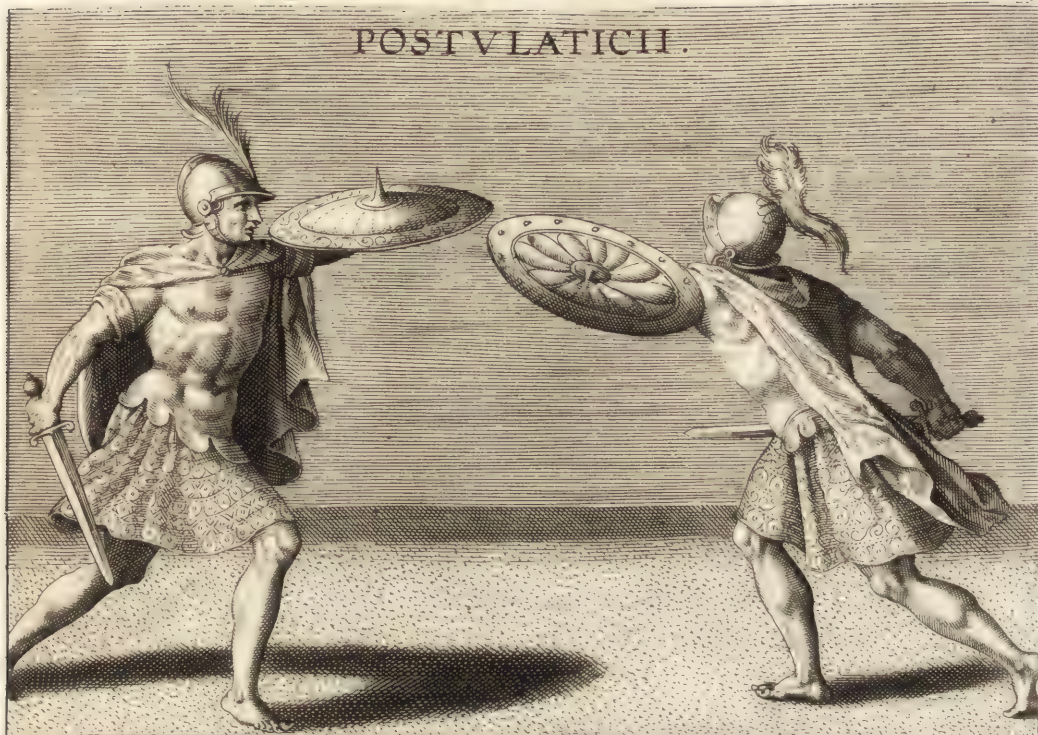
* *Adi Tur-
nebum lib.
xxx. cap.
xxxiii.*

*Ordinarij
gladiato-
res.*

ORDINARIJ gladiatores lecti, qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur: à prioribus illis (Postulaticios dico & Cateruarios) diuersi. Seneca nominat epist. VI II. & Ordinarios pugiles Sueton. Augusto, cap. XLV. quem eundem in Caligulâ videte, cap. XXVI. Vidi & risi qui OBSEQUENTE S gladiatores erueret è vitâ M. Antonini philosophi: *Armauit etiam gladiatores, quos Obsequentes appellauit.* sed enim discat, Spartianum hoc sentire, Marcum in militiam legisse gladiatores, quos ad velandam ignominiam honestè Obsequentes appellauit: sicut & seruos, quos Volones. De hominibus dixi omnia, vt meæ quidem memoriæ captus fuit. Siquid me præterijt, subijcite.

*Obsequentes
qui apud
Capitoli-
num.*

POSTVLATICII.

CATERVARII.

*Ad terminum de Hominibus, vestis adiecta: Togane fuerit, an Tunica.
Item quid Ornamenta.*

*De veste
gladiatorū
in genere.*

*Tunecos
vulgi, sus-
sequod de-
cuius seruos.*

*At Toga-
torū, et Ter-
tuianus in
Capitolino.*

*Arma, Or-
namenta
dicit.*

*Stabilita
lectio in
Seneca.*

DIXISTI sanè quàm accuratè, ait Berchemius; sed quomà inuitas, velut in scenâ, monitor ego. De veste & armis ecquid potes plenius? Age, inquit Duza, sit hoc velut auctarium operæ huius. Retiariorum vestem Tunicam dixi fuisse: opinor & aliorum. Certè Dio Commodum vt Secutorem adornans, facit cum prodisse ἐν τῷ χιτῶνι ἀνυπόδητον, *in tunica & discalceatum*. Suetonius etiam in Claudio notat vt insolens: *Induxit*, inquit, *unum ex nomenclatoribus suis, sicut erat, togatum*. Tamè ecce Terullianus difertè, de Pallio: *Verùm & cerdones & omnis gladiatorum ignominia togata producitur*. Et Capitolinus in Pertinace de veste Commodi venditâ: *Toga*, inquit, *armaque gladiatoria gemmis auroque composita*. Nec faciliè compono diuerfos; nisi si, labèti æuo, mutata res. Togam certè, cùm in honore & vsu fuit, quis credat scædatam ministeriis arenæ? De armis non magnoperè habeo quod addam, nisi appellata ea antiquis propriè Ornamenta. Eò inoneo, quia tirubare, imò labi, video in eâ voce viros doctos, Seneca Natural. Quæstion. libro quarto, initio: *Sic ergo formare vt scias te non posse consequi vt sis impenetrabilis: cùm omnia caueris, per ornamenta ferit*. honestissimè à re gladiatoria, id est per ipsa arma. At *aramenta*, ibi mauult vir eruditus. Seneca epistolâ XIIII. *Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est*. Et Suetonius ecce audentiùs, ipsos gladios appellat Ornamenta. Titi cap. ix. *Insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industriâ collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit*. Ille Ornamenta dicit, at Victor in eadem re, *is que gladios tradidit*, rectè. Tamen in Tranquillo non deuit Beroaldus sublituere, *instrumèta*. Vos Festum audite: *Ornatus, inquit, dicitur bene aptus, vt miles, aut gladiator, aut acturus fabulas*. Bene Festus: & ad eius mentem Plautus: *Ornamenta absunt: Aiacem, hunc cùm vides, ipsum vides*, Ornamenta etiam boum, apud Catonem. De armis, videtur nescio quid mutasse aut potiùs desitum reuocasse Domitianus, quod Martialis indicat illo Epigrammate:

Cùm veteres Latie ritus renouentur arena,

Et pu-

Et pugnet virtus simpliciore manu.

sed indicat tantum : & ideò nihil elicio certi.

CAPVT XVIII.

Finis Duziaci sermonis. Orditur Victor, partiturque. Hoc capite, apparatus & inuitatio, quæ ante diem muneris usurpata, explicantur.

SED ego iam portum video. Salue ô optatum mihi Sigeum. Quid ais? inquit Victor. tu vt filcas? vbi quartus ergo terminus de Modo? aut quis eum panget? Illi Duza, Varro opinor olim, Est modus matulæ: sic nobis, mi Victor, fabulæ. Aut si tanta libentia audiendi vobis: agite, Victor ipse imitatur in hoc stadium, cui lampada ego do. Lernutius ridens, Et ego tibi Duza rudem. Bonam strenuamque hanc pugnam pugnasti nobis. igitur ornamenta tua transfer in hunc Victorrem. Hein! inquit Victor: hoc est quod olim dicitur, Fabrum cadere cum ferias fullonem. Duza parabam vincula, constringor ipse. Tamen adeste, audite: de Modo modicè dicam, aut potius intra modum. Tria sermonis mei capita. Quid ante pugnam: Quid in pugna: Quid post pugnam. Ante pugnam moris, vt Editor libellos proponeret, in quibus dies futuri muneris, item nomina & paria gladiatorum: scilicet alliciendæ plebi, & expectationi commouendæ. Id vocabant Pronuntiare munus. Suetonius in Iulio: *Munus populo pronuntiauit in filie memoriam.* Ostendere munus. Cicero: *Et si munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concitatus.* Proponere munus. Suetonius in Tito: *Omnes tantâ comitate tractauit, vt proposito gladiatorio munere, non ad suum sed ad spectantium arbitrium editurum se professus sit.* Ad has edictiones Senecæ locus facit, de Breuitate vitæ: *Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quidquid interiacet, graue est: tam mehercules quàm quando dies gladiatorij muneris dictus est, transire medios dies volunt.* Quin & edicta vocat, epistolâ CXIX. *Nemo qui parturièti filie obstetricem accersit, edictum & ludorum* ordinem perlegit.* Edi-

*Vltimus li-
mes de mo-
do.*

*Victori di-
cenda.*

*Libelli gla-
diatory.*

*Pronuntiare
munus.
Ostendere.*

Proponere.

*Edicta, &
edicere.
diem.*

**quiapa-
ria descri-
pta ordine
& totus
apparatus.
Libelligla-
diatorum.*

ri ad

Cicero ex-
plicatus.

ri ad libellos, in quibus Lanistarum dictata. Potiùs ad libellos indices ludorum, quos vendebant describebantque palàm, vt in prouincias mitterèt & ad amicos absentes. Nec alium libellum Caelius Ciceroni miserat meritis eius notam, lib. II. epistolar. ad Familiares : *Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, vt gladiatorum compositiones, & Vadimonia dilata ad me mitteres?* Libellum munerarium adposirè vocat Pollio, in Claudio : *At ego scio sæpiùs inter gladiatores bonis pugnatoribus Aureoli nomen appositum. Habuit proximè tuus libellus munerarius hoc nomen in Indue ludorum.* Allusit & explicuit comiter bonus Seneca (patrem dico) lib. IIII. Contreu. *Quod munerarij solent facere ad exspectationem populi detinèdam, qui noua paria per omnes dies dispensant, vt sit quod populum & delectet & reuocet: hoc ego facio: non omnes simul produco. aliquid noui semper habeat libellus.* Nec verò in libellis solùm pronuntiatio hæc munerum : sed etiam in tabulis & picturâ. Pingi, inquam, iuebant habitum formamque pugnantium gladiatorum, item loci, munerisque totius. Plinius teriò notat libro xxxv. *Pingi, inquit, gladiatoria munera atque in publicum exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit.* Apud Horatium lib. II. Satyrâ VII. eleganter Dauus:

Picta ta-
bula gla-
diatorum.

Quando
f. m. m.
ille cu-
sus mentio
D. natom
vua Tere-
ty: & cui
poeta n. li-
bertus.
Horatius
illustratus.

*Vel cum Pausiacâ torpes insane tabellâ ;
Qui peccas minus atque ego, cum Fului Rutubi que
Aut Placideiani, contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone? velut si
Reuera pugnent, feriant, vitentque, mouentes
Arma Viri.*

vbi graphicè videtis formam eiusmodi tabularum. Illud autè, *Contento poplite*, habitum nimitum exprimit pugnantium gladiatorum : ne ad feruum ipsum referatis, cum interpretibus læuis. De his picturis Trebellium capio in Vitâ Carini : *Memorable maximè Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quòd ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus.* Vbi nescio an restituenda *Porticus Statilij.* Idemque in Venatione seruatum esse ex Capitolino discere est, in Gordianis : & hodie seruant nostri in isto Battualij ludicro, quod Gladiatorij vocant, etsi prisci illius vix vimbram.

Et Trebel-
lius Pollio.

Fortasse &
emendatus.

LIB. II. CAP. XIX.

CAPVT XIX.

Que ipso die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioque compositiones, & ostensio ornamentorum. Prælusio, hastis, rudibus, armis. Tuba cantus, & Versa arma.

HÆC ante muneris diem. At die ipso, gladiatores ordine deduci in Arenam mos fuit, & inibi solemnè quâdam pompâ circumduci. Quinctilianus: *Iam dies aderat, iam ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat, iam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant.* Ad quam traductionem accommodo illud Capitolini in M. Antonino: *Faustinam quondam cum gladiatores transire vidisset, unius ex his amore succensam.* Postquam introducti, paria inter se componebantur, siue vt Græci decenter appellant, *ἕκωμ*. Componere dixi. ita enim loquebantur. Plinius pulcherrimè de occultâ quorundam animalium discordiâ lib. VIII. cap. XII. *Quam quis aliam tantæ discordiæ causam adtulerit, nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Vbi melius liber vetus, nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem.* Etiam, Comparare. Quinctilianus: *Cum me una tamen res apud quosdam faceret miserabilem, quod viderer iniquè comparatus. Certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario vilius steterat.* Item Committere. cuius verbi sæpe exempla. In hac compositione prima Editoris cura, vt pares cum paribus confingerent. Atque adè id volebant ipsi Gladiatores. Seneca alibi: *Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi: & scit eum sine gloriâ vinci, qui sine periculo vincitur.* Lucanus libro IIII.

— *veluti fatalis arena*

Muneribus, non ira vetus concurrere cogit

Productos: odere pares.

Et benè, productos: quia id quoque arenæ huius verbum. Seneca de virtute loquens: *Produci enim illi & tentari expedit: nec vlli intelligunt, quanta sit, quàm qui vires eius laceffendo senserunt.* Post comparationem, credo, gladij armaque quibus pugnaturi, Munerario ostendebantur: explorandi causâ, & an satis acuti.

Suetonius Tito: *Ceterùm ipsos non solum familiari canæ adhibuit,*

○

sed

sed & insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit. Nam Titus ipse tunc Editor. Victor de eodem facto, petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem. Dio clarissimè in Neruâ: Collocavit eos in spectaculo quodam iuxta se, ignaros quòd proditi essent: iisque gladios tradidit, in speciem quidem uti dijudicarent an satis acuti essent (quod fieri solet:) reuerâ vt ostenderet parum se sollicitum, si vel statim interficeretur. Facit ad hunc inuulgatum adhuc ritum, quòd Dio idem scribit gladios acutissimos* Drusianos vulgò vocatos: videlicet quia crudelis ille & cruentus editor acutissimos eos semper exigebat. Cōtrâ lenissimus Marcus Imperator, qui, vt Dio ait, ἔγωγε τὴν φόνοις ἐκείνοις, ὥστε καὶ τὰς μονομαχίας ἐν τῇ Ρώμῃ ὡς ἀθλητὰς αἰκνυδίως ἐώρα μαχομένους. σιδήριον γὰρ ἐδέετο ἐδενὶ αὐτῶν ὅζῳ ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἀμβλέσιν ὡς ἀθλητὰς ἐσθαιεθόμενοις πάντες ἐμάχοντο. adeò à cede abhorruit, vt & gladiatores Romæ, tamquam athletas, sine periculo aut noxâ, pugnantes cerneret. Ferrum enim acutum nemini eorum commisit, sed obtusis & velut orbiculatis gladiis omnes pugnant. Interpellauit hîc Lernutius, Heus tu, inquit, longum hoc tuum anteloquium: pugnam ipsam videre aueo. iam committe. Mane etiam, inquit Victor: prælusio præmittenda est. Viden' tu illos qui arte quâdam iaciunt hastas? viden' qui velut feriunt gladijs? Puræ à ferro illæ hastæ, obtusi gladij. denique proludunt, & eludunt. Prælusionis diem Symmachus appellat lib. II. epistol. de canibus: Quos prælusionis die ita Roma mirata est, vt ferreis canis putaret aduicellos. Sed ille de Venatione aut Circensibus: at propriè de Gladiatoribus, Cicero de Oratore: Sed si in illo ipso gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congressionem multa sunt, quæ nos ad vultus sed ad speciem valere videantur, quanto hoc magis in oratione expectandum est? Vbi scripserim, in illo ipso gladiatorio vili certamine. Prælusio autem in Hastis, Rudibus, Armis. De hastis, Cicero in iisdem libris: Atque eiusmodi illa prælusio esse debet, non vt Samnitium qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugando nihil utuntur. Iterum idem: Et ait cum brachium concalfecerit, tum se solere pugnare. neque attendit eos ipsos (gladiatores intelligit) unde hoc simile ducit, illas primas hastas ita iactare leuiter, vt & venustati vel maximè seruiant, & in reliquum viribus. Hos Pilarios & Ven-

*Vide & coniunge qua scripsi ad lib. III. Annal. Taciti.

Prælusio, siue prolusio. Dies prælusionis, qui præmissus legitimo certamini.

Hastis præutuntur.

Pilarij.

tilatores

tilatores Quintilianus appellat: qui ea que emiserant ita librabāt, ut venire in manus viderentur, quaque iuberentur decurrere. De rudibus, Eumenius Rhetor in ea quæ De instaurandis Mæniānis: Neque enim tanta me aut negligentia aut confidentia tenet, ut nesciam quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studiorum exercitia diversitas. Ibi armantur ingenia, hîc præliantur: ibi prælusio, hîc pugna committitur: hîc plerumque velut sudibus & saxis, illic semper telis splendidibus dimicatur. Nec enim ambigo quin rescribendum rudibus & hastis. Vnde enim ibi saxa? Et hanc correctionem, amici, imputo hodie vobis. Ovidius III. De arte.

Rudibus
præliantur
baat.

Eumenius
correctus.

Sic ubi prælusit, rudibus puer ille relictis

Spicula de pharetrâ promit acuta sua.

Tertullianus oculos hîc habuit, dum scripsit aduersus Valentinianos: Congressionis lusionem deputa lector, haud pugnam: ostendam, sed non imprimam vulnera. Appellabant hæc lusoria tela. Seneca: Remoue ista lusoria arma, decretorius opus est. Item lib. I I. Quæst. Natural. Illos verò viros altissimos error iste non tenuit, ut putarent Ionem modò leuioribus fulminibus, & lusorius telis uti. Exercitoria tela, alibi * Tertullianus. E contra, vera & acuta tela, Decretoria: ut in verbis Senecæ iam dictis. Credo ideò, quia hæc velut decreto Prætoris siue Editoris dabantur, postquam inspecta acriter & probata. Hinc obscuriores illæ metaphoræ lucem accipient in eodem Senecâ: ut lib. I. De Clementiâ: Nisi plus est quod timet quàm quod damnat, non accedet ad decretorium stilum. Et Epistola CIII. Intrepidus horam illam decretoriam prospice. Eadem arma dixere & Pugnatoria. Suetonius in Caio: Batuebat pugnatoris armis. Significat enim eum omisâ rudi, vsum gladio vero. Non aliter quàm Commodus, qui gladiatores, specie depugnandi, crebrò trucidauit, cum ipse ferrum obiectum veronibus plumbeis vteretur, ait Aurelius Victor. quem locum vexant variè viri docti. Restituo ego, ferro obiecto veronibus plumbeis. Hæc sanè scriptoris cognominis mihi mens, malâ fraude pugnasse Commodum: & velut lusorius armis vteretur, vsum veris. Ferrum enim obduxisse dumtaxat laminis è plumbo: cum gladium ipsum putarent esse è plumbo. Sed redco ad rem. Pugnatorium mucronem Seneca pater dixit lib. II. præfatione: Deerat illis oratorium robur, & ille pugnatorius

Lusoria
tela.

* De penitentiâ.

Pugnatoria
arma.

Aur. Victor
explicatus
& emendatus.

Armis præ-
lusere. mucro. Addidi etiam armis eos prælusisse: & rem dixi. Nam
parmas aut clypeos in altum iaciebant, recipiebantque cum venustate. Martialis lib. IX.

Summa licet velox Agathine pericula ludas,

Non tamen efficies vt tibi parma cadat.

Nolentem sequitur tenuesque reuersa per auras

Vel pede, vel tergo, clune, vel ungue sedet.

Vt peccare velis, cum feceris omnia, falli

Non potes. arte opus est, vt tibi parma cadat.

Nec parmas solum, sed & hastas, vt prædixi: fortasse & gladios. Id vocabant propriè Ventilare. Seneca pater lib. III. Controu.

Ventilare. Deinde res ipsa diuersa tota est: aliud est ventilare, aliud pugnare. Seneca filius Epistolâ CXIII. *Quàm stultum est, cum signum pugnae acceperis, ventilare?* Martialis:

Currit, & in toto ventilat arma boue.

Plinius etiam elephantos doctos ad hanc prælusionem ostendit.

Vulgare erat, inquit, per auras arma iacere, non auferentibus ventis,

Et gladiatorios inter se edere congressus. Hoc ergo, Præludere: at cum desierint, dicuntur elusisse, aut delusisse. Cicero de Isocrate: *Non enim in acie versatur & ferro: quasi rudibus eius eludit oratio.* Nec absimili notione *Litus* definiebat Aquilius quâ *fluctus eluderet.* id est, ludere definirer. Plinius Deludere dixisse videtur, lib. XXXVII. *Luxatis potus medetur, vt licet videre gladiatores, cum deluserint, hac iuari potione.* Auditifne iam, amici, has tubas: signum commissionis sunt & veræ pugne. Idcò Apuleius tubam terminalem appellat, quia primitias & ludicra certaminis finiret terminaretque. Libro X. *At ubi discursus reciproci multitudes ambages tubæ terminalis cantus explicuit.* Virgilius:

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Quintilianus in Gladiatore: *Sonabant clangore ferali tubæ.* Statius in Siluis:

Iam placide dant signa tubæ.

Nec alterius sententiæ illud Satyrici — *dignissima prorsus Florali matrona tuba.* id est, digna quæ commissione Floraliū producat. Idque in omnibus ludis factitatum, etiam scenicis.

Seneca e-
mendatus. Seneca epist. LXXXV. *In comessationibus (emendo clarè, commissionibus) nostris plus cantorum est, quàm in theatro olim spectatorū fuit.*

cum

cùm omnes vias ordo canentium implevit, & cauea aeneatoribus cincta est, &c. Aeneatores enim, Tubicines. Plinius lib. II. epistolar. Qui numquam castra viderunt, nunquam tubarum sonum nisi in spectaculis audierunt. Iuuenalis de senum incommodis.

Quid refert magni sedeat quâ parte theatri
 Qui vix cornicines exaudiat atque tubarum
 Conventus? —

Seneca hoc signum pugnae intellexit. Quàm stultum est, cùm signum pugnae acceperis, ventilare? Diremptâ ergo Prælusione, abiectisque lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est quod *Dimicare ad certum* Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, pugnare versis armis. Caper litterator: *Inuersis armis pugnasse gladiatores non est dicendum, sed versis, id est transmutatis. sic non inuersis* pennis agitasse aurigas, sed versis.* Plauti versum è Cassinâ illustrabit hæc nota:

— ita rem natam intellego,

Necessum est vor sis gladiis depugnarier.

Nec enim aliud in câ armorum versione esse, facilè persuadeor Ouidij versu De arte:

Ponite iam gladios hebetes, pugnetur acutis.

Aliâs suspicari possumus, si quis à genere ad genus alterum transeat, puta à Secutore ad Retiarium, dici eum pugnare versis armis. At placet prius. etsi in Plauti versu saliuam etiamnum mihi mouet mea olim diuinatio, *veris gladiis.*

In fere Figuram. in quâ tu, Lector, scito quædam à pictore esse ad rem subiciendam oculis, non à veritate. ut ostiolum ante Editorem, gradus in arenam: quia reuera per alios interiores aditus delati gladij & arma in Orchestram.

Versis armis pugna.

* Cum pannos sumebant alterius coloris: puta pro ruffato Venetum. Plautus explicatus.

CAPVT XX.

Pugna ipsius descriptio. In statu stabant. petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus tegebant.

Modus gladiatoria pugna.

QVAESO oculos mihi nunc date & aures. Pugnam vobis ostendam : sed cum Ioue Homérico in monte sitis, & extra teli iactum. Ecce componunt se gladiatores & colligunt in arma : deus bone! quantâ arte curaque, sui defendendi, alterius petendi! Nec mirum. *Gladiator enim composito ad pugandum (ait Agellius) hæc proposita fors est : aut occidere, si occupauerit, aut occumbere, si cessauerit.* Hanc ex arte posituram, vocabant Statum. Petronius de anu : *Statum praeliantis componit.* Plautus facetè, vt solet, allusit Milite :

In statu stare.

— *in statu stat senex*

Ut adoriatur mœchum qui formâ est ferox.

Quadrigarius correctus apud Agellium.

Quadrigarius in singulari certamine Galli cum T. Manlio : *Ita vt antè dixi constiterunt. Gallus suâ disciplinâ, scuto proiecto, cantabundus (malim, cautabundus quasi vitabundus.) Manlius animo magis, quàm arte confusus, scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbauit. Gallus dum se iterum eodem pacto constituere studet, Manlius iterum scutum scuto percutit, atque de loco hominem proiecit. Vbi videtis curæ iis fuisse atque adeò laudi, mansisse in statu. Laberius :*

Quem nulla ambitio, nulla vnquam largitio

Mouere potuit in iuuentâ de statu.

In gradu stare.

Imò nec lasi deferebant. Seneca Consolatione ad Polybium : *Omnes scient quomodo te in isto gesseris vulnere, vtrumne statim percussus arma submiseris, an in statu & in gradu steteris.* quem locum tentant frustra. Idem enim est, Stare in gradu. Seneca : *Quorum alter vulnus premit, & constat in gradu.* Lucanus, siue quis alius auctor Poëmatij ad Pisonem :

Correctus Lucanus.

Arma tuis etiam si fortè rotare lacertis,

Inque gradu clausis libuit consistere membris,

Et vitare simul, simul & captare petentem.

Ita malo prorsus, quàm vt edunt, *Inque gradum.* Hinc apud Tertullianum : *De gradu pellerè, aduersus Marcionem : Cedere de gradu,*

gradu, Præscriptione aduersus Hæreticos : *Construere gradum*, Apologetico. Cicero etiam ab hoc gladiatorio more elegantem metaphoram plus semel vsurpat, Deijci, deturbari, de statu animi, statu mentis : & restituendam in Oratore eius ad Brutum (libro, qui non legendus iuuentuti, sed ediscendus) cen-
 seo : *Quo genere nos mediocres, aut multò etiam minus : sed magna semper vsi impetu, sæpe aduersarios de statu animi deiecimus.* Sic eligam, præ vulgatâ, *de statu omni.* Certè hoc Cicero voluit, & accomodat ad Hortensium, Catilinam, Curionem, quibus vis illa dicendi linguam imò mentem eripuit. Cùm hoc modo igitur paria in statu : petebat alter, vitabat alter. Petebat dico. ita enim propriè : & ictus ipsi, Petitiones. Seruius ad illud Virgilij, *Volscentem petit, in solo Volscente moratur* : Petitiones, inquit, propriè dicimus impetus gladiatorum. Cicero in Catilinam : *Quot ego tuas petitiones, ita coniectas vt vitari nullo modo possent, parua quadam declinatione, & vt aiunt, * corpore, excessi ?* Idem in Oratore : *Vt enim athletas, nec multo secus gladiatores, videmus nihil nec vitando facere cautè, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palestram quandam : sic oratio neque plagam grauem facit, nisi petitio fuerit apta.* Videntur etiam appellasse conatus inuasionesque singulas, Manus. Quintilianus lib. v. cap. XIII. *Vt gladiatorum manus que secunde vocantur, sunt & tertia, si prima ad euocandum aduersarij ictum prolata erat : & quarta si geminata captatio est, vt bis cauere, bis repetere oportuerit.* Idem lib. I X. cap. I. *Nam vt in armorum certamine aduersos ictus & rectas manus cùm videre tum etiam propulsare facile est ; auersa tecta que minus sunt observabiles : sic oratio, &c.* Nec diuersâ multum ratione Seneca dicit, *Manum mittere, epist. v I I.* *Nunc nihil habent quo tegantur, totis corporibus ad ictum expositi. nunquam frustra manum mittunt.* Paullò aliter Apuleius lib. I I I I. *Gladiatores illi famosa manus, venatores isti probata pernicitatis.* Significat enim veteres gladiatores, & quorum dextræ non vnâ cade imbutæ. Magis conuenit, quòd in ludo alex singulos iactus siue missus, ratione simili appellarunt Manus. Augustus in epist. apud Tranquillum : *Nam si quascumque manus remisit, exegissem.* Petere igitur, arenæ verbum. etiam Repetere. Ita appellabant geminare ictum. Lactantius : *Percussos iacen-*

*Coniectura
in Cicero.*

*Petere, &
Petitiones.*

**Vt Prudentius in-
terpretatur, lateris
sinuamine.*

*Manus
gladiatoria.*

*Manus
aleatoria.*

Repetere.

iacen-

Tranquillo lux data. *Exire.* *Excedere.* *Ludere.* *Latus te- gere.* *Per latus alterius peti.* *iacentesque repeti iubent.* In Quintiliani verbis supra, *Ut bis ca- uere, bis repetere oportuerit.* Inde natum in Caligulae caede sym- bolum: de quo Tranquillus: *Iacentem contractisque membris cla- mitantem se viuere, ceteri vulneribus triginta confecerunt. Nam si- gnum erat omnium, Repete.* Hæc inuadendi verba; at vitandi ca- uendique, Exire. Virgilius:

Corpore tela modò atque oculis vigilantibus exit.

Manilius:

Ille cito motu rigidos eludere cestus

Nunc exire leuis missos.

Excedere. Etiam Excedere. Cicero: *parua quãdam declinatione, & vt aiunt, corpore excessi.* Prudentius idipsum, uti & Manilius, *Ludere vel Eludere dixit:*

Nam si nostra fides saclo iam tuta quieto,

Viribus infestis hostilique arte petita est:

Cur mihi fas non sit, lateris sinuamine flexi

Ludere ventosas iactu pereunte sagittas?

Vbi ambigo, num, *Sarissas*, melius. præcessit enim, *iactu*: hastæ autem iaciuntur pilaque, non sagittæ. Tamen in Prudentio ver- borum non tam acer dilectus. In vitando præcipua cura, ut la- tus tegerent. Apud Terentium elegantissimo Mureto admo- nente iam innotuit: *Liceat modò tecto latere discedere.* Seneca lib. IIII. *Quæst. Natural. A turbã quantum potes te separa, nec adula- toribus latus præbeas.* Et latus certè aduersarius maximè petebat. Ammianus: *Seque in modum myrmillonis operiens, hostium latera, que nudabat ira flagrantior, districtis mucronibus perforabat.* Et Quintilianus in Declamatione quapiam, de Gladiatoribus qui vinci volebant: *Concurrerant lateribus nudis.* Tibullus:

Sæpe dabis nudum, vincat ut ille, latus.

Nec rarum erat, ut cum plura paria pugnarent, vulneraretur quispiam per alterius latus. A quã mente Ciceronis illud Inter- rogatione in Vatinius: *Omnia mea tela sic in te coniciuntur, ut ne- mo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur.* Et Liuius lib. XL. *Vt à me cæptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris.*

CAPVT XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet. Læsi supplicabant, & arma submittebant. populum, editores, orabant. si is vellet, mittebantur. Quid missio, & pugna sine missione.

ET cum exclamatione subitâ hîc Victor: En, en, inquit. Hoc habet. Nos commoti, Quid sibi hic clamor vult? inquit. Non etiam videtis? inquit. læsus est, cecidit Birria. *Hoc habet, in vulnere dictum.* Vox ea propria insultantis aduersarij, aut acclamantis vulgi. Virgilius:

— *teloque orantem multa trabali*

Desuper altus equo grauius ferit, atque ita fatur:

Hoc habet: hæc magnis melior data victima diuis.

Prudentius meus Psychomachiâ:

Tunc exarmata iugulum meretricis adacto

Transfigit gladio: calidos vomit illa vapores.

Hoc habet, exclamat victrix regina.

Simpliciter etiam, Habet. Seneca in Tragædiis:

Habet, peractum est: quas petis pœnas dedit.

Idem:

Habet, peractum est: fata se nostra explicant.

Et apud eum psc plurimens. Nec alius fanè clamor est, quem Augustinus indicat lib. vi. Confess. cap. viii. vbi de Alypio. Læsi autem gladiatores & mortis metuentes, submittebant arma. Id signum victi fractique. Seneca De prouidentia: *Quid ego istum aduersarium mihi sumam? statim arma submittet. non opus est in illum totâ potentia meâ: leui comminatione pelletur.* Nec ideò tamen liberi. à nutu populi pendebat mors eorum vel salus. Horatius:

*Ne populum * extremâ toties exoret arenâ.*

Seneca: *Gladiatoribus licet arma submittere, misericordiam populi tentare; tu neque submittes arma, nec vitam rogabis. recto tibi inuitoque moriendum est.* Idem epist. cviii. allulit: *Non faciam quod victi solent, vt prouocem ad populum.* Siue etiam ab Editoris. Cicerero ii. Tuscul. *Mittunt etiam vulneribus confecti ad Dominos, qui querant quid velint. si uis satisfactum non sit, se velle decumbere.* Dio in Caracallâ, cum infectatione sæuitiæ eius: *ἀρῶνα μονομαχίας ἐπι*

Submittere arma.

Populus exorari debebat à gladiatoribus.

** Quia rogaturi admovebant se spectaculis, unde audiri possent.*

Editores etiam rogati.

Νικουμένηα ἐπὶ τῆς ἑαυτῆς χυεθλοῖς ἐπίμοσα. ἔπειτα λέγει ἠττιφέντ ὅτι πὸς ἡ
 ἰατεῖοντ ὅτι ἂν τὸν ὄπως σωθῆ, ἡ Ἀντωνίνου εἰπέω, Ἀφελδε, ἔτ ἀιτιωάλας δει-
 δητι. id est: *Munus Nicomedie præbuit die suo natali. in quo ferunt*

* Atqui ad-
 uersario
 nullum ser-
 uandus.

Idem re ipsa
 negatus hoc
 responsum.

* Ad exem-
 plum credo
 Vestalium,
 quæ casu
 obuia pro-
 collebant
 noxiorum
 pœnam.

Quid mis-
 sio proprie.
 Diferimen-
 inter eam
 et Rudem.
 Sine mis-
 sione dare gla-
 diatores.

illum respondisse, Abi, et aduersario tuo supplica. Nam Antoninus
 ibi Editor. Quanquam reuerâ Imperatori, cum præsens, semper
 ius liberandi. Quinimò & solo* superuentu suo: nisi fallunt
 me Ouidij verba de Ponto:

Cæsaris aduentu tutâ gladiator arenâ

Exit, et auxilium non leue vultus habet.

Hæc liberatio, Missio dicta. Non enim audio viros eruditos,
 qui cum Rude confundunt. Errare eos scio totâ viâ. Missio ad
 victos pertinebat: Rudis ad victores. Illius effectus, vt ab im-
 minenti periculo, & in eum diem dumtaxat liberarentur: huius,
 vt ætatem. Martialis: *Nuper cum Myrino peteretur missio laso.* mit-
 tebantur ergo laxi. Itaque sine missione dare gladiatores, & sine
 missione pugna; non aliud, quàm ad certam mortem dari, nisi
 vincas: ius non esse, vulneratos supplicesque liberandi. Satis
 clarè vim eius verbi expressit Liuius de Perseo, lib. xli. *Deinde*
sepius gladiatores dando, et modò vulneribus tenuis, modò sine mis-
sione etiam. & Florus de pugna cum Spartaco: *Tandem eruptione*
factâ, dignam viris obiére mortem, et, quod sub gladiatore duce oport-
tuit, sine missione pugnatum est. Nec video quid iis locis possit op-
 poni. non item quid huic Senecæ: *Abscisâ missione gladiator, quem*
armatus fugerat, nudus insequitur. Non enim certè hîc de Rude.
 & Senecæ mentem fatis illustrarunt sub Caio quinque retiarij,
 qui totidem secutoribus succubuerant: cumque iuberentur occidi (id
 est, abscisâ missione) *vnus resumptâ fuscinâ omnes victores intere-*
mit. Hinc illud Augusti decretum, qui *Gladiatores sine missione*
edi prohibuit. ait Tranquillus cap. xlv. *Clementer. quoniam re-*
periti sequi munerarij, qui omnes dabât in certam mortem. Qua-
lem fuisse credimus Domitium auum Neronis, qui Munus gla-
diatorum edidit (verba Suetonij sunt, Neronis cap. iiii.) *tantâ se-*
uitiâ, ut necesse fuerit Augusto clam frustrâ monitum edicto cœercere.
 Et suspicer hoc ipsum edictum esse, quo vetiti dare sine mis-
 sione. De hac missione Quintilianus in Gladiatore: *Quas ego illius*
preces? quàm pertinaces lacrymas? quàm miserabilem obtestationem

Vetuit id
 Augustus.

Ovidi:

vidi: nemo unquam sic rogavit missionem. Idem: Nec difficilem tamen sub illo præsertim auctoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator vivere. Ad hanc etiam refero, non ad militarem, varic & decenter translata scriptorum loca, vt Senecæ: *Quid porrò prodest paucos annos vel dies lucrifacere? sine missione nascimur.* Apuleij lib. II. vbi nequissima feminarum, *Hodierna pugna*, inquit, non habet missionem. & in simili nequitia illud Petronij: *Donec Quartilla balenatiam tenens virgam, alteque succincta, iussit infelicibus dari missionem.* Eiusdem: *Inhibuitque Tryphena tam grande facinus, non dissimulat à missione.* Sed inprimis elegans Martialis epigramma, quod in Catalectis vulgavit Ios. Scaliger, antea publicè non visum: quod totum subiicio libens illustrandæ huic rei.

Cùm traheret Priscus, traheret certamina Verus,

Esset & equalis Mars vtriusque diu.

Missio saepe viris magno clamore petita est.

Sed Cæsar legi paruit ipse suæ.

Lex erat, ad digitum positam concurrere palmam.*

Quod licuit, lances, donaque saepe dedit.

Inuentus tamen est finis discriminis æqui.

Pugnauère pares: succubuère pares.

Misit vtrisque rudes, & palmas Cæsar vtrisque.

Hoc pretium virtus ingeniosa tulit.

Contigit hoc nullo, nisi te, sub Principe, Cæsar:

Cùm duo pugnarent, victor vterque fuit.

Vbi tamen quid sit, *ad digitum concurrere*, ambigo: an non ita propinquos iunctosque pugnare, vt digitus modò interesset? Alioqui & *Digitum* (opportunè monebo) Gladiatores solent *tolere*, cùm victos se faterentur. Vetus Scholiastes ad illud Persij — *digitum exere, peccas.* *Digito*, inquit, *sublato ostende, victum te esse à vitis.* *Tractum à gladiatoribus, qui victi ostensione digiti veniam à populo postulabant.*

Inserere hic de pugna ipsa Figuram: qua etiam Caput sequens tangit.

*Translata
ea dictio ad
res alias.*

**posita
con.palma.*

CAPVT XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. Intercedebat. interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere iubebantur prostrati: qui non vno ictu interficiebantur. Manum mittebant in vulnus. Postremò Libitina in Amphitheatris.

POPVLI ergo, vt videtis, in arenâ præcipuum ius: & ad eius voluntatem Domini plerumque se conformabant. Intercedebat pro victis læsisque. Seneca de Tranquillitate libro I I.

Populus intercedebat.

Idem occidi iubebat. Pollicem vertere.

Queris quid inter duos intersit? quòd inter gladiatores fortissimos. quorum alter premit vulnus, & constat in gradu: alter respiciens ad clamantem populum significat nihil esse, & intercedi non patitur. Interfici iubebat idem. Signum, conuersus pollex. Iuuenalis:

*Munera nunc edunt & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.*

Prudentius, de Vestalibus:

— *consurgit ad ictus*

*Et quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusque iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi.*

Poëta vetus *ἀνδρῶν*,

*Sperat & in sua victus gladiator arenâ,
Sit licet infesto pollice turba minax.*

Hoc Tranquillus dixit, infestis spectatoribus dimicare, in Iulio cap. xxv I. Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, vi rapiendos seruandosque mandabat. Causa huic maleuolæ

Pollices premere.

notæ à contrario prouerbio in fauore pollices premendi. quod apud Plinium Horatiumque. Ceterum in quos fauor populi, in quos odium inclinare solitum: discite ab his exemplis. Cicero

Audacia & constantia gladiatorum accepta populo.

Ignauia, odio.

pro Milone: *Etenim si in gladiatoris pugnis timidos & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos & se acriter ipsos morti offeretes, seruari cupimus.* Seneca de Irâ li. I. I.

Quid gladiatoribus quare populus irascitur, & tam iniquè vt iniuriam putet quòd non libenter pereunt? contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Et bene furorem hunc

Quiritium tangit Lactantius lib. VI. *Quero nunc an possint pij & iusti*

*iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis ac misericordiam deprecantes, non tantum patiuntur occidi, sed efflagitant. Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duobus alter occisus est. Exhorruimus in hac commemoratione, & Heu sæuitiam! inquit Duza: supra fidem meam, nisi fidos dares auctores. Certa Duza res, inquam ego. sed meo voto, Vtinam illi Bufirides omnes vnum oculum habuissent! Sed nos spectemus etiam. Dic Victor. Iterumq; Victor: Post hæc ergo, inquit, suffragia vulgi, si alba quidem fauensq; sententia; miser ille mittebatur, sed in eum diem aut id Munus dumtaxat, vt censeo. sin funesta; boni gladiatoris erat decumbere, & libenter fortiterq; recipere ferrum. Id enim imperabatur, Recipe ferrum. Cicero pro Sextio: *Ipsum verò quid accusas? num defuit gladius? num repugnavit? num, vt gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit?* Iis verbis subiecta vis; vt iugulû vltro præberent; ne membra contraherent; ne manum opponerent. Mira firmitas, si in re bonâ seriaque. Seneca epistolâ xxx. *Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit non vitandi inevitabilia. Sic gladiator totâ pugnâ timidissimus, iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attemperat.* Cicero prorsus graphicè totam rem depinxit in Tusculanâ secundâ. *Quis mediocris gladiator non modo stetit, verumetiam decubuit turpiter? quis cum decubisset, ferrum iussus recipere, collum contraxit?* Seneca iterum, De Tranquillitate: *Fortuna illa que ludos sibi facit, quo, inquit, te seruem malum & trepidum animal? eò magis confodieris & conuulneraberis, quia nescis præbere iugulum. Vives tutius & morieris expeditius, qui ferrum non subductâ ceruice, nec manibus oppositis, sed animosè recipis.* Pertinet huc apud eundem Tullium pro Roscio, C. Fimbriæ impotens responsum, Scæuulam accusantis quòd non totum ferrum corpore recepisset. Et allusit poëta magnus:*

Sic loquitur, iuguloque haud inscius accipit ensẽ.

Etiam Prudentius:

Ferrum in papillas omne recepero.

Et tamen misericordia (si ita placet) admixta his sceleribus, si quis caderet gladiator famosus. Staius, de leone:

—quòd te populûsq; patrêsq;

*Ceu notus caderes tristi gladiator arenâ,
Ingemuere mori.*

Miserabilis famosus gladiator.

Imò & quidam quasi mitiores, auertebant se à vulneribus. Quintilianus Declam. cclxxxix. *Multi se à gladiatorum vulneribus auertunt: & quamquam nemo dubitet illud spectaculum esse in parte pœnarum, tamen nequissimorum quoque hominum suprema pericula habent suam gratiam.* At illud feritatis inauditæ, quod Laetantij ipsis verbis ponam: *Quinetiam, inquit, percussos iacentesq; repeti iubent, & cadauera ictibus dissipari: nequis illos simulatâ morte deludat.* Et estne super alius ad læuitiam gradus? Est. Nam & manum mittebant in vulnus, & sanguine velut se proluebant. Colligo ex Lampridij Commodo: qui omen sibi ante mortem, vt ait non leue fecit. *Nam cum in gladiatoris occisi vulnus manum misisset, ad caput sibi deterfit.* Illud scilicet prodigio habitum, non quòd manum cruentasset (ex more enim:) sed quòd capiti suo admouisset. quasi precatus sibi suoq; capiti eadem. Sed nec defuisse è populo scite, qui gladiatorum sanguinem ex ipso vulneris hiatu biberent, calidum adhuc spirantemq; contra morbum, fateor: sed iustâ * Plinij detestatione, *cum plagis ne ferarum quidẽ admoueri ora fas sit humana.* Non ergo iniuriã in hanc feralem arenam illata, vnã cum reliquo apparatu, Libitinæ instrumenta. vt esset videlicet, quòd mortui subito efferrentur. Quintilianus clarè notat: *Sonabant clangore ferali tubæ, illatisq; Libitinæ thoris ducebatur funus ante mortem.* Nec Plinium aliter audietis lib. xxxvii. cap. iiii. vbi de gladiatorio munere Neronis: *Arma verò & Libitina, totusq; vnius diei apparatus è succino.* Ab hac re certa porta in Amphitheatro, quæ Libitinensis dicta. Lampridius in Commodo: *Galea eius bis per portam Libitinensem elata est.* Dio de eadem re: *Ἐὶ τὴν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τὸ κερὶ αὐτῆς καὶ τὰς πύλας, καὶ ὡς οἱ τελευτῶντες ἐπιφέρον, Ἐξομιῶν:* id est, *Et quòd ultimâ spectaculorum die, galea eius per eam portam quâ mortui efferri solent, elata est.* Ex his videtis, opinor, satis, quanta ista cruditas: & quam iure Prouerbij vicem scripserit Posidippus Comicus apud Athenæum:

Iterabant ictus.

Manum in vulnus mittebant.

Bibebant sanguinem.
* li. xxviii
cap. i.

Libitina in Amphitheatro.

Plinius explicatus.

Porta Libitinensis.

* Nos mitiores gladiatoribus sumus.

* Τῶν μονομαχοῦντων ἐσμεν ἀδελώτεροι.

CAPVT XXIII.

Præmia victorum, palma, & pecunia. item Rudis. Discrimen inter Rudem & Pilleum: Arma ad Herculis.

INTERFATVS hîc ego, Parce oculis, inquam, istis Victor. Non enim ultra possum sine lacrimis. Lupi, non homines; quique edere sustinuerunt, quique spectare. Macte Constantine, qui sustulisti. Date etiam paullulum, inquit Victor. iam ad exodium perducta res: & pugna certè pugnata est. Venio ad ea quæ post pugnam. Præmia dico, & Rudem. Præmia? inquam ego. quid? utrûmne istis paricidis? Istis, inquit. Augustinum audi tecum indignantem libro III. De ciuit. cap. XIII. *Pugnant etiam gladiatores, vincunt & ipsi: habet præmia laudis & illa crudelitas.* & quidem præmium victori duplex, Palma & Pecunia. De palmâ Suetonius Caio: *Myrmillonem ferreâ sicâ confodit, & more victorum cum palma discurrit.* Palma gladiatorum. Lampridius in Commod: *Tantum palmarum gladiatoriarum consecerat, ut mille contingeret.* Cicero pro Roscio: *Plurimarum palmarum nobilis ac vetus gladiator.* & ibidem: *Multas eius esse infames palmas, hanc primam lemmiscatam quæ Romæ deferatur.* Iisdem & pecunia data. Suetonius in Claudio, de subito gladiatorio munere loquens: *Nec villo spectaculi genere communior* (ego verò legerim, comior: ut comitatem Claudij prædicet) *aut remissior erat: adè ut oblatos victoribus aureos, prolataque sinistra manu, pariter cum vulgo voce digitisq; numeraret.* Pecunia item. Iuuenalis Satyrâ VII. Suetonius correctus.

Accipe victori populus quod postulat aurum.

Quæ donationes effusè creuerant, & coërcendæ à Principibus sæpe. Sed & ultra legitima præmia, corollaria adiiciebantur, exemplo à scenâ. Suetonius Augusto: *Corollaria & præmia alienis quoque muneribus & ludis & grandia & crebra de suo offerebat.* Superest de Rude: cuius mentio iucunda mihi. * Hanc indulgebant gladiatoribus veteranis, quasi magisterij signum: aut etiam nouis, in nouo aliquo & strenuo facto. Idque populo impetrante. Quintil. *Quidam ut patrem sepeliret, se auctorauit: sed die muneris productus, sub titulo causæ rudem postulante populo accepit.* Rude donare. * Rudem è ferulâ: de quâ lib. I. cap. xv. Hanc gladiator (si tamen vera & germana Acronis in Horatium Acronis ambigua adfertio.

ratiuum nota) *stans ad crepidinem Circi sub circulo Amphitheatri à populo petere & impetrare solebat.* Dabat eam, vt videtur, Editor, vel Lanista etiam ipse. Calpurnius Declam. L. in Themate: *Redemit eum Lanista, & rudem ei in arenâ dedit.* Sed tamen, vt dixi, populi arbitrio aut postulatione. quod etiam in aliis præmiis obtinuit. Lactantius: *Non potest esse immunis à sanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfecisse, qui interfectori & fuit & præmium postulauit.* At Rudis mentio apud omnes scriptores crebra: eius effectus, liberatio ab arenâ. Quod tamen distinctè intelligeris, aliter atque aliter pro conditione gladiatorum. Quidam enim, (vt Duza hîc prædixit) liberi erant siue Auctorati, qui arenæ operam pretio locabant. Ij donati rude, redibant in veterem prorsus libertatem, nullo vltra vinculo seruitutis. Exemplum in Opilio Macrino, de quo Capitolinus: *Plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerunt. & acceptâ rudi, ad Africam isse, venatorem primò, post etiam tabellionem fuisse, deinde advocatum fisci.* Alij è gladiatoribus, conditione serui. Hi donati rude, non libertatem accipiebant, sed vacationem dumtaxat à pugnâ. Lanistæ deinceps próve lanistis erant. doctores tironum, & batusuebant, non pugnabant. Ideò tuta rudis Ouidio dicta:

Tutaque, deposito poscitur ense, rudis.

Quòd si libertatem etiam impetrarent: mos erat, vti pillearentur, id est, * pillei impositione liberi iudicarentur. Itaque Tertullianus bene Rudem à Pilleo seiunxit: *Et qui insigniori cuique homicidæ leonem poscit, idem gladiator atroci petat rudem, & pilleum præmium conferat.* Quæ tamen præmia ne temerè conferrentur: cautum est quid in noxiis damnatisque seruaretur. Tempus rudi, tempus pilleo præscriptum. Quod è solo Fragmento Vlpiani nobis innotuit, vulgato à doctissimo I C. Pythæo. *Est autem differentia, inquit, inter eos qui ad gladium & eos qui ad ludum damnantur. Nam ad gladium damnati, confestim consumuntur, vel certè intra annum debent consumi. enimuerò qui in ludum damnantur, non vtique consumuntur, sed etiam pilleari & rudem accipere possunt post interuallum. Siquidem post quinquennium pilleari: post triennium autem rudem induere iis permittitur.* Vbi vel ex interuallo temporis, vides pilleum rude meliorem. Qui donati rude, Rudiarij dicti.

Tranquillus Tiberij cap. VII. *Munus gladiatorium dedit, rudiariis quoque*

Discrimen in datâ rudi, pro personis.

Auctorati, statim & plenè liberi.

Serui, non item.

Sed pilleo imposto iis opus.

** Exemplo scilicet reliquorum seruorum.*

Qui dânantur in ludum, non temerè liberati.

Rudiarij gladiatorum.

quoque quibusdam reuocatis auctoramento centum millium. Ex quo pronum colligere, non depugnasse vltra rudiarios, nisi pretio aut sponte inductos. Horatij versus totum hunc ritum satis aperiant, Ad Mæcenatem suum:

*Spectatum satis & donatum iam rude, queris
Mæcnas iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est atas, non mens. Veianius armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro.*

E quibus postremis admonitum etiam hoc volo: morem fuisse, uti gladiatores emeriti arma sua suspenderent ad Herculis: sacra videlicet eiusmodi gymnasiorum deo. Nam & athletis & gladiatoribus Hercules præesse putabatur: qui facta eius scilicet & robur æmulerentur. De athletis, lapis Græcus Romæ indicat, in quo aliquoties nominati, οἱ ἀεὶ τὴν Ἡρακλέα ἀθλοῦνται: id est, *Herculanei athletæ*. Varro: *Ex his atque huiusmodi institutis vel ad Herculis athletæ facti erant*. De gladiatoribus, præter Horatium Commodus ille testis, qui Herculem dici se voluit, imò pingi, fingi: quia gladiator. Igitur ut in Circo, Neptuni: in theatro, Veneris: sic in Amphitheatro, Herculis ædes vulgò. Vitruuius

Mos arma consecrandi Herculi. Hercules Athletis gladiatoribus præses.

Eius templum vulgò in Amphitheatris.

gymnasia aut amphitheatra non sunt, in Circo.

CAPVT XXIIII.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum. item sponstones. Principum ipsorum crudus fauor.

DIXI N' omnia, Lipsi? an est quod me fugit? fugit etiam. Nam de factionibus sponstonibusque in Arenâ, dignum notâ. Vilissimæ enim animæ addictæ his ludis & velut consecratae, in partes diducebantur, & magno studio huic generi gladiatorum fauebant aut illi. Atque ut in Circo, alius in Venetum pannum, alius in Prasinum pronus: sic in Amphitheatro, hic in Thracum armaturam, alius in Myrmillonum aut Secutorum. Antoninus Imp. in vitâ suâ: *παρὰ τὴν τερφέως, τὸ μῆτε παρασιανός, μῆτε βενετιανός, μῆτε παλμουλάει & ἢ σεκουτόρειος χρέαζ*: id est, *Ab educatore suo, non Prasiæ, non Venetianus, non Parmularius, aut Secutorius factus*. Parmularij videlicet fautores Thracum dicti,

Studia & factiones in Arenâ.

Parmularij.

Q

quia

Secutoria-
ni.

quia parmæ fauebant : & simili modo, Secutoriani. Martialis:

Vincenti parma cùm sua turba fauet.

Sponsiones
pro victo-
riâ.

Apud Arrianum Epictetus & explicat hunc morem & coërcet lib. III. Dissertationum, cap. IIII. quem videte. Sed & sponsiones interponebantur vulgò, vter vinceret. Ouidius I. de Arte:

Hos aditus Circusque nouo præbebit amori:

Sparsaque sollicito tristis arena foro.

Illâ sæpe puer Veneris pugnavit arenâ:

Et qui spectauit vulnera, vulnus habet.

Dum loquitur, tangitque manum, poscitque libellum,

Et querit, posito pignore, vincat vter :

Saucius ingemuit, telumque volatile sensit,

Et pars spectati vulneris ipse fuit.

Principes
ambuti hoc
fauore aut
ad. v.
Aliferta
Suetonij
lectio.

Et vulgus hæc tantum? Principes imò ipsi. Titus Imp. *studium*

armaturæ Thracum præ se ferens, sæpe cum populo & voce & gestu,

ut fautor, canillatus est, ait Suetonius in Tito cap. VII. Quo

loco non luscitiosus sed cæcus Glareanus, qui rescribendum

contendit, *non ut fautor,* additâ negatione. Sed ego, vosque, ca-

pimus. Domitianus contra, in hoc quoque dissidens à fratre,

myrmillonibus fautor. Nec simplex hic fauor, & in re ludicrâ,

ludus: in iram, inimicitiam erumpbat, imò eadem. Domi-

tianus *Patrem familias, quòd Thracem myrmilloni parem, munerario*

imparem dixerat, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit,

cum hoc titulo, Impie locutus parmularius, vt verba Suetonij sunt

Causam
tis hic fa-
uor.

Suetonius
explicatus.

Domitiani cap. X. Hoc volebat scilicet ille ciuis, Thracem re-

sistere myrmilloni posse, cui viribus par: non posse Editori (ipsi

nempe Domitiano) à quo premebatur. Hoc dictum luit san-

guine suo miser. Appositè & apertè hanc fauitiam tetigit Pli-

nus in laudatione Traiani: *Nemo spectator spectaculum factus,*

* Domitia-
num agit.

*miseras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens * ille verique*

honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arenâ colligebat, & se despi-

ci ac contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi maledi-

ci in illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: càm

se idem, quod deos: gladiatores, quod se putabat. At tu Casar quàm

pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti? Vidimus de-

latorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum. non solitudi-

Plinius cor-
rectus.

nem illi nouiter (moneo legendum abiunctis litteris, non iter)

sed

sed templum, sed forum infederant, &c. Et fanè etiam ante Domitianum hæc factitata: ex his Senecæ verbis, lib. I. de Clementiâ, cap. XXVI. *Non conuiuia secura ineunt, in quibus lingua sollicitè etiam ebris custodienda est: non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi queritur. Apparentur licet, inquit, magnâ impensâ & regis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire inuet?*

CAPVT XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici possit. Solitos dari sub belli tempus. In fine mos de reliquiis vini.

SED ego abiungo fessus. & dicite serio, nonne etiam vobis

Luxuri sedendo, oculique spectando dolent?

Non mihi, ait Lernutius. Pulchri isti & oblectantes ludi. Ego ad eum adducto vultu, Quod verbum te fugit? inquam. Ex imo pectore id dicis, an è labris? Ex pectore, inquit: atque adeò addo vtilis fuisse, non solum oblectantes. Nec vultu isto me terrueris. de Romanis loquor, non de nobis: de noxiorum cæde, non de innocentum. Et dic fodes, tu: gentem natam ad arma, & in armis; cui fatum, vi domare orbem: miraris in remissionibus ludicrisq; ipsis pretulisse arma? sanguinem oculis vsurpassè & cædem? Ego verò à legislatoribus multas meditationes gymnasiaque instituta scio ad fortitudinem: nullum efficacius isto. Lacedæmonij pueros ad aram cædunt, sanguinem eliciunt: tu homo misericors, si interuenias, credo, plores. At palæstram eam fortitudinis patientiaque Lycurgus censuit. Atque illi in liberis innoxiiisque corporibus sæuitiâ cæ vfi: Romanis, quos scelera sua lexque damnarant, non licuit interficere animaduersioni pariter & exemplo? At enim delectati cæ cæde fuerunt. Fateor, sed non is finis. Non delectare, sed confirmare eo spectaculo mentem oculosque voluerunt: & viuis præsentibusque exemplis monere *Fortiter agere, fortiter pati.* Accessit tamen trepida quædam voluptas. quid mirum? Apud nos ipsos, qui religione & more arcemur ab læuientiâ, in hanc partem scilicet non peccatur. Præliorum igitur sermo sit: quotusquisque erit, qui

Progladiatoribus aliquid.

Bellicum esse spectaculum.

Meditationem fortitudinis.

Voluptas spectantium accessionem esse non sinit.

Cupiditas humana videndi sanguinis.

non è speculâ aliquâ videre optet pugnantium morientiumque stragem? Lege in reum agatur: quis non relictis rebus in forum accurret, vt strictum carnificis gladium videat, & vnus miseri purpuream ceruicem? Ita est. queri libet de peruersitate naturæ. Hominem nascentem videre non capimur: capimur præter factum morientem. Sed Romanis, vt dixi, qui primi ludicri auctores, non is scopus: militiam modo & fortitudinem spectarunt. Cicero bene Tusculanâ secundâ: *Crudele gladiatorum spectaculum & inhumanum nonnullis videri solet. & haud scio an ita sit, vt nunc sit. cum verò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina.* Et Plinius in Panegyrico: *Visum est spectaculum inde non enerue nec fluxum, nec quod animos virorum molliret ac frangeret: sed quod ad pulchra vulnura, contemptumque mortis accenderet, cum in feruorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoria cerneretur.* Itaque dabant plerumque gladiatores, ituri ad bella. Spartianus in Seuero: *Profectus dehinc ad bellum Parthicum est, edito munere gladiatorio.* Et satis multis verbis Capitolinus in vitâ Maximi & Balbini: *Vnde autem mos tractus sit vt proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, vt ciuium sanguine litato specie pugnatorum se Nemesis, id est vis quaedam fortuna satiaret. Alij hoc litteris tradunt, quod verisimilius credo, ituros ad bellum Romanos, debuisse pugnas videre, & vulnura, & ferrum, & nudas inter se cohortes, (emendandum censeo, nudos inter se coortos,) ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem pertimescerent.* Atque hæc satis, vt opinor, ad excusandum publicum morem. quem tamen ipsum priuatim si spectas, quid? non tu, Lipsi, momentum aliquod habuisse censes ad virtutem? Magnum. Tempora nostra, nosque ipsos videamus. Opidum ecce vnum alterumve captum, direptum est; tumultus circa nos, non in nobis: & tamen concidimus, ac turbamur. Vbi robur? vbi tot per annos meditata sapientiæ studia? vbi ille animus qui possit dicere, *Si fractus illabatur orbis?* Ignaue miles, sequere me non in philosophicum, sed in hunc pugnatorium ludum. Vides tu illum gladiatorem? illum barbarum? illum perditum? fortiter ecce occumbit:

*Ad mortis
cotentum
facere.*

*Idem dari
solent tem-
pore belli.*

** Atquinò
per cohortes
pugnabāt
vulgò.
Capitolinus
correxit.
Potuisse
etiam priua
im esse
vultu illu-
dicum.
Exhortatio
ad constantiam.*

cumbit : iugulum præbet : ferrum attemperat sibiipſi. Tu degener, rem non trahis in exemplum ? non tecum ſic loquere ? Homullus ille ſine litteris, ſine diſciplinâ, mortem contemnere poteſt, extremum rerum humanarum : exſilium ego & mutationem loci formido. Ille ſanguinem amittit alacer : ego ſi ager aut reſculæ meæ mihi eripiantur, plorem. Ceruorum videlicet ſimilis, quibus vt fruſtrâ ingentia cornua, cùm deſit animus, ſic mihi hæc litterarum tela neſcio vti. Deſerat Lernutius. & parabam reſpondere ego : ſed Duza interpellans, Ne nunc reciproca Lipſi, inquit, hanc ferram. Diei tempus vides ? contenebrauit. Certè video, inquam : eamus. Et iam ſurgere nitebamur, ſed capite quaſſanti Lernutius, Non ita, non ita, inquit. non dimitto. Quid ? inquam, etiam Caligulam imitabere, & incluſos necabis in hoc Circo ? Proſus, inquit. aut vos bellaria hæc tangite, ne adpoſita fruſtrâ. Vin' tu, Lipſi, de hoc cannarum melle ? Sacchar appellarunt Arabes. Certè conuenit tibi homini tam miti & tam molli. Ego renui : &, non capio, inquam, ab hoc Falaride. Apud Anthropophagos naſci debuisti tu. non ſpectaſſes ſolùm, credo, ſanguinem, ſed guſtaſſes. Pax ! bona verba, ait Lernutius. & in fermento es ? exiurabo potiùs, me priora illa dixiſſe per iocum. Vinum hoc à me cape. Cyathumque porrexit ; quem ego vix ſummo ore delibans puero tradidi, & bibere iuſſi. Non tulit Lernutius : & quæ hæc res ? inquit. Proba & antiqua, inquam. Ita receptum, vt in fine menſæ, puero qui à poculis, reliquias darent vini. Imò religio quædam in illo. Athenæus libro extremo : Ἐθὼς δὲ τῶ ἀναſταſι τῆ δέειπνον, & ἀπειſασι, τὸ λοιπὸν τῆ ἀμεράτου τὰ δίδονται πικρὰ ἐμπνέειν δίδοναι, Id eſt : Mos erat vt cùm ſurgerent à menſâ, cumque libaſſent, vini reliquum puero illi darent qui bibere miniſtraſſet. Dixi, & ſurrexi. ſed Victor ad nos, Amici, inquit, cras nempe apud me eritis. Hem ! inquit Duza. cras iterum ad conuiuium ? Hæc erit profectò, vt Græci dicunt, νυμφίου βίβω. Tamen, ſi Pighius hic vult ; me Victor, viace. Sint fanè hæc tertia legitima Saturnalia, inquit Pighius. Veniemus. Dictum ſimul, abiturumque.

*Reliquia
vini pinco
na puero
data, ritus
priſco.*

F I N I S.

Q 3

INDEX

INDEX CAPITVM

QVÆ LIBRO PRIMO.

CAPVT I.

OCCASIO & origo horum sermonum.

CAP. II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Lini lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus, explicatusque. Saturnus Deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Synthesis. Plautus explicatus, Petronius & Dio correcti.

CAP. III.

De Saturnalibus diebus. Opalia. Suida lux. Ausonio medicina. Varroni lux & medicina. Aucti Saturnalium dies.

CAP. IV.

Etiâ quæsitum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

CAP. V.

Saturnalia gladiatoribus ludisque destinata. Ipsi gladiatores Marti, vel potius Saturno sacri. Saturnus inter inferos, maleficus, & cruento sacro gaudens. Tibullo lux & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

CAP. VI.

Gladiatores olim in conuiuiis: Campanorum instituto. Romani id æmulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immunitas.

CAP. VII.

In genere de spectaculis, primò. Tum de celebritate & frequentia gladiatorij ludicri: quamq; id gratum. Quo nomine antiquis dictum, Munnus, Munerarius, Munerator. Editio: Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

CAP. VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causa. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio præluximus, eumq; emendauimus. Recensio veterum munerum, quæ olim comprehensa Actis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores: mox etiâ plebeio, idq; ex testamento. postremo & feminarum.

CAP. IX.

Præter funus & religionem, etiâ voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus etiâ Sacerdotibus. Arcarius (in quâ voce Lampridius correctus.) Imperatoribus.

CAP. X.

Nec Roma solum, sed in prouinciis: ubi reges dabant, præsidisque paulatim in coloniis & municipiis increbuit mos: ubi minores magistratus dabant. postea promiscuè priuati, vario pretextu. Dies etiâ, quibus ex more dabant.

CAP. XI.

Crebritas munerum, & multitudo

rudo pugnantium, supra noſtram ſidem. Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.

CAP. XII.

Detectio huius verè ſcleris. quæq; leges ab antiquis latae, ad coercendum effuſam præbitionem. Eaduoꝝ generum, quæ certos homines ab editione arcerent: quæq; numerum & modum editioni ipſi ponerent. Poſtremò tota res ſublata. Ammianus explicatus, & Prudentius.

CAP. XIII.

Additamenti loco ad primam ſermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illuſtratus.

CAP. XIII.

Pars ſecunda, De loco, qui cùm duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei inuentus: quàm multi Romæ: qui præfecti & adminiſtri. De victu & ſaginâ gladiatorum in his ludis, qui fuere etiam extra Romam. & aliquid de ludorum formâ.

CAP. XV.

Ludorum præfecti, Lanista: qui familia præeſſe dicti, eamq; Ducere. Iidem doctores, magiſtri, Commen-

tabantur, Dictata dabant. Tirones apud eos inſtituti: quorum exercitium Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno. Aliamq; laniftis fuiſſe, ac tironibus.

CAP. XVI.

Menſe ſecunda interruptus paululum ſermo de loco: dictumq; per occaſionem de Saturnaliciis muneribus: item de Apophoretis, quæ duplicia; & in menſis, item in ludis ſpectaculiſque.

CAP. XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: deq; locis pugnae dictum. Ea ſunt Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

CAP. XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. unde id dictum, & cui rei uſuique. Obiter etiam de obſcanâ ludi parte.

CAP. XIX.

Finis conuiuij ſermonisq;. per occaſionem de diludis. item de ratione inuitandi ad hilaritatem, inuſitatum hodie. Ammianus expletus à coniecturâ. De Mutitatione, Agellius correctus, & Nonius.

QVÆ LIBRO II.

CAPVT I.

QUID ante diei ſecundi conuiuium. cum Victore diſſertatio ſuper Taciti loco de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum lauitio antiquis.

CAP. II.

In ipſo conuiuijo de Carptorum munere, & vario nomine. Item de ſtructoribus. Tranſlatus cæptus ſermo à Pighio ad Duzam.

CAPVT

CAPVT III.

Propositio dicendorum: primoq; de conditione gladiatorum. quosdam seruos esse, aut quasi seruos: quosdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoresq; passim arenâ se polluisse. quod aliis principibus permissum, aliis vetitum.

CAP. IV.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. Donec id vetitum à Seuero.

CAP. V.

Liberos homines qui in arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos. pretium mercêsque eorum, Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. Item solempne gladiatorum iuramentum.

CAP. VI.

Facta fine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum insertæ. De Orientalium parcimoniâ, vel abstinentiâ potius, in potu. De nunciis litterisq; per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

CAP. VII.

Reditio ad gladiatores. De generibus eorum, & discrimine. De Secutoribus primò: causâ nominis: ratione pugnandi, & armis.

CAP. VIII.

De Retiario. unde petitum id genus. descriptio pugnae, & armorum. & cum quo commissus.

CAP. IX.

De Threce. unde, & quando orti. de armis eorum, & præsertim accuratè de Sicâ.

CAP. X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuentâ, ipsi è Galliâ petiti. Arma eorum & compositio.

CAP. XI.

De Hoplomacho & Samnite: qui fortassis iudem. Samnitum origo, & arma. item de Prouocatoribus.

CAP. XII.

De Essedariis, deque Andabatis. & de viriusque ratione pugnandi.

CAP. XIII.

Quidam adiecti nondum pernotati. Dimachæri, Laquearij. item ostensum confundi interdum dicta nomina à poetis, sæpe à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum ad lucem.

CAP. XIV.

Pausa aliqua iterum. interea de Suppositiciis dictum. deq; sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potius gladiatorum adiecta. primò Pegmares.

CAP. XV.

Meridiani, non inter veros legitimosq; gladiatores: siue armis, siue arte seminudi.

CAP. XVI.

Plura agnomina vno capite. Fisches

scæles siue Caesariani. Postulaticij. Cateruarij. Consummati. Ordinarij. Caussa omnes nominum explicata.

CAP. XVII.

Ad terminum de hominibus, vestis adiecta: Togane fuerit, an Tunica. item quid ornamenta.

CAP. XVIII.

Finis Duziaci sermonis. Orditur Victor, partiturq;. Hoc capite, apparatus & inuitatio, quæ ante diem muneris vsurpata, explicantur.

CAP. XIX.

Quæ ipso die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioq;: compositiones, & ostensio ornamentorum. Prælusio, hastis, rudibus, armis. Tubæ cantus, & versa arma.

CAP. XX.

Pugna ipsius descriptio. In statu stabant. Petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus tegebant.

CAP. XXI.

Clamor ad vulnus, Hochabet.

Lesi supplicabant, & arma submittebant: populum, editores, orabant. si is vellet, mittebantur. Quid missio, & pugna sine missione.

CAP. XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. intercedebat. interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere iuebantur prostrati. qui non uno ictu interficiebantur. manum mittebant in vulnus. postremò Libitina in Amphitheatris.

CAP. XXIII.

Premia victorum, palma & pecunia. item Rudis. discrimen inter Rudem & Pilleum. Arma ad Hercules.

CAP. XXIIII.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum. Item sponsiones. Principum ipsorum crudus fauor.

CAP. XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici possit. Solitos dari sub belli tempus. in fine mos de reliquiis vini.

F I N I S.

R

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM.

A.			
A Ccubitoria vestimenta.	15	Aterius à Retiario occisus.	79
A Acinacis Perfarum.	82	Auctorare.	71
<i>ἀκινάκης</i> .	75	Auctorati gladiatores.	ibid.
Ad cultum.	66	Auctoramentum.	ibid.
Ad gladium.	ibid.	Augustus primus spectaculorum Edito- torem. Munerarium dixit.	25
Aduentitia.	9	Aur. Victor explicatus & emendatus.	107
Aeneatores, Tubicines.	109	Ausonius correctus.	16
Agellius correctus.	59	& explicatus.	27
<i>ἀγροδέτης</i> .	25	B Attalia gladiatorum exercitatio- nes.	49
Alcedonia.	8	Battualia, gymnasium gladiatorum.	ibidem.
A lineâ excidere.	28	Batuere quid?	49, 82
Amnianus illustratus.	41	Belli tempore dati gladiatores.	124
Amphitheatra ludicro & venationi da- ta.	54	Betizare.	60
Amphitheatra sedes cædium s. gladia- torum.	34	Bitere.	59
in Amphitheatro templum Hercu- lis.	121	Bona Saturnalia clamari solitum.	12
Amplexus, gratulationis signum.	8	Bustuarij gladiatores.	27
Anaxagoræ locus de patria.	7	C ænatoria vestis, domestica tan- tùm.	13
Andabatae, qui?	88	Cæsariani gladiatores.	98
clausis oculis pugnant.	ibid.	Calamitas orbi inuecta per ludos gla- diatorios.	38
Andabatarum more pugnare.	89	Campani conuiujs gladiatorum spe- ctacula exhibuerunt.	22
Andabatis galea ex auro.	ibid.	quos Romani imitati sunt.	ibid.
<i>Ἀνδαβηίων</i> .	55	Candidatis gladiatores dare vetitum.	39
Apophoreta, quid?	52	Caninum prandium.	73
Apophoreta Saturnalibus missitata.	51	Capitolinus correctus.	124
& in ludis.	52	Captiui in exsequijs immolari soliti, & ad bustum.	27
Apophoreta, lanx.	52	Carptores, qui?	62
Apparatus aulicus.	98	Carpus, quid?	63
Appianus illustratus.	29	Cateruarij gladiatores.	99
Apuleius illustratus.	35	Cella meretriciæ.	47
& interpretatus.	75	Cellæ seruiles.	ibid.
Argenti venæ apud Germanos quando reperitæ.	60	Cerei in Saturnalibus dati.	53
Arma, ornamenta dicta.	102	Cheironomontes.	63
Arma lusoria.	107	Chirurgi etiam medicorum nomine comprehensi.	45
Arma pugnatoria.	ibid.	<i>χειρουργοὶ ἀιθίων</i> .	15
Arma submittere.	113	Cicero emendatus.	11, 39
Artemidorus emendatus.	82,	& explicatus.	27, 91, 104
88. explicatus,	84, 89		
& interpretatus,	86		
Asparagi quàm coquantur, redire ci- tius.	9		
Aterij somnium.	78, 79		

Claudius Prætoria munera tollit. 32, 36	Dominia & Dominus quid? 59
Clemens Alexandrinus correctus. 82	Domitio. 56
Clypeus, ensis & galea, sunt arma Se- cutoris. 76,77	Drusiani gladij. 106
Coacti gladiatores. 71	Ducere classem. 48
Collum inuadere. 8	Ducere familiam. ibid.
Columbæ ad ferendas literas, in Spe- tæculis. 73	Ducere ordines. ibid.
Columbæ liberatrices. 74	E Anus, Ianus. 11
Columbæ sacra Syris. 73	Edicere diem. 103
Comburare diem. 11	Edicta. ibid.
Commentator pro Lanista. 48	Editiones Spectaculorum. 25
Committere gladiatores. 105	Editores ludorum. ibid.
Comparare gladiatores. ibid.	Editorum habitus vestisque. 41
Compitalia. 18	Eludere siue deludere. 108
Componere & compositio. 105	<i>ἐν χειρὸς νόμος.</i> 9
Coniectura in Cicerone. 111	Ensis, clypeus, & galea, sunt arma Se- cutoris. 76,77
Constantinus gladiatorum munus sus- tulit. 40	Ἐπεσόθη. 94
Consummati gladiatores. 100	Epicteci dissertationes. 12
Copis. 82	Equites Senatoresque ad gladium. 66, 67
Corollaria. 119	Essedarij gladiatores. 88
Cranium mortui in mensam inferriso- litum. 57,58	ratio pugnandi eorum. ibid.
Criticum acumen. 83	Eumenius Rhetor correctus. 107
Crixus Spartaci dux. 29	Excedere, exire, ludere, & eludere, vi- tandi verba. 112
<i>κρίξις ὄψημα.</i> 20	Exhortatio ad constantiam. 124
Cruenta Romanorum conuiuia. 23	F Abrum cadere cum ferias fullo- nem. 103
Crupellarij Gallis iidem qui Myrmil- lones. 83	Familiam ducere. 48
Cubicularij gladiatores. 23	Familia gladiatorum. ibid.
Culigna. 9	Famosi gladiatores, miserabiles. 117
Culter Venatorum. 66	Fauor interdum causa mortis. 122
Cupiditas humana videndi sanguinis. 123	Fax extincta & signi admota, vehemen- tius accenditur. 8
Curæ, infirmo vitandæ. 7	Feminae etiam ad gladium. 68
Curatores mentis. 63	in gymnasiis nudæ. 69
D Eorum imago olim in mensâ. 9	Feminarum in funere etiam gladiato- res dati. 30
Dictata dare. 49	Feminis monomachia interdicta. 68,69
Diludia, quid? 56	Ferula quid, & unde dicta. 50
Dimachari. 91	Ferulis vapulabant tirones. ibid.
Diribitores. 63	Fides dea. 30
Discrimen inter Missionem & Rudem. 114	Fiscales gladiatores. 98
Discrimen in datâ Rude, pro personis. 120	Florus illustratus. 29
Diti sacri gladiatores. 21	Forensis vestis. 13
Doctores, pro Lanistis. 48	Frigus strictum. 8
Domestica vestis. 14	Fronto orator Turbonis tribunal adiit in veste conuiuiali. 14
Domini ludorum. 25	Funus causa muneris Gladiatorij. 26
	Funus indictium. 28

G alea communis plerisque gladiatoribus.	77	Gladij Drufiani.	106
Galeæ cristatę Samnitium.	86	Glareani error.	122
Germanorum immanitas.	23	Gymnici ludi.	24
Gladiator, quis.	26	H Arpe, ensis falcatus.	82
Gladiatores orti ab Etruscis.	ibid.	Hecatomba.	29
Gladiatores primi publici Romę.	27	Hercules athletic gladiatoribusq; præses. 121. eius templum vulgò in Amphitheatris.	ibid.
Gladiatores è quo genere hominum.	65	Hercules, epitrapezius dictus.	10
Gladiatorum varia genera.	65, 66	Harma.	11
Gladiatores buſtuarij, 27. Cęſariani, 98. cateruarij, 99. coacti, 65, 71. cubicularij, 23. fiscales, 98. obſequentes, 100. ordinarij, 100. poſtulatorij.	98	Hirundines victorię nuncię.	74
Gladiatores conſummati.	100	Hiſtriones Principum.	98
victores.	99	Hoc habet, in vulnere dici ſoliturum. 113 etiam, habet, ſimpliciter.	ibid.
Gladiatores dati à plerisque Magiſtratribus.	30, 31, 32	Homines sæpè pro re ponuntur, vt contra res, pro hominibus.	26
etiam Sacerdotibus & Principibus.	32, 33.	Hoplomachos.	85
à quo & quando ſublati.	40, 42	Horatius explicatus, 22. & illuſtratus.	104
Gladiatores, Venatio & Circenſes Saturnalibus propriè dabantur.	19	Hordeaceus panis non bonus.	46
olim tantum in funere. 28, 29. & ſuper menſam.	22	Hygeia.	7
Gladiatores vbi dati.	53, 54	I Anthina veſtis.	15
etiam in Gręciã & Iudęã.	33	Ianus, Eanus.	11
Gladiatores pro ipſis ludis apud Ciceronem.	26	Indictium funus.	28
Gladiatores Marti, vel potiùs, Saturno ſacri.	19	Inuadere collum.	8
item Diti.	21	Inualetudo.	8
Gladiatorię rei intellectę vtilitas maxima.	21	Inuitandi mira, ſed priſca ratio.	57
Gladiatorij ludi aliis celebriores.	24	Iocus apud Senecam explicatus correctuſque.	88
gratiſſimi plebi.	25	Io Saturnalia, clamari ſoliturum.	12
Gladiatorij victus ratio.	46	Iugulum petere.	9
Gladiatorium, quid?	26	Iulius Cęſar munus Gladiatorij in filię memoriã pronuntiauit.	30
Gladiatorum crebritas & numerus.	37	Iunius Blęſus Pannonię Pręfectus.	34
Gladiatorum editiones in morte priuatorum, idque ex teſtamento.	29	Iuramentum in auctoratione.	71
actis publicis perſcriptę.	28	Iuuenalis dies dictus, Saturnaliũ quintus, à Caligulã additus.	17
Gladiatorum interfectorum numerus.	39	Iuuenalis explicatus.	86
Gladiatorum nomina interdum conſuſa.	91	L Acęna ſimplicitas.	69
Gladiatorum pompa.	105	Lęna, pro cęnatoriis.	15
Gladiatorum tabulę pictę.	104	Lętia Saturnalium.	12
Gladiatoriorum munerum ſumptus.	40	Lampada dare.	103
		Lampridius correctus.	32, 52
		Laniſtę anium.	47
		Laniſtę ludorum, gladiatorum præfecti, 47. & pro ipſis gladiatoribus.	48
		Laniſtę honeſtiori verbo Doctores dicti, 48. & Magiſtri.	ibid.
		Lapitharum conuiuia.	23
		Laquea-	

Laquearij.	91	Meridiani, gladiatores.	90
Lassitudo animorum quæ?	60	modus pugnae inter eos.	97
Latus tegere, in vitando, præcipuum.		Millenaria nota sæpe corrupta.	38
112		Missio quid proprie? 114. inter eam &	
Lauabant sæpius in vno conuiuio Romani, 62. cuiusmodi ea lorio?		Rudem discrimen.	ibid.
ibidem.		sine Missione gladiatores dare.	ibid.
Lectio nimia in firmo vitanda.	7	Moneta dea.	24
Leges reprimendis munerum editionibus.	39	de Monomachia ex Artemidoro.	93
Libelli gladiatorij ante pugnam.	103	Mos arma consecrandi Herculi.	121
Libellus munerarius.	104	Mucro pugnatorius.	107
Libitina in Amphitheatro.	118	Munerarius.	25
Libitinensis porta.	ibid.	Munerator, à Floro dictus est munerarius.	26, 29
Licentia plebis in flagitandis muneribus.	29	Munerum publicorum diligens in Livio recensus.	28
Lictores & accensus Editori.	43	Munus ad rogam.	29
Limen ipsum attigisti ostij.	82	Munus ostendere.	103
Lineam aduersum aliquem poscere.	26	Munus pronuntiare.	ibid.
Linguarium dare.	21	Musici agones.	24
Liuius correctus.	49	Mutitare, quid?	59
Locare se ad gladium aut cultrum, quid?	66	Mutitatio prisorum.	ibid.
Lorarij.	72	Myrmillones, Gallis Crupellarij dicti, 83. Eorum pugnandi ratio, ibid.	
Lubentia.	9	toti in armis erant.	ibid.
Lucanus correctus.	110	N Asiterna.	61
Ludi ad artem gladiatoriam destinati.	43, 46	Neptunus.	11
Ludi pœna.	47	Nepruni templum in Circo.	121
Ludorum arbiter populus.	116, 117	Nero Quæstorum munera tollit.	32
Ludorum catalogus.	44	Nobiles re comesa, gladiatores facti.	66
Lusoria tela.	107	Nonius emendatus.	85
Lusorium, locus exercendis gladiatoribus.	44	Nouius Attellanarum scriptor citatus.	18
M Αχαροποιος.	26	Numeria dea.	24
Macrobij centones.	12	<i>Nuptis</i> βίβλ.	125
Magistri pro lanistis.	48	Nuptunus à nuptu dictus.	11
Manes gladiatorum sanguine placari soliti.	20	O bsèques gladiatores.	100
Mantinenfes gladiatorie pugne inuentores.	26	Ocrea in sinistro crure.	86
Manus aleatoria.	111	Odrysæ immaniter cfferati.	81
Manus gladiatoria, quæ?	ibid.	Opalia in eadem cum Saturnalibus incidebant diem.	16
Mare malorum.	8	Opera vocata.	9
Martialis illustratus.	50	Ordinarij gladiatores.	100
Mastigophori.	72, 74	Orientales non bibere soliti ad mensam.	73
Mattiacus siue Maciacus ager argenti venas habet.	60	Ornamenta, arma dicta.	102
Matulæ modus est.	103	Ornamenta Boum.	ibid.
Medici ludorum gladiatorum.	45	Ornamenta gladiatorum ante pugnam inspicere solita.	105, 106
Medici etiam pro chirurgis.	ibid.	Ostendere munus.	103
		P ædagogorum sceptrum.	50
		Pallium Malacum.	14

Pallioli ægri.	42	num in Tartaro collocat.	20
Palma, gladiatorum præmium.	119	Pronuntiare munus.	103
pecunia item.	ibid.	Proponere munus.	ibid.
Paludamenta Imperatorum coccinea.		Prævocatores siue Probactores.	86
20		Pugil pro gladiatore.	41
Parma Threcibus data.	82	Pugnæ gladiatoris modus.	110
Parmularij.	121, 122	Pugnare versis armis.	109
Pares inter se commissi.	105	Purgamentum calcare.	74
Patria nostra, quæ sit.	7	Q Vadrigarius correctus.	110
Pegmares gladiatores vulgo.	95	Quinquatribus gladiatores dati.	
Pegmares ineptè dici.	96	36	
Pegmati.	ibid.	Quintilianus citatus.	26
Pellæus.	10	R Ecipere ferrum.	117
Penulati in munere funebri spectati.		Reliquiæ vini pincernæ puero da-	
42		tæ ritu prisco.	125
Perfius contra vulgum explicatus.	29	Repetere, arenæ verbum.	111
Petere & Petitiones.	111	Retiarij, qui? 77. eorum origo.	ibid.
Petere arenæ verbum.	ibid.	eorum arma & pugnandi ratio. 77, 78	
Peti per alterius latus.	112	sine galeâ pugnabant & clypeo. ibid.	
Petronius emendatus.	15	Romanus sedendo vincit.	8
& interpretatus.	76	Rudis, quid?	50
Phæaces.	27	Rudis duplex fuit Tironis & Lanistæ.	
Picunus.	11	ibid.	
Pilarij.	106, 107	Rude donare.	119
Pilunus.	11	Rudiarij gladiatores.	120, 121
Pinnæ in galeis.	86	Rudibus batuere.	49
Pinnirapi.	ibid.	S acerdotes Saturni pallio coccineo	
Plautus explicatus.	14, 109	velabantur.	20
Plinius emendatus.	37, 53, 105, 122	Sagina gladiatoria.	46
explicatus,	118	Salini religio in mensa.	9
illustratus.	95	Salinum sacram mensam facit.	ibid.
Pollicem vertere.	106	Samnites. 85. eorum origo & ar-	
Pollices premere.	ibid.	ma.	ibid.
Pompa gladiatorum.	105	Sanguinem aliqui victores bibebant.	
Portunus à portu dictus.	11	118	
Postulari gladiatores solent.	98	Saturni etymon Latinum.	11
Postulaticij gladiatores.	ibid.	Saturnus, vnde Pollucis filius dictus?	
Præstinare.	62	12	
Prælusio dies legitimo certamini		Saturnus maleficus.	20
præmissus.	106	inter deos inferos habitus.	ibid.
Prælusiones hastis fieri solebant.	ibid.	Saturnalium Sermonum occasio. & o-	
& rudibus.	107	rigo.	7
Prætextati Editores.	42	Saturnalia, seruatorum dies.	10
Prandium caninum.	73	Saturnalia quando instituta.	12
Pretio se vendunt aliqui in gladiatores.		Saturnalia veterum quo die?	10
65		Saturnalium dies legitimi quinque.	17
Probactores.	86	Saturnalibus gladiatores dati. 36. ma-	
Procuratores ludorum ex ciuium pri-		nè lauabatur, 12. munera missita-	
mis.	44	ta, 51. vestis mutari solita.	13
Profana mensa quæ?	9	Saturnalibus togati.	ibid.
Prometheus, apud Æschylum, Satur-		Scantinia lex.	62

Sciffores, qui?	63	Staius correctus.	95
Scriptores olim ex professo de re ludicrâ scripserunt.	24	Status.	110
Scutum argentatum.	86	στολὴ δειπνῆς.	14
Scythæ in conuiuio è cranio mortui potabant.	58	Strictum frigus.	8
Secundarij suppositicij.	95	Structores.	63
Secutor.	74	Stupor è frigore.	8
Secutor Cæsaris.	75	Submittere arma.	113
Secutor Tribuni.	ibid.	Submittentium arma, mors aut falus à populi nutu pendebat. 113. & Editorum.	ibid.
Secutor Martis cognomen.	ibid.	Suetonius emendatus.	38,67
Secutores, qui? ibid. eos cum Myrmillonibus confundit Ciceronis interpres.	77	explicatus.	98,122
eorum arma.	76,77	& illustratus.	42,112
Secutoriani.	122	Suidas explicatus.	16
Secutuleia.	76	Sumptus munerum gladiatoriorum.	40
Sedendo vincit Romanus.	8	Suppositicij gladiatoribus.	94
Seges curarum.	7	forte dari soliti.	95
Seneca explicatus & correctus. 10, 29, 57, 63, 66, 108.		Synthesinati Saturnalibus honestiores ciues. 13. & homines lautiores.	14
Sermonum Saturnalium occasio & origo.	7	Syris columbæ sacræ.	73
Serram reciprocare.	125	T Abulæ gladiatorum pictæ.	104
Serui in exsequiis immolari soliti.	27	Tacitus emendatus.	26,61
Serui cum dominis vestem commutabant Saturnalibus.	10	& explicatus.	34,39
Seruis Domini ministrabant Saturnalibus.	ibid.	Tela lusoria.	107
Sica vnde dicta?	83	Tertiarij suppositicij.	95
Sica Romanorum qualis?	82	Theologi veteres crebrò inuecti in Spectacula.	24
Sicarij.	ibid.	Threces qui, & vnde dicti? 81. pro quouis etiam gladiatore. 27. eorum arma.	82
Sigæum.	103	Threcem cum Secutore cōfundit Horatij interpres.	81
Sigillaria sequebantur Saturnalia.	18	Threces cruenti.	81
Solinus emendatus.	85	Threciscus.	ibid.
Spartaci immane factum.	29	Threcidica, arma Thracum.	83
Spectacula & eorum diuisio.	24	Tibullus illustratus.	20
Spectaculum propriè munus appellatur, & quare?	25	Tirones, nouitij gladiatores.	49
Spectaculum bellicum est, munus gladiatorum. 123. ad mortis contemptum facit.	124	docti in ludis. ibid. vapulabant ferulis. 50. eorum arma grauia.	ibid.
Spectatores munerum, in quâ veste?	43	Togati spectatores in Voluptario munere.	43
Spoliarium, quid? vnde dictum.	54	Togati etiam gladiatores.	102
Spongia siue Baltheus, tegmen pectori Retiariis adtribuitur.	78	Traiani incredibilis gladiatorum editio.	37
Sponsiones pro victoria.	122	Trebellius Pollio emendatus.	104
Stare in gradu.	110	Triconumarius.	8
Stare in Itatu.	ibid.	Tridens pro gladio Retiariis.	78
		Trimalcionis conuiuium.	58
		Tuba terminalis.	108
		Tubæ.	

Tubæ signo ludi commissi.	ibid.	Vestes gladiatorum in genere.	102
Tunica, vestis Retiariorum.	95	Vestimenta accubitoria.	15
Turnebi originatione ridicula super Myr- millone.	83	Vestis conuiuialis.	14, 15
V alerudo venæ tactu indagatur.	7	Veterani gladiatores.	49
Vara vibiam sequitur.	79	Victores gladiatores.	99
Varro emendatus.	88	Victores manum in vulnus mittebant.	118
& illustratus.	16, 50, 74	Vini reliquæ pincernæ puero datæ ri- tu prisco.	125
Vasum secundâ declinat.	9	Vitæ vana spes.	58
Venæ tactu, valetudo inquiritur.	7	Vitalis fons curarû igne interficitur.	7
Veneris templum in theatro.	121	Vmbo pellicus.	91
Ventilare.	108	Vocata opera.	9
Versis armis pugnare.	109	Volones.	100
Vertunnus.	11	Voluntarij gladiatores.	65, 71
Vestales casu obuiz, noxiorum pœnam protollebant.	114	Vfuratia seruorum libertas.	10

F I N I S.

A P P R O B A T I O.

Hi I. Lipsij Saturnalium Sermonum de Gladiatoribus libri
utiliter recudentur, quòd priscorum auctorum scriptis lu-
cem & medicinam adferant. 3. Cal. Iul. 1598.

*Guiliel. Fabricius Noviomagus, Apo-
stolicus ac Regius librorum Censor.*

Blank inserted to ensure correct page posit

SPECIAL
PA
8545
A6
1602
V.2

87-B
20914
Bound with:
87-B 20942
21377
21407
21417
21420
21562
21613
21830

THE GETTY CENTER
LIBRARY

JUSTI LIPSII
OPERA

TOM.
II.